

שלום־עליכם אין יאָהר 1905.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

צווייטעס בוך.

שלום-עליכם פאָלקספאַנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1919

ערשטע אויפלאַגע — — — — — — — — — — — — אָקטאָבער 1918
צווייטע אויפלאַגע — — — — — — — — — — — — — מאַי 1919

מעשיות פאַר אידישע קינדער. צווייטעס בוך.

אינהאלט

די פּאָהן

געשריבען אין יאָהר 1900.

די פאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פאָהן. ווי אזוי איך, איין אָרעמאַנ'ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת־תורה א פאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרען. גאָט האָט מיך געשטראָפט, איך האָב זי אויס־געקרענקט...

אז איך בין געווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך גערופען „ט אָ פ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו", דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאריקו". ווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך געהאט א דין קוויטשיג קול'כעל, ווי א יונג האָהנעכעל, וואָס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדען קיין „קוף" און קיין „כף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו־להכעיס האָט מיין טאטע בעדאַרפט הייסען קלמן, מיין מאמע — גיטעל קלמנ'ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ'ס, און דער רבי — גרשון נאָרגעל דרדקי פון גאַלאַגאַניווקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף א קול:

— טאַ־פּעל! דיי־טעל! טל־מנ׳ס!

— און ביי וועמען לערענסט דו?

— ביי ווען לערען איך? ביי דרשון דאַרדעל דרדטי פון דאַלאַדאַניוווטע!...

דער עולם לאַכט.

דער עולם לאַכט — און איך וויין.

איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דער־פאַר, וואָס מע שלאָגט מיך. אימליכער, וועד עס האָט נאָט אין האַרצען, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע לעהרענט מיך, איך זאָל רעדען, „ווי אַ מענטש"...

דער רבי האָט מיר איינמאָל אַריינגעזעצט אַ „שפּרייזהעלצעל" און האָט געהייסען די תלמידים, זיי זאָלען מיר שפּייען אין מויל אַריין, — טאָמער וועט דאָס זיין אַ רפואה... האָט זיך אַריינגעמישט רב זיאַמע דער סטאָליר, וואָס איז געזעסען מיט׳ן רבי׳ן אונטער איין דאַך.

— וואָס מוטשעט איהר אַ קינד נעבאַך אומזיסט־אומנישט? אָט לאָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אַז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי אַ מענטש"...

אַזוי זאָגט רב זיאַמע דער סטאָליר, רופט מיך צו, נעמט מיך אָן פאַר׳ן בערדעלע און מאַכט צו מיר אַזוי:

— קוק אויף מיר, יונגעלע, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אַץ קוציץ — בן קוציץ — קצוצי — לקציץ"...

איך קוק אויף איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אַת טוציץ — בן טוציץ — טצוצי — לטציץ"...

— נישט אַזוי! — מאַכט רב זיאַמע. — דו קוק מיר גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש לא יכבה וירח בלילה"...

איך קוק איהם גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט איהם אינ־איינעם: „יומם השמש לא יטטה וירח בלילה"...

— ניין, נארעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאמע — דו זאָג ניט ימטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— ימטה! ימטה! ימטה!...

רב זיאמע מהוט א מאך מיט דער האנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערגאנגען? ארויסגעוואָרפען די מרחה! איהם וועט שוין קיין מאָטער אויך ניט העלפען. איין אייבינגער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה א פאָהן, מאקי וואָס א פאָהן הייסט, א פאָהן מיט א שטעקעל, פון אויבען איין עפעל, אינ׳ם עפעל א ליכ־טעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אזא גליק, אזא גליק, וואָס איך האָב נאָר מורא געהאַט אפילו טראכטען פון דעם. קארג נוטע זאכען איז פארהאַן אויף דער וועלט? למאי ס׳איז פארהאַן אזעלכע יונגלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען געלד אויף צו קויפען א מעסערעל, א בייטעלע, א שטעקעלע? למאי ס׳איז פארהאַן יונגלעך אזעלכע, וואָס עסען אלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַ־קען ניסלעך; פון ביינעל און פון בלינעס שמועסט מען ניט! היינט איז פארהאַן אזעלכע, וואָס עסען ווייסע בולקע א י ן ד ע ר ו ו אָ כ ע ן . . . אזא מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין ווייסע בולקע אין דער וואָ־כען קיינמאָל נישט געגעסען! איך בין געהרען געווען, אז איך האָב געהאַט שווארץ־ברויט צו זאַט, מחמת מיר זענען געווען, נישט פאר אייך גערעכט, בימערע אָרעמע לייט, אביונים, האָטש אלע האָ־בען ביי אונז געהאָרעוועט: דער טאטע, עליו השלום, איז געווען אונטער־שמש אינ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, די מאמע, עליה השלום, איז געווען א בריה אויף באַקען קאָ־רענעם לעקאך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעאַרבייט זאָקען.

איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אזוי, אז איך זאָל טאַקי באַלד ניט קאָנען עסען נאָך אַ מאָל.

היינט ווער שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע. איין איינענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אפילו ניט גע'חלומ'ט.

און שטעלט אייך פאָר, אז איך, קאָפּעל קוקאַריקו, ווער מיט אַ מאָל אַ גביר און בעקום מיין איינענס צוויי־און־צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר אַ נס — אַ פּריץ האָט פערלאָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאַט אַזוי ערגיץ דערטאַפּט, אַרויס־גע'גנב'עט חלילה פון אַ פּושקע? גאָט זאָל אייך היטען פון אַזא מחשבה! איך האָב זיי, שוועהר איך אייך, פערדיענט, כשר פער־דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע איינענע... פיס.

דאָס איז געווען פּורים, האָט מיך דער טאַטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח־מנות צווישען די בעלי־בתים פונ'ם אונ־טערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז. פריהער פלעגט צע־טראָגען דעם שלח־מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אז איך בין שוין אביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט דער טאַ־טע געזאָגט, אז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקעל הילף. האָב איך גענומען דאָס שעלעבעל מיט'ן פלעדעל, אַרומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אַלע בעלי־בתים פונ'ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, געקנעטען מיט די באָרוויסע פיס די קאַלטע גליטשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאַר'ן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פערציגער מיט פיער גראָשענס.

ג.

בעקומען מיט אַ מאָל אַזא אוצר, געה איך אַרום און טראַכט, וואָס טהוט מען מיט, קיין עין־הרע, אזוי פיעל געלד?

קומען צו גײן צו מיר דער יצר־הרע מיט'ן יצר־טוב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאָגט:

— וואָס וועסט דו זיך האַלטן מיט די נראָשענס, נאָר איינער? קויף דיר עפּים: קויף מאַהינדלעך, פאַרהאַן זיסע ביי פּיראָנדיטשקי'ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פלעדלעך גוטע מיט האָנינפּאַרפעל, אָדער חאַטש איין עפּעל אַ געפּרווירענעם. וועסט דו זיך מחיה זיין.

— נאָכגעבען די קישקע? — זאָג איך. — וועל איך אויפעסען אין איין טאָג דאָס גאַנצע געלד. איך וויל נים!

— געדעכט! — זאָגט דער יצר־טוב. — אַ סך גלייכער שוין פערלייהען דער מאַמען די עמליבע קאָפּיקעס! איהר וועט דאָס צונוץ קומען.

— אַ חכם! — זאָג איך. — ס'זאָל זיין פערפאַלען? וואו וועט זי נעמען אויף אָפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאַך, — זאָגט דער יצר־טוב, — און צאָהלט פאַר דיר שכר־למוד...

— וואָס געהער זיך אָן מיט דיר שכר־למוד? — זאָגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער אַ פייפעלע פון ווייסע לעהם מיט רויטע פינטעלעך, אַ מעסערעל אַ שאַרפס מיט צוויי קלינגלעך און מיט אַ מעשענעם קאַסטען, אָדער נאָר אַ בייטעלע מיט אַ גוט שלעסעל.

— וואָס וועסט דו האַלטען אינ'ם בייטעלע? — זאָגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאָגט דער יצר־הרע. — וועסט אָנשטופּען אַ פול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אַז ס'איז געלד, וועלען דיר אַלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען פון דעם? — זאָגט דער יצר־טוב. — אַט פאָלג מיך, צעטייל נאָר דאָס געלד פאַר אָרעמע לייט, טהו צדקה, ווערסט דו פערדיענען אַ מצוה. אָרעמע לייט נעבאַך געהען־אוים פון הונגער.

— אַרעמע לייט? — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אַליין איין אַרעמאַנ'ס אַ יונגעל. ביזט אַליין תמיד הונגעריג. אימ־ליכער איז אַ ותרן אויף יענעם. פאַר וואָס האָט דיר קיינער נים געגעבען, אַז דו האָסט נים געהאַט, נישט היינט געדאַכט?...

ד.

שיעור־שיעור האָט מיך דער יצר־הרע איינמאָל נים איבערגע־רעדט.

אין חדר האָב איך געהאַט אַ חבר — יואליק, אַ נגיד'ס אַ יונ־געל. ער פלעגט האָבען תמיד פולע קעשענים מיט גוטע זאַכען. נאָר יענעם געבען האָט ער פיינט געהאַט; מע זאָל זיך אויסציהען פאַר איהם — נישט אַ שמעק! פלוצים האָט זיך יואליק עפּים אָנ־געהויבען צו מיר שטאַרק צושאַרען, צושמייכלען, געוואָרען מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ביזט אַ וואָהל יונגעל, ווי איך בין אַ איד. איך האָב דיך ליעב נאָר דערפאַר, וואָס דו האָסט פיינט בעטלען, אַזוי ווי אַנדערע: „געב מיר אַ שטיקעלע! געב מיר אַ פּיצעלע!“ אָנקוקען קאָן איך נים אָט די בעטלערס!... אַ שטיקעל קאָנפעקט ווילסט דו?

— אַ שטימעל טאָנפעט? — זאָג איך. — פאַר וואָס נים?

— נו, — זאָגט ער — און ניסלעך אַ צוויי וואָלסט דו גע־קנאַקט?

— ניסלעך? — זאָג איך. — פאַר וואָס נים? איך זאָל האָבען, וואָלט איך דעטנאַטט.

יואליק לעגט אריין די האַנד אין קעשענע. איך מיין, אַז דאָס נעמט ער אַרויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אָן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מאַרמעלאַד אַ האַלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו וועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך ביי־טען?

— בײטען ? — זאָג איך. — מיט וואָס װעלען מיר זיך בײ־טען ?

— איך װעל דיר — זאָגט ער — געבען דאָס מעסערעל מײנס. דו װײסט דאָך מײן װײס מעסערעל ? אײן אמת׳דיגס, א זאװיא־לאָװס !

א חידוש אביסעל, אויב איך װײס יואליק׳ס מעסערעל ! װער װײסט ניט יואליק׳ס מעסערעל ? װיפיעל מאָל האָב איך איהם דערויף מקנא געװען ! װיפיעל מאָל האָב איך דאָס געזעהן אין חלום !...

— נו, און איך ? — זאָג איך. — װאָס זאָל א י ך דיר גע־בען דערפאַר ?

— און דו — זאָגט ער — װעסט מיר געבען דײן זילבערנעם פערציגער.

— נעם ! — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס׳איז אײן אנטיק פון א מעסערעל. אלע יונגלעך װעלען דיר מקנא זײן...

איך װיל ארויסנעמען געלד ; נאָר באלד פערכאַפּ איך מיך.

— א חכם א איד ! — זאָג איך. — פאַר א פערציגער קאָן מען שוין קויפען א נײ מעסערעל.

— אָט אזא מעסערעל ? — זאָגט יואליק. — פּורים נאָכ׳ן קאל־טען קוגעל !... שאַ, װײסט דו נאָר װאָס ? איך געב דיר צו א האלב מוץ קנעפּלעך בײנערנע.

— פאַר דעלט — זאָג איך — קאָן מען קויפען צעהנטויזענד מוץ קנעפּלעך.

— נו, — זאָגט ער — און קאָנפעטען און ניסלעך איז קײן געלט ניט ? איך זאָג דיר צו, אלע מאָל, װען דו װעסט בעטען, געב איך דיר, װי איך בין א איד. אָט האָב איך א צװיאַק אײן אײזערנעם, זעהסט דו ? — שענק איך דיר אװעק דעם צװיאַק אומזיסט. דו זעהסט, װאָסער א צװיאַק ?

— װאָס דאַרף איך — זאָג איך — צװיעטעם ?

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונויז קומען, נאַרעלע. קאָנסט איהם פאַרשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען א גריבעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאַוונען אין מיין סידור׳על.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דאַוונען אין פרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר געבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת׳־דיג קאַשקעטעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — מעסטען פרעמדע טאַש־מעטען?

— ווילסט דו ניט? נאַ־זשע דיר! — מאַכט יואליק און דער־לאַנגט מיר א בוכענצי אין זייט אריין. — געפעלט אייך אביסעל א קבצנ׳יוק? איך געב איהם אזוי פיעל זאַכען: א מעסערעל, און קנעפּלעך, און קאָנפעקטען, און ניסלעך, און א צוויאָק, און א סידור׳על, און א היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָך ניט! א קבצנ׳ישע קישקע — וויפיעל מע לעגט אין איהר ניט אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אז ער האָט א זילבערנעם פערציגער, איז ער שוין א גאַנצער יאַ־טובי־דאַם! וואַרט אוים, טאַפּעלע טוטאַריטו, וועסט אמאָל אָנקומען צו מיר, וועט דיר אויספּאַלען באָקאָם!... נחמיה! נאַ, איך שענק דיר אוועק דעם צוויאַק!...

יואליק שענקט־אוועק דעם צוויאָק נחמיה׳ן (איין אָרעם יונגעל, וואָס הינקט אויף א פיסעל), און מיט מיר ווערד ער אוים חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פרעגען: אויף וואָס פאַרט האָב איך געהאַלטען דאָס געלד?

ערשטענס, אויף ל"ג־בעומר צו דער סעודה. ל"ג־בעומר צו דער סעודה פלעגן אַלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אַריין: ווער מזומן געלד, ווער איין עסענוואַרג, און ווער אַ נאַשעריי. נאָר איך איינער פלעג קומען מיט מיין שטענדיג אָנבייסען — אַ שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פלעגט מיר פלאַמען דאָס פנים; און חאָטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען גלייך מיט אַלע יונג־לעך, נאָר געפיהלט האָב איך, אַז ס'איז מ צ ד ר ח מ נ ו ת — און ס'איז מיר ניט איינגעגאַנגען די שמחה... „אַצינד, האָב איך מיר געטראַכט, הער איך אייך אַלע מיט'ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אַזאַ פאַרשוין, וואָס איך געה מיט מזומנים. ווי באַלד אַזאַ נגיד'ס אַ יונגעל, ווי יואליק, גיט צושטייער אַ פערטעלע, מעג איך געבען אַ קאָפּיקע, ווארום וואָס בין איך אָקעגען איהם? אַ גאָרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אַז איך געב אַ פּיטאַקעל, בין איך יוצא? נו, געב איך טאַקי אַ גריווינקע — און ווייסט ווער איז קאָפּעל קור־קאַריקו!"...

און איך האָב אַריינגעבראַקט אין דער קאַראָבקע אויף ל"ג־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע געלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס'איז אויפגעקומען גרינוואַרג, עס האָ־בען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פיראָנדיטשקי'ן אין די מול־טערלעך, איז געקומען וויעדער אַ מאָל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָגט ער — גרינע אַגרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע ווייםפּערלעך?

— פון גרינע פירות — זאָג איך — ווערען נאָר הייליג די צייהן.

— מאַך „שהחיינו", — זאָגט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז אַ מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאַכען; דער זומער איז נאָך גרויס. עס וועט נאָך געהן אַ סדרה פון וויינשעל און פון פלאָמען, פון עפּעל און פון באַרען, פון דיניעס

און פון קאַווענעס... איך וועל בעסער איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פּאַהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאָל איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פּאַהן.

ג.

גאָט האָט געהאָלפען, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפט אַ פּאַהן, אַ גרויסע, אַ געלע, אַ „צווייזייטענדיגע“.

פון איין זייט זענען געווען אויסגעמאָהלט צוויי חיות, וואָס האָבען געהאַט אַ פּנים פון קעץ, נאָר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אָפענע מיילער און מיט לאַנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען אַרויפגעטהאָן פייפלעך, אַפּנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאַנען אָנגעצייכענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאַנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האַנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האַנד: דגל מחנה אפרים.

דאָס האָט איהר ערשט איין זייט פּאַהן. אויף דער אַנדערער זייט איז געווען נאָך שענער. דאָרט זענען געשטאַנען אויסגעמאָהלט די פּאָרטרעטען פון משה מיט אהרנ'ען, פּינקטליך, ווי לעבעדיגע. משה מיט אַ גרויסען דאַשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט אַ גאָלדענער רייף אויף דער געלער פּאַטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרנ'ען, — אַ גאַנצע חאַליאַסטרע אידעלעך, געפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענד. אַלע האָבען זיי איין פּנים, גלייך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט: אַלע מיט לאַנגע אַלץ איינע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט שיך און זעקלעך און אַלע מיט גאַרטעלעך, אַביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

בעקומען אַ פּאָהן, בעדאַרף מען קריגען אַ שטעקעל צו דער פּאָהן.

דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאַמע דעם סטאָליר, טאַקי דער איינענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלעהרנען רעדען, „ווי אַ מענטש".

— וואָס ווילסט דו עפּיס זאָגען, טאַטעלע טוטאַריטו?

— אַ שטעקעל צו דער פּאָהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — אַ שטעקעל?

— אַ שטעקעל — זאָג איך — פון אַ שטיקעל האָלץ, מע זאָל קאָנען טראָגען די פּאָהן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אַזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, וואַרפט־אַוועק אַלע אַרבייט, נעמט אַ שטיקעל האָלץ, אַ שניץ אַהער, אַ שניץ אַהין — פאַרטיג.

אַצינד פעהלט מיר נאָר איין עפּעל מיט אַ ליכטעל, געוויינט־ליך, פון וואַכס, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אַז ווערט אַרויפקאַפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפאַלען דער עפּעל, מע וועט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואַכס מאַכט ניט אוים, וואַכס איז כשר.

נו, און וואַכס איז דאָך ביי מיר פאַרהאַן מעהר ווי ביי אַלע יונגלעך. אדרבה, אַ יונגעל, אַז ער בעדאַרף אַ שטיקעל וואַכס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאַטע איז דאָך אונ־טער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפּור פון די ליכט געהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים" צו די חנוכּה־ליכטלעך, הבדלות און סטאַטשיקעס. און וואָס עס פאַלט־אַראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאַטשיקעס געהער צו מיר — דאָס איז מ י י ן הכנסה.

הקיצור, איך האָב אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף!

ז.

אריינגעזעצט די פאַהן אינ'ם שטעקעל, אויפגעפּאַסט אויפ'ן שפּיץ אַ רויטען עפּעל און אָנגעצונדען פון אויבען דאָס וואַכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאַכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבעדיג־פריילין, ווי אַ גליקליכער פּרינץ, ווי אַ בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם ניט גלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתי'שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פאָהן איז שענער פון אַלע פאָהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אַלע עפּעל. מיין ליכטעל איז גרעסער פון אַלע ליכט־לעך. אין שוהל איז איין ענגשאַפט, אַ היץ מיט סכנת־נפשות. ווייבלעך און מיידלעך אַ סך זענען געקומען קושען די תורה. אָט נעהמט רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית אויף צופּריהער, ווי אַ גענעראַל־פעלדמאַרשאַל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א !" די ווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט אַ קוויטש: „דערלעבט איבער אַ יאָהר! דערלעבט איבער אַ יאָהר!"— „גם אתם! גם אתם!"

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאַווען, מוז מען דורכגעהן פאַר־ביי עטליכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאַלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קליינע בית־מדרש, דאָס אַלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד'ישע קלויז, די מתנגד'ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס געלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב'ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אַראָפּ אין אונטערשטען קלייזעל.

אָט־אָ־די אַלע שוהלען און בתי־מדרשים. וואָס איך האָב אייך דאָ אויסגערעכענט, זענען חלילה נישט צעוואָרפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יעהופּעץ. ביי אונז, אין כתריי־לעווקע, איז אַ חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אַלע אויף איין גאַס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאָס ווערד אָנגערופען דער „שוהלהויף“.

אונזער שוהלהויף איז איינגאַנצען כמעט איין שוהל. זומער, אַז די פענסטער זענען אָפען, און איהר געהט פאַרביי בשעת מע דאַ־ווענט, ווייסט איהר ניט וואָס איהר זאָלט טהון: צי איהר זאָלט בלייבען שטעהן און שפּרינגען קדושה, צי איהר זאָלט זיך אָנבויגען האַפּען אַ ברכו, צי איהר זאָלט ענטפערען „אָמן יהא שמיה רבא“. בשעת פון איין זייט הערט זיך אַ געזאַנג „אָז ישיר משה“, שרייט עמיצער פון דער זייט: „א־ח־־־ד!“ פאַלט איינער אריין פּלוצים מיט אַ ניגון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל“. שלאָגט איהם איבער נאָך איינער מיט אַ ניגון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא“. קומט צו געהן אַ דריטער און לאָזט־אויס גאָר מיט איין אַנדער טאָן: „הללויה! הללויה!“...

אונזער שוהלהויף האָט צוויי געשטאַלטען: אין דער וואָכען איז ער אַנדערש, שבת און יום־טוב — ווידער אַנדערש. אין דער וואָכען איז ער אַ מאַרק פון אידישע ספרים, טליתים, ציצית און מזוזות, פּוילע עפּעל, קברות־באַרלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, מאָהינדלעך, בייגעלעך און צוקערלעקאַך. ציעגען צעלעגען זיך, ווי ביי׳ם טאַטען אין ווייננאָרטען, און זענען מעלה־גרה, שאָקלען בשעת מעשה מיט די בערדלעך. קומט אָבער שבת און יום־טוב — אויס מאַרק, אויס מסחר, אויס ציעגען. אידען, זאָלען געזונד זיין, קלויבען זיך צענויף רעדלעך־ווייז, מע רעדט און מע גראַגערט. מע דערצעהלט נייעס פון דער גאַנצער וואָך, פון׳ס גאַנצען יאָהר און פון דער גאַנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יונגלעך, זענען דאָ. חדר־יונגלעך פון אַלע חדרים לויפען, שפּרינגען, שוועבען אהין און אהער, ווי די פיש אין וואַסער; גאָט האָט זיי געשענקט אַ מתנה —

זיי זענען פריי! מע בעטראַכט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע די נייע קאַפּאָטקעלעך, ווען מען'ס איז לענגער, די יום־טוב'דיגע קאַש־קעטלעך, ווען מען'ס קאַפּ איז גרעסער, און מע מעסט אויף פינגער, ווען מען'ס פּאה איז קירצער. דערביי האַפּט מען, געוויינטליך, ווער אַ פּליק און ווער אַ שטורך און ווער אַ קלאַפּ — ס'איז פריילין.

נאָר פריילעכער ווי אַלע מאָל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאַכט, פאַר די הקפות, בשעת אַלע יונגלעך פון אַלע חדרים קומען זיך צענויף אַהער מיט די פאָהנען. דאָ מושטירעוועט מען זיך אויס אויף כתות, גרויסע יונגלעך בעזונדער און קליינע יונגלעך בעזונדער. דאָ בעטראַכט מען איינס ביי'ם אַנדערען די פאָהנען, ווען מען'ס שטעקעל איז גרעסער, ווען מען'ס עפּעל איז רויטער, ווען מען'ס ליכטעל איז פון חלב און ווען מען'ס — פון וואַקס. דערביי פאַלען נענוג ווערטלעך, חכמות און געלעכטערען. איינער טהוט אָפּ דעם אַנדערען אַ שפּיצעל: ער פערלעשט איהם דאָס ליכטעל, אָדער ער פער'גנב'עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּעל, בעקומט ער אין מאַטען'ס טאַטען מיט אַ פּאַטש אויף פערבייסען — ביז מע צעגעהט זיך איטליכער אין זיין שוהל אַריין.

ח.

— מזל־טוב! מאַפּעלע טוטאַריטו האָט אַ פאָהן! שלום עליכם, אַ גוטער איד, אַ האַלבען פּנים אָפּגעבריהט...

מיט אַזאַ ברייטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדייסים בעגעגענט, אַז איך בין געקומען אויפ'ן שוהלהויף מיט מיין פאָהן.

איך בעטראַכט אַלע פאָהנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָהן — ווער? וואָס? ווען? ווי קומען זייערע פאָהנען צו מיין פאָהן?

ערשטענס, די פאָהן אַליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אַזוי גלייך אַריינגעזעצט אין שטעקעל, אַז מע זאָל אַרויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילעכיג, געטאַקט שטעקעל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער גלאַטער עפּעל. ביי קיי־

נעם איז ניטאָ אזא שען געראָטען ליכטעל, וואָרום ווער פערמאָגט אזוי פיעל וואכס. ווי איך? ווער האָט געחאפּט אזוי פיעל פּעטש מיט סטוסאקעס, ווי איך, בשעת דער טאטע האָט מיך געחאפּט אין פּאָלעש אונטער דער באנק קלויבען די שטיקלעך וואכס פון די צעשמאָלצענע יום־כפור'דיגע שטיקלעך ליכט?... איך מאך א פער־גלייך צווישען מיין פּאָהן און צווישען די אַלע איבעריגע פּאָהנען — און מיין הארץ ווערד פול מיט גדלות. עס מאָהלט זיך מיר אויס, אז איך וואכס און וואכס העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פיס טראָגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאכען, שרייען, קוויטשען, האפּען א טענצעל...

— אנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגיד'ס און בלייבט שטעהן פערגאפט.

ער בעקוקט מיין פּאָהן. איך בעקוק זיין פּאָהן. „אויך מיר א פּאָהן! — טראכט איך מיר. — אויך מיר א שטעקעל! אויסגע־בוינען, גלייך ווי א קאָטשערע!“ איך זעה, אז ער איז א געקאָכ־טער, נאָר איך מאך מיך ניט וויסענדיג און קוק כלומרשט אָן א זייט.

— קאָפּעל! — מאכט ער צו מיר. — וואו האָסט דו גענומען אזא שען שטעקעלע?

— הא? — זאָג איך און דרעה מיך אויס צו איהם מיט'ן פּנים.

— וואו האָסט דו דערטאפּט — זאָגט ער נאָך א מאָל — אזא טשאקענדיג שטעקעלע?

— וואָס איז דען? — זאָג איך צו איהם. — ווילסט זיך אפשר ביימען אויף דיין צוויאָק?...

יואליק פערשטעהט דעם שמאָך. ער טהוט א גלאנץ מיט די אויגלעך, א סמאָרע מיט דער נאָז, לענט־אריין די האנד אין קע־שענע און טרעט־אָפּ. איך קוק איהם נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו א שטיק געזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אָפּ נחמיה'ן מיט'ן קרומען פּיסעל אויף א זייט און סוד'עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אויגען. איך זעה גאנץ גוט, נאָר איך מאך מיך ניט וויסענדיג. אין א מינוט ארום געהט־צו צו מיר נחמיה מיט'ן

קרומען פיסעל, האלט יואליק'ס פאהן מיט'ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אָן צו מיר:

— גיב מיר אָנצינדען דאָס ליכטעל; מיינס האָט זיך פאר־לאָשען.

— ס'איז דען דיין פאָהן? — זאָג איך צו איהם און בויג איהם אָן מיין פאָהן מיט'ן ליכטעל. — איך ווייס דאך וועמענ'ס פאָהן דאָס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראָגט־צו נחמיה זיין אָנגע־צונדען ליכטעל צו מיין פאָהן און מאַכט בורא מאורי האש. מיין פאָהן צינדט זיך אָן, טהוט א פלאַקער, פ־פ־פו — אויס פאָהן!

. . . .

ווען עס פאַלט־אראָפּ פונ'ם הימעל א שטיין גלייך מיר אין קאָפּ אריין, ווען א ווילדע חיה פאַלט־אָן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אדער ווען עס קומט מיר אקעגען א מת אים האלבע נאכט אין ווייסע תכריכים און וויל מיך ווארגען, — וואָלט מיין שרעק נישט בעדארפט זיין אזוי גרויס, ווי בשעת איך האָב דער־זעהן מיין נאַקעטען שטעקען מיט דער אָפּגעברענטער פאָהן. עס האָט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ'ם הארצען א געשריי:

— אוי ווער, מיין פאָהן! מיין פאָהן! מיין פאָהן!...

עס האָבען זיך א גאָס געטהאָן טרערען פון מיינע אויגען. די גאַנצע וועלט איז פאר מיר געוואָרען פינסטער. דאָס שטעקעל מיט'ן עפּעל מיט'ן ליכטעל זענען ארויסגעפאַלען פון מיינע הענד, און איך האָב מיך געלאָזט געהן, איך ווייס אליין ניט וואוהין. איך געה און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פאָהן, ווי מע בעוויינט א טוידטען. און איך קום צו געהן אהיים איינער אליין, אָהן א פאָהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דאָ, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

קאָפּ אראָפּ צווישען די קניהען, און וויין שטילערהייד. קיינער זאָל ניט זעהן, קיינער זאָל ניט הערען, און איך פרעג ביי גאָט א קשיא:

— גוואַלד, גוואַלד, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וואָס און פאַר ווען?!...

. . . .

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

איהר ווייסט, קינדער, אַלע מעשיות האָבען א סוף און לאָזען זיך אויס אָדער פריילידֿ, אָדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאָזען זיך אויס, צום מיינסטען, טרויעריג. פאַרהאַן ביי אונז א ווערטעל, אז א איד, ובפרט איין אָרעמאַן, טאָר קיין הנאה ניט האָבען. ס'איז א סך וועגען דעם צו רעדען; אז איהר וועט אונטערוואַכסען, וועט איהר געוואָהר ווערען... דערוייל בעדאַרף איך אייך זאָגען, אז די מעשה מיט מיין פּאָהן האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס איך האָב אייך דאָ דערצעהלט. איך האָב נאָך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין א העליש פייער, געזעהן פאַר זיך משונה־מאָדנע זאַכען, שלאַנגען און עקדישען מיט פייערדיגע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם געשטאַלט פון מענשען... איך האָב געהערט משונה־מאָדנע קולות פון קעץ און פון פיפּער־נאָטערס. איך האָב זיך געוואָרפען, געדערט פון היץ, געוועהן פאַר־ביי. מע האָט נישט געהאַלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האָט מען שוין אפילו אָפּגעזאָגט תהלים אויך. איך בין געוועהן העכער האַלב אויף יענער וועלט.

נאָר אַזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעדאַרף מען זיין פריילידֿ, וויל איך אויסלאָזען די מעשה מיט מיין פּאָהן אויך פריילידֿ.

ערשטענס, זעהט איהר, אז איך בין מיט גאָט'ס הילף ניט געשטאָרבען.

צווייטענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאָהר האָב איך געהאט א פאָהן נאָך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפּעל, און בין דוקא געווען אין שוהל גאנץ אויבען־אָן, אויף דער מזרח־באנק, מיט אלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האָבען געברענט. מיין פאָהן האָט געשיינט. אידען זענען געגאנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית איז גע־גאנגען אויף צו־פריהער, ווי א גענעראל־פעלדמארשאל. ער האָט זיך געציקעלט און געזונגען אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א !“ ווייבלעך און מיידלעך אָהן א שיעור האָבען געקושט די תורות, געשפרונגען אין פנים אריין און געשריגען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דער־לעבט איבער א יאָהר!“ — „גם אתם! גם אתם!“

קינדער, ג ם א ת ם!...

געשריבען אין יאָהר 1900.

חנוכה־געלד

ד

א.

טרעפט, קינדער, וואָסער יום־טוב איז דער בעסטער פון אַלע ימים־טובים?

חנוכה.

אכט טאָג כסדר נישט גערן אין חדר, עסן לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּילן אין דריידל און בעקומען פון אַלע זייטן חנוכה־געלד — נו, בעדאַרף מען נאָך אַ בעסערן יום־טוב?

ווינטער. דרויסן איז קאַלט, דער פראָסט ברענט מיט סכנות, די פענסטער זענען פערקאָוועט. בעדעקט מיט שניי, צעמאַהלט אויפ'ן שענסטן אַרט. און אין שטוב איז ווארעם — מחיה־נפשות. דאָס זילבערנע חנוכה־לעמפּעל שטעהט צוגעגרייט נאָך פון ביינטאָג. דער טאַטע געהט־אום איבער דער שטוב, די הענד אַרונטער, און דאַווענט מעריב. אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטעל אַ וועכסען ליכטעל (דעם שמש). זאָגט „עלינו" און מאַכט צו אונז, צו מיר מיט מיין יונגערן ברודער מאָטעל, אויף לשון־קודש:

— אי־אָ! שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ... אי־נו־אָ!

איך און מיין ברודער מאָטעל פערשטעהן ניט וואָס ער מיינט, און מיר פרעגן איהם:

— וואָס? אַ שוועבעלע?

דער טאַטע בעוויזט מיט דער האַנד אהין, אין קיך אַריין.

— אי־אָ־אָ! ועל כן נקוה לך... אי־אָ־נו!

— וואָס? אַ קאָלאָדאַטשמעסער? אַ שערעל? דאָס אויבער־שטע פונ׳ם שטויסעל?

— סט־אי־אי־אָ־נו־פע! אמי! אמי! ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד... די מאַמע! רופט־אריין די מאַמע, לאָז זי געהן הערען בענטשען חנוכה־ליכטלעך.

איך און מיין ברודער מאָטעל לאָזען זיך לויפען ביידע, איינס איבער׳ן אַנדערען.

— מאַמע! גיכער, חנוכה־ליכטלעך!

— אוי, אַ מכה איז מיר, חנוכה־ליכטלעך! — זאָגט די מאַמע און וואַרפט־אוועק אַלע ארבייט אין קיך (מע האָט געקוילעט גענז, מע פרעגעלט שמאַלץ, מע האָט גערעשטשינעט לאַטקעס) און לאָזט זיך לויפען אין שטוב אריין, און נאָך איהר — ברײנע די קעכין, אַ שוואַרצע אידינע מיט וואָנצים, מיט אַ פעט פנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענד. די מאַמע שטעלט זיך אוועק אין אַ זייט און מאַכט אַ פרום פנים, און ברײנע די קעכין בלייבט שטעהן ביי דער טיר, ווישט די הענד אינ׳ם קויטיגען פאַרטוך, טהוט אַ שמיר מיט דער פעטער האַנד איבער דער נאָז פון אונטען ארויף און לאָזט־איבער אַ שוואַרצען צייכען איבער׳ן גאַנצען פנים. מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, איך און מיין ברודער מאָטעל, אז מיר האַלטען זיך איין און שיסען ניט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע געהט־צו מיט׳ן אָנגעצונדענעם שמש צום חנוכה־לעמפעל, בויגט זיך אָן און מאַכט די ברכה מיט׳ן בעקאַנטען ניגון: „ברוך אתה!“ און לאָזט־אויס: „להדליק נר של חנוכה!“

די מאַמע ענטפערט מיט גרויס יראת־שמים „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן“, און ברײנע שאָקעלט־צו מיט׳ן קאָפּ און מאַכט בשעת מעשה אזעלכע פּיסקעס, אז איך און מיין ברודער מאָטעל האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע.

„הנרות הללו שאָנו מדליקין“... — זינגט דער טאַטע אונטער דער נאָז און שפּאַציערט־אַרום הין און צוריק איבער׳ן זאַל, קוקט

אויפ׳ן חנוכה־לעמפעל, זאָגט און זאָגט און הערט נאָר נישט אויף צו זאָגען. מיר וואָלטען וועלען, עס זאָל שוין האָבען איין עק, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופען־אונטער איינס דאָס אנדערע:

— מאָטעל, געה־צו, זאָג איהם חנוכה־געלט.

— וואָס עפּיס איך זאָל זאָגען חנוכה־געלט?

— אזוי, וואָרום דו ביזט קלענער, באַדאַרפסט ד ו בעטען חנוכה־געלט.

— טאָמער פאַרקעהרט, דו ביזט עלטער, באַדאַרפסט ד ו בע־טען חנוכה־געלט?

דער טאַטע הערט גאַנץ גוט, אז מיר רעדען פון חנוכה־געלד, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. שטיל, נישט געחאַפּט, געהט ער צו צום טישקעסטעל און צעהלט געלד. עס געהט אונז איבער א קליין פרעסטעל איבער׳ן לייב, עס ציטערען די הענד, עס קלאַפּט דאָס הארץ. מיר קוקען אויף דער סטעלי, קראַצען זיך אונטער דער פּאה, מאַכען זיך כלומרשט קאַלטבלוטיג, גלייך ווי ניט אונז מיינט מען.

דער טאַטע טהוט א הוסט.

— המ... קינדער, קומט נאָר אהער.

— הא? וואָס איז?

— נאַט אייך חנוכה־געלט.

בעקומען אונזער חנוכה־געלד, לאָזען מיר זיך געהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, פריהער פּאַוואָלי, ווי די סטאַטיקעס, און נאָכדעם — גיכער און גיכער, מיט א שפּרונג־אונטער און מיט א מענגצעל. און ביז מיר קומען אין אונזער חדר׳על אריין קאָנען מיר זיך נים איינהאַלטען, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף, שפּרינגען אויף איין פוס און זינגען־אונטער:

איינגע, ביינגע,
סטופּע ציינגע,
אַרצע, באַרצע,
גאָלע שוואַרצע,
עיימעלי, ריימעלי,
ביינעלי, פּיינעלי —
האָפּ!

און פאַר גרויס שמחה און התפעלות געבען מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקען.

עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אַריין דער פעטער בעני.

— חברה פלעצעל, אייך קומט חנוכה־געלט!

דער פעטער בעני לעגט־אַריין די הענד אין זשילעט־קעשענע, נעמט־אַרויס צוויי זילבערנע גילדען און גיט אונז חנוכה־געלד.

ב.

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגען, אַז דער טאַטע און דער פעטער בעני זענען ברידער. דער טאַטע — אַ הויכער, אַ דאַרער, דער פעטער בעני — אַ קורצער, אַ גראָבער; דער טאַטע — אַ שוואַרצער, דער פעטע בעני — אַ געלער; דער טאַטע — אַ מרה־שחורה'דיגער, אַ שווייגער, דער פעטער בעני — אַ פריילעכער, אַ רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך איינענע ברידער.

דער טאַטע נעמט אַ גרויסען בויגען פּאַפּיער, צעווירעט אויף קעסטעלעך, שוואַרצע און ווייסע, הייסט אַריינטראָגען פון קיך פּאַסאָלים, שוואַרצע און ווייסע — דאָס וועט זיין אַ דאָמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פּרעגעלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מיין ברודער מאָטעל שפּיעלען אין דריידעל: נס גדול היה שם. און דער טאַטע מיט'ן פעטער בעני'ן זעצען זיך אַוועק שפּיעלען אין דאָמינע.

— איין זאך וועל איך דיך בעטען, בעני, — בלא חרטה ובלא דרעה, דאס הייסט: א גאנג זאל זיין א גאנג! — זאגט דער טאטע.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און גערט א גאנג.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער טאטע און שלאגט־אפ דעם פעטער בעני'ס א ציגעל.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און שלאגט־אפ דעם טאטענ'ס צוויי ציגלעך.

וואס ווייטער־ווייטער לאזען זיי זיך אריין אין דעם שפיעל אלץ טיעפער, קייען בשעת מעשה די בערד, טרייסלען מיט די פיס אונ־טער'ן טיש און זינגען שטילערהייד ביידע איין ליעדעל.

— אוי, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען? — זינגט דער טאטע מיט א ניגון פון דער גמרא און קייעט איין עק בארד. — זאל איך געהן אהער? — וועט ער געהן אהין. וועל איך געהן אהין? — וועט ער געהן אהער. באדארף מען בעסער געהן אזא מין גאנג!

— אזא מין גאנג, אזא מין גאנג! — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני מיט'ן זעלבען נוסח.

— וואס זשע באדארף איך מורא האבען? — זינגט דער טאטע ווייטער. — טאמער שלאגט ער מיר אפ יענס ציגעל? — וועל איך ביי איהם צונעמען צוויי ציגלעך. אי, וואס? טאמער מיינט ער מיר שלאגען דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך? — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביזט דו א טפש, בעני, א טפש און א גרויסער! — זינגט דער טאטע און גערט א גאנג.

— ביזט אליין א טפש, מיין ברודער, און נאך א גרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און גערט א גאנג און פערחאפט זיך באלד צוריק.

— פע, בעני, מיר האָבען דאָך גערעדט, אַ גאַנג איז אַ גאַנג! — זאָגט דער טאַטע שוין אָהן אַ ניגון און חאַפּט דעם פּעטער בעני פאַר דער האַנד.

— אַ נוטער משל! — זאָגט דער פעטער בעני. — כל זמן איך האַלט אין מיטען אַ גאַנג מעג איך מיר געהן וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאָגט דער טאַטע. — אַ גאַנג איז פאַרפאַלען! מיר האָבען דאָך עפּים געשמועסט, בעני, בלא חרטה, בעני, בלא דרעה!

— חרטה? — זאָגט דער פעטער בעני. — וויפיעל מאָל מאַכט זיך, אַז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאַטע. — ע, בעני, דערפאַר האָב איך דאָך פיינט מיט דיר צו שפּיעלען אין דאָמינע!

— ווער זשע נויט דיך, זאָלסט מיט מיר שפּיעלען?

— שוין? מע קריעגט זיך שוין איבער אַ פּאַסאָלקילע? — רופט זיך אָן די מאַמע און קומט־אָן פון קיך מיט אַ פערפלאַמט פנים, און נאָך איהר — בריינע מיט אַ גרויסען פאַלומעסיק מיט הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ. פון די לאַטקעס זעצט אַ פּאַרע. אַלע לאָזען זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאָטעל, וואָס האָבען זיך פריהער אַביסעל געקריעגט, געריסען ווי די קעץ, בעטען זיך ניך איבער, ווערען שלום און זעצען זיך צו די לאַטקעס מיט גרוים כונה.

ג.

ביינאַכט אויפ'ן געלעגער ליג איך און טראַכט: וויפיעל קאָן זיך, אַשטייגער, ביי מיר צענויפקלויבען, אַז אַלע פעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע קרובים וועלען מיר געבען חנוכה־געלד? ראשית חכמה, דער פעטער משה־אהרן, דער מאַמע'ס ברודער, אפילו זעהר אַ קאַרגער, נאָר אַ נגיד. נאָכדעם דער פעטער איצי און די מוהמע דבורה, וואָס דער טאַטע און די מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. היינט דער פעטער ביניש און די מוהמע

יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער איידעל? און איהר מאַן שלום־זיידעל? און אַלע איבעריגע קרובים?

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— וויפיעל, מיינסט דו, וועט אונז געבען דער פעטער משה־אהרן חנוכה־געלט?

— פון וואַנען זאָל איך וויסען? איך בין דען אַ נביא?

אין אַ מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— עמיצער האָט אַזוי פיעל פעטערס מיט אַזוי פיעל מוהמעס, ווי מיר?

— אָדער יאָ, אָדער ניין.

אין צוויי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— ווי באַלד דו שלאָפסט, היינט ווי אַזוי רעדסט דו מיט מיר?

— דו פרעגסט דאָך מיך, מוז איך דיר ענטפערען.

אין דריי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— טססס — טררר — חילחילחיל — טססס...

מאַטעל חראָפעט, חאָרחעלט, פייפט מיט דער נאָז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטעל, נעם־אַרום מיין קערבעל, גלעט דאָס, בעטראַכט דאָס.

„דאַכט זיך, וואָס? — טראַכט איך מיר. — אַ שטיקעל פאַפיער, און וואָס קאָן מען דערפאַר ניט קויפען? צאַצקעס, מעסערלעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, נים און קאָנפעקטען, און ראָזינקעס, און באָקסערען, און וואָס ניט?“

איך בעהאַלט דאָס קערבעל צוקאָפּענס אונטער׳ן קישען און לייען־אָפּ קריאַת־שמע, קומט־אריין ברײנע פון קיך מיט אַ פולען

פּאַלומעסיק מיט קערבלעך... ברײנגע געהט ניט, נאָר זי שװעבט
אין דער לופטען, זינגט „הנרות הללו שאָנו מדליקין", און מאַטעל
שלינגט קערבלעך, װי די האַלישקעס. „מאַטעל! — שרײ איך מיט
אַלע כחות. — גאָט איז מיט דיר, מאַטעל, װאָס טהוסט דו?
ק ע ר ב ל ע ך ? ? ? ..."

איך חאַפּ זיך אויף און שפּײ־אויס דרײ מאָל: „טפו־טפו־
טפו — א חלום!"

און װער אנשלאָפען.

ד.

אויף מאָרגען אין דער פריה, אָפּגעדאַװענט און איבערגעביסען,
טהוט אונז אָן די מאַמע אין קעצענע טולופּלעך, װיקעלט אונז אײן
אין גרויסע װאַרעמע שאַלען, און מיר לאָזען זיך געהן נאָך חנוכה־
געלד, פריהער פון אַלעמען, געװעהנליך, צום פעטער משה־אהרן.

דער פעטער משה־אהרן איז א איד נישט קײן געזונדער, האָט
צו טהון שטענדיג מיט'ן מאָגען; װען מע קומט, טרעפט מען איהם
נעבען האַנדפאַס װײשען זיך די הענד און זאָגען „אשר יצר".

— א גוט מאָרגען, פעטער משה־אהרן! — שיסען מיר אויס
בײדע מיט א מאָל, איך און מײן ברודער מאַטעל, און עס קומט
אַקעגען די מוהמע פעסיל, א אידינע א קלײניטשקע, אײן אויג א
שװאַרץ, דאָס אנדערע א װײס, דאָס הײסט, אײן ברעם א שװאַר־
צע, די אַנדערע א װײסע. די מוהמע פעסיל טהוט אונז אויס די
טולופּלעך, װיקעלט אונז אויס פון די שאַלען און שנײצט אונז אויס
די נעזער אין איהר פאַרטוך.

— שנײצט־אויס! — זאָגט די מוהמע פעסיל. — גוט, גוט
שנײצט־אויס! זשאַלעװעט ניט! נאָך! נאָך! אָט אזוי!...

און דער פעטער משה־אהרן, אין אײן אַלט קעצען חאַלאַטעל,
מיט א װאַטאָװער יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ, מיט װאַטען אין די
אויהערען און מיט אויסגעקראָכענע װאָנצים, שטעהט בײ'ם האַנד־

פאס, ווישט זיך די הענד, קנייטשט מיט'ן פנים, פינטעלט מיט די אויגען און קוועטשט: „נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!"

איך און מיין ברודער מאָטעל זיצען אין געהאַקטע וואונדער. עס פאַלט אויף אונז אָן אַ פחד, אַ קעלט, אַלע מאָל, ווען מיר קומען אהער. די מוהמע פעסיל זעצט זיך אַוועק אַקעגען אונז, לעגט־צענויף די הענד אויפ'ן הארצען און נעמט אונז צום עקזאַמען:

— ס'מאכט דער טאַטע?

— נאָרניט.

— ס'מאַכט די מאַמע?

— נאָרניט.

— נעקוילעט גענז?

— געקוילעט.

— געפרעגעלט שמאַלץ?

— געפרעגעלט.

— געבאַקען לאַטקעס?

— געבאַקען.

— דער פעטער בעני געוועזן?

— געוועזן.

— געשפּילט אין דאָמינעס?

— געשפּילט.

און אַזוי ווייטער.

די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזער נאָך אַ מאָל און רופט זיך אָן צום פעטער משה־אהרן:

— משה־אהרן, מע באַדאַרף זיי עפּיס געבען חנוכה־געלט.

דער פעטער משה־אהרן הערט ניט; ער ווישט זיך די הענד און לאָזט־אויס מיט אַ קוועטש: „ומפליא ל־ע־שות!"

די מוהמע פעסיל פוילט זיך ניט דערמאָנען איהם נאָך אַ מאָל:

— משה־אהרן, די קינדער חנוכה־געלט!

— האַ? וואָס? — מאַכט דער פעטער משה־אהרן און לעגט־איבער די וואַטען פון איין אויהער אין'ם אַנדערען.

— די קינדער חנוכה־געלט!! — שרייט־אויס די מוהמע פעסיל איהם גלייך אין אויהער אריין.

— אוי, דער באאוך! דער באאוך! — מאכט דער פעטער משה־אהרן (ער רעדט אביסעל „בראדיש“) און חאפט זיך מיט ביידע הענד ביי'ם בויך. — חנוכה־געלט ווילט איהר? וואס דארפען קינדער געלט? וואס וועט איהר טהון מיט'ן געלט? הא? אויסגעבען, צעטרענצלען, הא? וויפיעל האט אייך געגעבען דער טאטע אייערער חנוכה־געלט? הא?

— מיר א קערבעל, — זאג איך — און איהם א האלבס.

— א קערבעל?!! המ... מע באלוועט קינדער, מע מאכט פון זיי א תל! וואס וועסט דו טהון מיט'ן קערבעל? — הא? צעבייטען? הא? זאלסט דאס ניט צעבייטען! דו הערסט, וואס איך זאג דיר? זאלסט דאס ניט צעבייטען! צי אפשר ווילסט דו דאס צעבייטען, הא?

— ניט צעבייטען, יא צעבייטען — וואס נעהט דאס דיך אן? — מישט זיך אריין די מוהמע פעסיל. — געב זיי אפ זייערס און לאזען זיי געהן געזונטערהייד.

דער פעטער משה־אהרן געהט־אוועק צו זיך אין חדר, שארעוועט מיט די שקראבעס, זוכט אין אלע טישקעסטלעך מיט אלע שופלעדלעך, קראצט־אויס פון דארטען עטליכע מטבעות און רעדט צו זיך אליין:

— המ... מע פיהרט־איבער קינדער, מע מאכט פון זיי א תל, א תל־עולם!

און ער רוקט אונז אריין אין האנד אריין עטליכע הארטע מטבעות. די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזער נאך א מאל (דאס לעצטע מאל), טהוט אונז אן די טולופלעך, וויקעלט אונז איין אין די גרויסע ווארעמע שאלען, און מיר געהען ווייטער.

מיר לויפען איבער'ן ווייסען, געפרוירענעם סקריפענדיגען שניי און צעהלען די הארטע מטבעות, וואס דער פעטער משה־אהרן האט אונז אריינגערוקט, און מיר קאנען זיי ניט איבערצעהלען. די הענד

זענען אונז געפרוירען, רויט, אָנגעדראָלען; די מטבעות זענען קר־פּערנע, גרויסע שווערע מטבעות, עפּים זעכסערם פּארצייטיגע, דרייערם מאָרנע אָפּגעריבענע, גראָשענס אַלטפרענקישע, געשוואָלענע, פערגרינטע — ס'איז שווער, אונמעגליך אויסצורעכענען אין דרויסען אויפ'ן פראָסט וויפיעל דער פעטער משה־אהרן האָט אונז געגעבען חנוכה־געלד!...

ה.

אונזער צווייטע סטאַנציע אויף נעמען חנוכה־געלד איז דער פעטער איצי מיט דער מוהמע דבורה, די וואָס דער טאַטע מיט דער מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. פאַר וואָס זיי זענען ברוגז — דאָס ווייסען מיר ניט. מיר ווייסען נאָר, אז דער טאַטע און דער פעטער איצי (לייבליכע ברידער) רעדען ניט צווישען זיך קיינמאָל נישט, האָטש זיי דאַוונען ביידע אין איין שוהל און זיצען ביידע אויף איין באַנק, אַ שטאָרט נעבען אַ שטאָרט, אַ סטענדער מיט אַ סטענדער. און אַז עס קומט יום־טוב צו אויס־נעמעניש (הוצאת התורה) און עס האַלט ביי פערקויפען עליות, דינגען זיי זיך, ווילען דוקא ביידע איין עליה, שמייסען איינס דאָס אנדערע און שמייסען אריין אין טאָג אריין. אין שוהל איז דע־מאָלט אַ יריד; אַלע רעדען, ריהרען זיך, שושקען זיך, לאַכען און העלפען־אונטער דינגען זיך; איטליכער איז נייגיעריג צו וויסען, פאַר וועמען וועט בלייבען דער „שישי“, אָדער דער „מפטיר“. אַז עס געהט־אריין אין נצחון, דעמאָלט ווילען אַלע, מע זאָל זיך דינגען ביז'ן ביין אריין. דער שוהל־שמש, מעכטשי פּאָנפּאַטש מיט די רויטע קאָלטענעס, שטעהט אויף דער בימה, העכער האַלב אריבער־געבוינגען, דער טלית איז איהם אראָפּגעפּאַלען, די יארמעלקע — פון יענער זייט; ער קוקט אין מזרח־זייט, אויפ'ן טאַטען און אויפ'ן פעטער איצי'ן, און זינגט אויף זיין פּאָנפּעוואַטער שטימע:

— אכטצעהן גילדוין אום שישי! צוואַנציג גילדוין אום שישי! צוויי און צוואַנציג גילדוין אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי זיצען, דער אַהער, דער אַהין, ביידע פערטיעפט כלומרשט איטליכער אין זיין חומש; נאָר ווי־פיעל איינער גיט, גיט דער אַנדערער מעהר. דער עולם קוועלט, העלפט־אונטער: דרייסיג, דרייסיג! פינף און דרייסיג! זיעבען און דרייסיג! פערציג, פערציג!

מעכטשי פאַנפאַטש קוקט פון איינעם אויפ׳ן אַנדערען:

— פערציג גילדוין אום שישי! צוויי און פערציג גילדוין אום שישי! פינף און פערציג גילדוין אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי הערען נישט אויף צו שמייסען זיך; מע האָט שוין אַריינגעשמיסען ביז פופציג גילדוין. מעכטשי הויבט־אויף די האַנד און וויל שוין צו־פּאַטשען פאַר׳ן טאַטע׳ן:

— פופציג גילדוי־־־ן...

איז זיך מיישב דער פעטער איצי און הויבט־אויף אַ פינגער, און דער גאַנצער עולם העלפט־אונטער: איין און פופציג! איין און פופציג! — און מע שמייסט ווייטער. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מע שמייסט־אַריין אין עטליכע און זעכציג גילדוין (אַזאַ מעשה איז נאָך ניט געהערט געוואָרען!), און „שישי" בלייבט פאַר׳ן פעטער איצי׳ן. קומט צו „מפטיר", טהוט דער טאַטע אַ קוק אויפ׳ן שמש און אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מפטיר — דאָס געהער צו מיר!"... ביי מעכטשי׳ן האָט איהר דאָס גע׳פועל׳ט; איז אָבער אַ סברה, אַז דער עולם איז ניט מסכים: דינגען זיך — דאָס מוז מען, דערוויף איז דאָס יום־טוב, נישטאָ קיין מאָנאָפּאָל, קיין חזקה אויף מפטיר!

— צעהן גילדוין אום מפטיר! פופצעהן גילדוין אום מפטיר! צוואַנציג גילדוין אום מפטיר! פופציג גילדוין אום מפטיר!

אַ גוטער שפּרונג! דער טאַטע דרעהט־אויס דעם קאָפּ: ווער קריכט דאָס אויף זיין מפטיר? און שטעלט אייך פאָר, אַז דאָס שמייסט ווידער דער פעטער איצי; ער האָט חשק צו קויפען דעם

מפטיר פאַר זיין יונגערען איידעם. נאָר אי „שישי", אי „מפטיר"— אַזאַס! מיט צוויי בייטשען שמייסט מען ניט!... דער טאַטע הויבט זיך אויף, טהוט אַ וואונק צום שמש.

— הונדערט.

דאָס וואָרט „הונדערט" לויפט־דורך איבער דער שוהל, ווי אַ בליץ מיט אַ דונער. דער גאַנצער עולם איז איבערראַשט, אויסער זיך. אַזוי ווייט אַריינצושמייסען מפטיר — דאָס האָט מען נאָך נישט געהערט זינט די שוהל איז אַ שוהל.

און מעכטשי פּאַנפּאַטש טהוט זיך זיינס, גליידך ווי געוויינטליך:

— הונדערט ג י ל ד ו י ן אום מפטיר! הונדערט ג י ל ד ו י ן אום מפטיר! הונדערט גילדוי־־־ן... (ער וויל צופּאַטשען).

דער פעטער איצי הויבט זיך אויף. דער טאַטע טהוט אויף איהם אַ מאָרנעם קוק, ווי איינער רעדט: „משוגע, צי חסר־דעה? ווילסט קוילען? קוילע!"...

דער פעטער איצי זעצט זיך אַנידער, און דער מפטיר בלייבט פאַר אונז...

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן. אַז עס קומט אַ שמחה, ביי אונז אָדער ביי'ם פעטער איצי'ן, אַ מזל־טוב, אַ בן־זכר, אַ ברית, אַ פדיון־הבן, אַ בר־מצוה, אַ קנס־מאָל, אַ פאָרשפּיעל, איין אויפרופענס, אַ חתונה אָדער אַ גט, קומט מען איינס צום אַנדערען, מע בעזעצט זיך אויבען־אָן, מע שענקט „דרשה־געשאַנק", „מי־שברך־געלד" און מע טאַנצט מיט אַלע מחותנים אין קאָהן.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער איצי! אַ גוט מאָרגען אייך, מוהמע דבורה! — שיסען מיר אוים ביידע מיט אַ מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און מע נעמט אונז אויף פאַר זעהר אָנגע־לענטע געסט.

— איהר מיינט דאָך ניט די הגדה, איהר מיינט די פאַלירטשי־קעס... — מאַכט צו אונז דער פעטער איצי, קנייפּט אונז אין די בעקלעך, עפענט־אויף דאָס בייטעלע און גיט אונז חנוכה־געלד, מיר

א ווייסען זילבערנעם צוואַנציגער און מיין ברודער מאָטל׳ען אַ ווייסען זילבערנעם צוואַנציגער, און מיר געהען־אַוועק פון דאָרטען צום פעטער ביניש.

ו.

אויב איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען דעם גיהנם — אַט דאָס איז דעם פעטער ביניש׳עס שטוב. ווען איהר זאָלט ניט קומען אהין, טרעפט איהר אַ ליאַרעם, אַ געשריי, אַ געפּילדער. ס׳איז דאָרט אַ פולע שטוב מיט קינדער — האלב־נאַקעטע, פערשמירטע, פערמורזעטע, נישט קיין געצוואָגענע, תמיד צעשלאָגענע, שטענדיג צעדראַפּעטע, אַפּטמאָל צעבלוטיגטע, מיט סימנים אונטער די אויגען. דער ווײנט און דער לאַכט, דער זינגט און דער קוויטשעט, דער הוקעט און דער פייפט, דער האָט אָנגעטהאָן דעם טאַטענ׳ס קאַפּאָטע מיט פערקאַטשעטע ארבעל און דער פאָהרט רייטענדיג אויף אַ בעזעם, דער טרינקט מילך פון אַ קריגעל, דער קנאַקט ניסלעך, דער טראָגט זיך אַרום מיט אַ קעפּעל פון אַ הערינג און דער סמאָצקעט אַ קאָנפעקטעל, און פונ׳ם נעזעל רינען ביי איהם צוויי קליינע ריטשקעלעך גלייך אין מויל אריין. די מוהמע יענטע איז שטאַרקער פון אייזען, אז זי האלט־אויס פון דער דאָזיגער „קאָמאַנדע". זי שעלט זיי, זי קנייפּט זיי, רייסט זיי אוים שטיקער פלייש. זי קלויבט נישט איבער: ווער עס חאַפּט זיך אונטער אונטער דער האנד, דער בעקומט אַ זעץ, אַ טראַסק, אַ בוכענצי אין זייט אריין. אַ פּאַטש איז דאָרט אַ וואָכעדיגער גאַנג. „וואַרגען זאָלסט דו זיך! די כפרה זאָלסט דו זיין! פאַרחאַפּט זאָלסט דו ווערען!" — דאָס איז פון די קליינע קללות; דאָרט קאָנט איהר הערען „קדחת", און „חלירע", און אַ „מיתה־משונה" — און דוקא אין גוטען מוטה, פּונקט ווי איהר זאָגט אַ גוט־שבת. שטיל ווערד נאָר, בשעת דער פעטער ביניש קומט צו געהן. נאָר מחמת דער פעטער ביניש איז אַ פערנומענער מענש, זיצט אַ גאַנצען טאָג אין קלייט און קומט אהיים נאָר אויף

א מינוט „אָפּעסן“, דערפאַר איז ביי זיי אין שטוב דער אמת'ער גיהנום.

אריינגעקומען, האָבן מיר געטראָפן עזריאל'קען (דעם מי־טעלסטען) פאַהרען רייטענדיג אויף געצי'ן (אויפ'ן עלטערען), און פרויקע מיט מענדל'ען (צוויי נאָך קלענערע) האָבן אונטערגע־שמיסען געצי'ן, איינער מיט איין ארבעל פון א וואטאָווען לייבעל און דער אנדערער מיט א טאָוועל פון א סידור, א חומש, אָדער א ספר. חיימ'על (א מיטעלסטער צווישען פרויקע'ן און מענדל'ען) האָט דערטאַפּט א גערגעלע פון א געקוילעטער גאַנז, האָט דאָס אָנ־געבלאָזען מיט אלע זיינע לעצטע כחות, ער איז אזש געוואָרען ברוין און בלוי, און ס'איז איהם געראָטען ארויסבעקומען פון דעם א מין משונה קול, ווי פון, להבדיל, א חזיר, בשעת מע שטעכט איהם און ער קוויטשעט... זיינוויילע (איך וויים ניט, צי איין עלטערער, צי א קלענערער) האָט אָפּגעגעבען קאָנצערט אויף א קעמעל, און דוד'על (א קליינער פון א יאָהר פיער) האָט אָנגעטהאָן די שטיוועלעך אויף די הענד און האָט צוגעקלאַפּט מיט זיי צום טאקט. סענדער'על האָט געטראָגען א קעצעל אין האנד, פאַר'ן גערגעלע; דאָס קעצעל האָט ארויסגעשטעלט דאָס צינגעלע, פערמאַכט די אויגלעך, אויסגעצויגען די פיסלעך, ווי איינער רעדט: „אָט אזוי, ווי איהר זעהט, ווערד מען דאָ פארשווארצט! מע מוטשעט! מע מוטשעט!“... אסתר'על (דאָס עלטערע מיידעל) האָט געוואָלט אויסקעמען חאסקי'ן (דאָס קלענערע מיידעל), איהר פערפלעכטען א צעפּעל; נאָר מחמת חאסקי'ס האָר זענען זעהר געגרייזעלט און שוין לאַנג נישט גע־קעמט, לאָזט זי זיך ניט, וויינט זי און חאַפּט פּעטש. שטילער פון אלע איז פּינילע, א קליין יונגעלע מיט קרומע אויסגעבויגענע פּי־סעלעך און מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעלע. איין חסרון נאָר, וואָס וואו ער שטעלט זיך אנידער, דאַרט לאָזט ער א סימן... דאָס אלסדינג שטעהרט אָבער ניט דער מוהמע יענטע'ן, זי זאָל זיך זיצען גאַנץ רוהיג ביי'ם טיש מיט צוויי נפשות, איינס ביי דער ברוסט און דאָס אנדערע אויפ'ן שויס, און טרינקען ציקאָריע.

— מיר זאָל זיין פאַר זיינעביינדעלעך! — זאָגט זי און טור־ליעט־צו מיט גרויס ליעבשאַפט דאָס זויגענדיגע נפש'על צום האַרצען און דערלאַנגט בשעת מעשה טאַקי אַ שטורך דעם עלטערען, וואָס אויפ'ן שויס: — זעה נאַר, ווי דו עסט, עסען זאָלען דיך די ווערים! אסתר'על, רחצי, חאַסקי, וואו זענט איהר ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר? נעם וויש איהם אָפּ דאָס נעזעל גיכער, וואַש מיר אויס אַ שאָל, איך דאַרף טרינקען אָהן אַ שאָל! דערלאַנג איהם אַ סטור־סאַק, ער זאָל זיך דריי מאָל איבערקעהרען! האַרץ מיינס, נשמה מיינע, טרייסט מיינער! דאָס מויל מאַכט זיך זיי גאָר ניט צו! אַ גאַנץ פריהמאָרגען נאָר מע עסט, פאַרחאַפּט זאָלט איהר ווערען!

דערזעהען מיך מיט מיין ברודער מאָטל'ען, האָבען זיך חברה אַ לאָז געטהאָן אַקעגען און מע איז אונז בעפאַלען, ווי די היישע־ריקען. דער אויף די הענד, דער — אויף די פיס, דער — אויפ'ן קאָפּ. חיים'על האָט אָנגעבלאָזען דאָס גערגעלע פון דער געקוילע־טער גאַנז גלייך מיר אין אויהער אריין, און דוד'על האָט מיך אַרומ־געחאַפּט מיט ביידע שטיוועלעך. פּינילע מיט'ן אונטערגעשטעקטען העמדעל האָט זיך אָנגעטשעפּעט מיר אין אַ פוס, אַרומגערינגעלט איהם, ווי אַ שלענגעל, און אַ מיש־מאַש פון פערשיעדענע קולות האָט אונז געריגצעלט, פערטורקעט די אויהערען.

— אויף די צייהנדעלעך זאָלט איהר שרייען! — שרייט די מוהמע יענטע פונ'ם אַנדערען חדר. — טויב קאָן מען ווערען, פאַר־לעגען זאָל דאָס אייך! שדים, ניט קיין קינדער. ברענען זאָל די נשמה אייערע!

די מוהמע יענטע שרייט, און די קינדער שרייען — אַלע שרייען. פלוצים קומט־אָן דער פעטער ביניש מיט'ן טלית ותפילין (אפּנים, פון בית־המדרש). אין איין אויגענבליק ווערד שאַ־שטיל, און די גאַנצע חאַליאַסטרע ווערד פערשוואונדען.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער ביניש! — שיסען מיר אויס, איך און מיין ברודער מאָטעל.

— וואָס טהוט איהר דאָ, שקצים ? אודאי נאָך חנוכה־געלט ? — מאַכט דער פעטער בייניש און נעמט־אַרוים און שענקט אונז צו זילבערנע גריוונים.

די חאָליאַסטרע קינדער קוקען־אַרוים פון די ווינקעלעך, ווי די טאַראַקאַנעס, גלאַנצען אויף אונז מיט די אויגעלעך, ווי די מייזלעך, ווינקען עפּים צו אונז, בעווייזען עפּים מיט די פינגערלעך, מאַכען בשעת מעשה משונענע תנועות, ווילען אונז, אפּנים, צעלאַכען, — קוים־קוים וואָס מיר האַלטען זיך איין, און מיר אַנטלויפען פונ׳ם דאָזיגען גיהנם.

ז.

מיר נעהען ווייטער נאָך חנוכה־געלד, צו אונזער שוועסטער איידעל.

אונזער שוועסטער איידעל און איהר מאַן שלום־זיידעל, עליהם השלום — זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט.

איידעל איז פון קינדווייז אויף געווען אַ פערוויינטע נשמה; איבער אַ מינדסטע נאַרישקייט פלעגט זי זיך צעוויינען, פערגיסען טרערען אויף אייגענע און אויף פרעמדע צרות. נאָר פון זינט זי איז געוואָרען אַ כלה פאַר שלום־זיידל׳ען, האָט זי ניט אויפגעהערט צו וויינען. אפשר מיינט איהר דערפאַר, ווייל ס׳איז איהר ניט געפעלען דער חתן? חלילה! זי האָט איהם דען געקענט, וואָס ער זאָל איהר ניט געפעלען? גלאַט אַזוי, אַ כלה פאַר דער חתונה בעדאַרף וויינען. אַז די שניידערס האָבען איהר געבראַכט אָנמעס־טען די חתונה־מלבושים, האָט זי זיך צעוויינט אויף אַ גאַנצער נאַכט. שפּעטער, צום פאַרשפּיעל, אַז איהרע חברת׳עס זענען זיך צענויפגעקומען טאַנצען, איז זי אַלע מאָל אַוועקגעלאָפען צו זיך אין אַלקיר אַביסעל אויסוויינען זיך אין די קישענס. דעם טאָג פון דער חופּה שמועסט מען ניט. דעמאָלט איז געווען איהר טאָג. זי האָט גאָר ניט אויפגעהערט צו וויינען. נאָר די רעכטע חתונה איז געווען צום „באַדעקענס“, בשעת מנשה פיעדעלי דער כלי־זמר

האָט זי גענומען „באַזעצען“, און רב ברוך בדחן איז אַרויף אויפ׳ן טיש, צענויפגעלעגט די הענד אויפ׳ן בויך, אָראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, ווי בשעת מע בעוויינט אַ טוידטען, און האָט אָנגעהויבען מיט׳ן שענעם טרויעריגען ניגון, וואָס קאָן נעמען אַ שטיין, בזה הלשון:

כלה לעבען! כלה לעבען!
וויין זשע, וויין.
דיינע טרערען האָבען אצינד
דעם זיעבעטען חן.
וואָרום דו טהוסט דאָך איצט פאַר׳ן בית־דין
של מעלה שטעהן.
אַט באַלד וועסט דו, מיידעל,
צו דער חופה געהן.
באַדאַרף מען דיר געבען
צו פאַרשטעהן,
אַז דאָס לעבען איז ביטער,
אַזוי ווי חריין;
אַז אַ מענטש איז ניט פון אייזען
און ניט פון שטיין,
אַ בשר ודם
פון הויט און ביין;
אַז מע טהוט די רשעים אין גיהנם שמייסען
זעהר ניט שען,
און זיי טהוען וויינען און יאָמערען און שרייען
אויף די צייהן; —
לכן באַדאַרפסט דו תשובה טהון,
זיך האַלטען זעהר קליין,
אויסגעהן פון טרערען
און פון געוויין...

און אַזוי ווייטער, אָהן איין עק.

אלע ווייבער, אייגענע און פרעמדע, וואָס זענען געשטאַנען דערבײַ, געהאָלפען צעפלעכטען דער כלה איהרע שענע גרויסע צעפּ, האָבען געמאַכט משונה־מאָדנע פּיסקעס, געשנייצט די נעזער, גע־ווישט די אויגען, און איידעל נעבאַך האָט אַזוי געיאָמערט, אַזוי געחליפּעט, אַז זי האָט גע'חלש'ט דריי מאָל; מע האָט זי קוים מיט צרות אָפּגעמינטערט.

נאָר אויף וויפיעל אונזער שוועסטער איידעל איז געווען איין אומעטיגע זאַך, איז אונזער שוואָגער שלום־זיידעל געווען אַ פּריי־ליכער יונג, אַ לעבעדיגער, אַ קאַטאָוועס־טרייבער, אַ פערשלעפּטע קרענק און, לאָז ער מיר מוחל זיין, איין איינגעגעסענע בריאה. דהיינו, ער פלעגט ליעב האָבען דעקוטשען, שנאָלען זיך. דערלאַנ־גען יענעם אַ שנאָל גלייך אין שפּיץ נאָז, אָדער אין עק אויהער — דאָס איז געווען ביי איהם דאָס חיות. נישט איין מאָל פלעגען מיר אַרומגעהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, מיט אָנגעשוואָלענע אויי־הערען. מיר האָבען זיך ממש מחיה געווען, אַז מיר האָבען דער־הערט, אַז דאָס פּאָרפאָלק געהט־אַראָפּ פון קעסט. דעם טאָג, וואָס זיי האָבען זיך בעדאַרפט איבערקלויבען פון אונז אויף „איינענע קעסט", איז ביי אונז אין שטוב געווען חורבן בית־המקדש. איידעל האָט געוויינט, איינגעלעגט די וועלט, און די מאַמע — אויף איהר קוקענדיג. און שלום־זיידעל, וואָס האָט געהאָלפען בלומרשט פּאַ־קעווען די זאַכען, האָט נאָר אַרומגעטאַנצט הין און צוריק, זיך אונ־טערגעגנב'עט אַלע מאָל זעהר קונציג און דערלאַנגט אונז אַ שנאָל אָדער פון פאָרענט אין שפּיץ נאָז, אָדער פון הינטען אין עק אויהער. ער האָט זיך מיט אונז אָפּגעזעגענט איין מאָל פאַר אַלע מאָל און האָט נאָך געהאַט די העזה אָנצוזאָגען אונז, מיר זאָלען זיך ניט לאָזען לאַנג בעטען און זיין ביי איהם אָפטע געסט! מיר האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, מיר זאָלען זיין פּנים ניט אָנקוקען!

נאָר אַ מענש פערגעסט אַלסדינג, ובפרט אַ שנאָל. ווי אַזוי געהט מען ניט נאָך חנוכה־געלד צו איין א י י ג ע נ ע ם ש וו אָ ג ע ר ?...

געקומען צו איידל'ען, געהט אונז שלום־זיידעל אקעגען מיט א גאנץ ברייטען ברוך־הבא.

— סקאצעל קומט! וואס מאכט איהר גוטס? זעהר קלוג האט איהר געטהאן, וואס איהר זענט געקומען. איך האב צוגעגרייט פון אייערטוועגען חנוכה־געלט!

און שלום־זיידעל נעמט־ארויס דאס בייטעלע און צעהלט אונז אויס צו עטליכע נייענקע, גלאנצענדיגע, זילבערנע מטבעות גלייך אין האנד אריין, און איידער מיר האבען צייט ארומקוקען זיך און איבערצעהלען די נייע מטבעות, חאפען מיר שוין צו עט־ליכע שנאל, פריהער איך אין שפיץ נאז און מאטעל אין עק אויהער, און נאכדעם מאטעל אין שפיץ נאז און איך אין עק אויהער.

— אבער לאז שוין זיין גענוג צו מוטשען קינדער! — בעט זיך נעבאך ביי איהם אונזער שוועסטער איידעל מיט טרערען אין די אויגען, און זי רופט אונז אפ אן א זייט, שטופט אונז אן פולע קעשענעס מיט לעקאך, מיט ניסלעך און מיט באקסערען, און שענקט אונז א חוץ חנוכה־געלד.

מיר חאפען די פיס אויף די פלייצעס און לויפען אהיים.

ח.

— אנו, מאטעל, לאמיר זיך קארשט נעמען צו דער ארבייט, אויסרעכענען, וויפיעל האבען מיר אונזער אייגענס חנוכה־געלט? נאר ווייסט דו וואס? דו שווייג; פריהער וועל איך איבערצעהלען מיינס, נאכדעם וועסט דו צעהלען דיינס.

און איך צעהל: „א קערבעל מיט דריי צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאקלעך, — וויפיעל מאכט דאס אינאיינעם? אפנים, אזוי גרוים, ווי א קערבעל מיט דריי

צוואַנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאַקלעך..."

מיין ברודער מאָטעל וויל נישט וואַרטען, ביז איך וועל ענ־דיגען מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו ז י י נ ע קאַפּיטאַלען; ער לעגט פון איין האַנד אין דער אַנדערער און צעהלט:

— אַ צוואַנציגער און אַ צוואַנציגער איז צוויי צוואַנציגער, און נאָך צוואַנציגער איז דריי צוואַנציגער, און צוויי גילדען איז דריי צוואַנציגער מיט צוויי גילדען, און אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע — איז איינאיינעם צוויי צוואַנציגער מיט דריי גיל־דען, מיין איך דריי גילדען מיט צוויי צוואַנציגער. טפו! וואָס רעד איך? מע באַדאַרף אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב!

און ער הויבט־אָן נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב. מיר צעהלען און צעהלען און קאָנען ניט איבערצעהלען; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען נים אויסרעכענען. און אַז עס קומט צום פעטער משה־אהרנ'ס אַלטע פיטאַקעס, שווערע זעכסערס, אָפּגעריבענע דרייערס און אָנגעשוואָלענע גראָשענס, פערפּלאָנטען מיר זיך אַזוי שטאַרק אין חשבון, אַז מיר ווייסען שוין גאָר ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט. מיר פּרובען זיך אויסבייטען די דאָזיגע מטבעות ביי דער מאַמען, ביי'ן טאַטען, ביי בריינע די קעכין — עס געהט נים: קיינער וויל זיי נים נעמען אין האַנד אריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פיטאַקעס? ווער האָט דאָס אייך אריינ־גערוקט אַזאַ געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגען און מאַכען אַ שווייג.

— ווייסט דו גאָר וואָס? — זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָ־טעל. — לאָמיר זיי נעמען און אריינוואַרפען אין אויוועז אריין, אָדער גאָר אין דרויסען אויפ'ן שניי, קיינער זאָל ניט זעהען.

— אַ חכם אַ איד! — זאָג איך צו איהם. — שוין גלייכער, דאַכט זיך, אוועקשענקען זיי איין אָרעמאַן.

נאר, ווי אויף צו־להכעיס, קומט ניט קיין אָרעמאַן! וואו זענען אהינגעקומען אַלע אָרעמע־לייט, וואָס רייסען ביי די פּאָלעס, דינגען זיך, זידלען זיך און שעלטען? ניין, דאָס וואָס מע בעדאַרף וועט קיינמאָל ניט קומען! קיינמאָל ניט! קיינמאָל ניט!...

בײ׳ם קעניג אחשורוש

געשריבען אין יאָהר 1901.

בַּיים הֶענִיג אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ

א.

אז איך בין געוועז א קליין יונגעל — ווייסט איהר, ווען איך האָב מקנא געוועז?

אחשורוש׳ען.

ניט יענעם אחשורוש׳ען, וואָס האָט געקעניגט פון הודו ביז כוש, אויף הונדערט זיעבען און צוואנציג מדינות. איך מיין קאָפּעל דעם שניידער מיט דער גילדענער קרוין, דאָס הייסט, מיט׳ן פאַפּיערענעם ספּאָדעק און מיט דער לאנגער גילדענער רוט פונ׳ם בעזעם.

אויך מרדכי׳ן דעם שני־למלך (לוי דעם שוסטער) מיט דער איבערגעקעהרטער קאַפּאָטע אויף דער לינקער זייט און מיט דער קלאָטשקעוואַטער פלאַכסענער באָרד האָב איך שטארק מקנא געוועז.

איך האָב מקנא געוועז ושתי המלכה׳ן (מאָטעל דעם סטאָליר) מיט׳ן קליידעל אויף דער קאַפּאָטע און מיט דער פּעטשיילע, וואָס ער פלעגט זיך אונטערבינדען דאָס בערדעל, מע זאָל מיינען אויף איהם, אז ער איז א נקבה... און וואָס איז אָפּגעגאנגען, אשטיינער, אסתר המלכה׳ן (עוזר דעם אונטער־שמש) מיט׳ן גרינעם פּארטוך? און וואָס איז אָפּגעגאנגען המנ׳ען (יאָסקע דעם בעהעלפער) מיט׳ן שארבען אויפ׳ן קאָפּ?...

נאָר מעהר פון אלעמען האָב איך מקנא געוועז פייוועל דעם יתום, וואָס פלעגט זיך אָנטהון אין א רויט העמדעל, זיך פערשטע־

לען פֿאַר „יוסף הצדיק“, בשעת חברה האָבען געשפּיעלט יענעם שענע שפּיעל, וואָס ווערד אָנגערופען „מכירת־יוסף“. זיינע ברידער פֿלעגען איהם אראָפּרייסען דאָס רויטע העמדעל, אריינוואַרפען איהם אין „לייבען־גרוב“, און יוסף הצדיק (פּייוועל הייסט דאָס) פֿלעגט זיך אוועקשטעלען אויף די קניהעס, צענויפֿלעגען די הענד און בעשוועהרען די חיות־רעות, זיי זאָלען צו איהם קיין שליטה נישט האָבען, און זינגען בשעת מעשה זעהר אַ טרויעריג ליעד, וואָס די ווערטער זענען זיך צעגאַנגען אין יעדען אבר:

שלאַנגען און עקדישען,
פֿארשליסט אייער מויל!
פֿארשליסט אייער מויל!
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר ווער איך בין?
איך בין יוסף הצדיק,
יצחק'ס איין אייניקעל,
יעקב'ס אַ זוהן,
יעקב'ס אַ זוהן!...

און חאָטש יוסף הצדיק איז געווען אַ יתום, איין אָרעם בחור'על, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטען אין אונטערשטען קלייזעל און געלעבט פֿון אַ „פֿאַלג־מיך־אַ־גאַנג“, און חאָטש איך בין געווען אַ נגיד'ס אַ יונגעל, דעם זיידען רב מאיר'ס איין אייניקעל, פֿון דעסטוועגען וואָלט איך מיך מיט איהם געביטען נאָר צוליעב דעם איינעם טאָג פּורים אַליין.

אז ס'איז געקומען דער גוטער, דער ליעבער טאָג פּורים, האָב איך פֿון גאַנץ פֿריה אָן שוין אַרויסגעקוקט אויף דער „חברה“, וואָס נעהען פֿון שטוב צו שטוב און אַ גאַנצע חאַליאַסטרע יונגלעך לויפען זיי נאָך פֿון הינטען מיט באַרפֿיסע פֿיס אויפ'ן שניי. פֿאַר וואָס קאָן

איך ניט זיין אין דער חאָליאַסטרע? ניין! איך טאָר נישט, וואָרום איך בין אַ נגיד׳ס אַ יונגעל און דעם זיידען רב מאיר׳ס איין אייניקעל, בעדאַרף איך ליגען, ווי אַ הונד, אַ גאַנצען טאָג אין שטוב און געהן מיט אַלע גרויסע צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה.

— וואָס דרעהסט דו זיך, ווי אַ דייטש אויפ׳ן קאַרעק? — מאַכט צו מיר דער טאַטע בשעת מיר געהען אַלע אינאיינעם צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה און איך דערזעה פון דער ווייטען די „חאָליאַסטרע".

— ביזט שוין, קיין עין־הרע, אַ היבש יונגעלע, קאָנסט געהן אַביסעל גיכער! — זאָגט די מאַמע. — אם ירצה השם, שבת־הגדול ווערסט דו אַכט יאָהר, ביז הונדערט און צוואַנציג.

— טשעפּעט איהר ניט, ער האָט דערזעהן די „קאָמעדיאַנטשיקעס"! — רופט זיך אָן מיין עלטערער ברודער משה׳לע, וואָס איז אליין אויך אַ בעלן זיך אָפּשטעלען אָנקוקען די „קאָמעדיאַנטשיקעס".

— געה, נעה! — מאַכט צו מיר דער רבי רב איצי, מיין מלאך־המות, און דערלאַנגט מיר אַ שטורך פון הינטען.

איך לאָז־אַראָפּ די אויגען אין דער בלאָטע און געה גלייך מיט אַלע, פערטיעפט אין אומעטיגע מחשבות, טרויעריגע געדאַנקען: „תמיד מיט אַלע גרויסע! שטענדיג מיט׳ן רבי׳ן!... אין דער פריה, און ביינאַכט, און שבת, און יום־טוב!... רב איצי׳ס רויטע נאָז מיט טאַבעקע, איינגעזונקען זאָל זי ווערען!"...

ב.

דער זיידע רב מאיר איז דער גרעסטער נגיד פון שטאָדט. ער זיצט, ווי אַ מאָנאַרך. אַ גרויסער זאַל מיט אַ גרויסען זילבערנעם הענגלייכטער, וואָס הענגט־אַראָפּ פון דער מיט סטעלי. טאַמבעקענע העסעס אויף די ווענד. אַ גרויסע שווערע זילבערנע מנורה אויפ׳ן טיש מיט אַ סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה

נעמט זיי אַרויס נאָר צוויי מאָל אין יאָהר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה, און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

גאַנץ אויבען־אָן, אויף אַ גרויסען שטוהל, מיט גרינס בעצויגען, זיצט דער זיידע רב מאיר אַליין — אַ קליין אידעל, מיט אַ שיטער בערדעל, מיט אַביסעל איין אויסגעבויגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שווארצע יונגע אויגען. אָנגעטהאָן גערט ער אין אַ לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ געפלאָכטענעם גאַרטעל און מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ. אקעגען איהם אויפ'ן טיש זיצט אַ גרויסער, אַ מורא'דיגער, אַ געפלאָכטענער פּורים־קוילעטש, איין אָנגעהויבענער שוין, מיט זאַפראָן פערגעלט און מיט ראָזינקעס ארומגעשטעקט.

פּונקט אין מיטען טיש זיצט די באָבע נחמה, אַ הויכע אידינע, נאָך גאָר אַ שענע, אויסגעפּוצט אין אַ גאָלדפאַרביג זיידען קלייד מיט ווייסע עפּעל, מיט אַ שטערנטיכעל פון דימענטען מיט בריליאַנטען, מיט רייכע פּערעל אויפ'ן האַלז, מיט אויהערינגלעך און מיט פינ־גערלעך. נעבען איהר שטעהט אַ גאַנץ גרויסער פּאַלומעסיק מיט הייסע, שמעקענדיגע, געצוקערטע און געפּעפּערטע פיש, פערפּראַ־ וועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזינקעס און מיט אַלערליי געווירצען. די באָבע טיילט־אַרויס די פיש, די שענע זיידענע פּעטשיילע פער־ קאַטשעט הינטער די אויהערען מיט צוויי שפּיצען, די דימענטען מיט די בריליאַנטען בשעת מעשה פינקלען און שעמערירען, און דאָס פּנים שיינט און שמייכעלט.

אַרום און אַרום טיש, פון ביידע זייטען, זיצען די פעטערס מיט די מוהמעס, אַלע מיט זייערע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, וואָס הייסען אַלע נאָך אַלץ איינע זיידעס און באָבעס. פעטערס און מוה־ מעס. פריהער דער פעטער צדוק און די מוהמע צבית מיט דריי יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע. נאָכדעם דער פעטער נפתלי און די מוהמע דבורה'ל מיט פיער יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָ־ טעלע, און דריי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע, רחל'ע. נאָכדעם

דער פעטער אברהם און די מוהמע סאָסי מיט פינף יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיער מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע. נאָכדעם דער פעטער בעריש און די מוהמע אסתר'על מיט זעכס יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע און חנצי. נאָכדעם דער פעטער בנימין און די מוהמע לאה מיט זיעבען יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליקעל, און זעכס מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע, חנצי און גנענדעל. נאָכדעם דער פעטער קלמן און די מוהמע איטעל מיט אכט יונגלעך...

נאָר אפשר וואָלט געווען גענוג אויסרעכענען די משפחה? עס קאָן, זאָגט מען, שאַדען... דער זיידע האָט איינמאָל געוואָלט אויף א ציקאַוועסט איבערצעהלען, וויפיעל פארשוין זיצען ביי'ם טיש, האָט ער גענומען א זילבערנעם בעכער אין האנד און האָט אָנגעהויבען צו צעהלען: „ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, ניט פיער, ניט פינף, ניט זעכס, ניט זיעבען"... האָט די באָבע ארויסגעריסען ביי איהם דעם בעכער פון האנד און האָט איהם ניט געלאָזט צעהלען ווייטער: „אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! וואָס צעהלסט דו, וואָס? פאַרהאָן, קיין עין־הרע, גענוג טעלער!"...

צענויפגעקליבען זיך אַלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אליין אוים דעם גאַנצען טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליעב, ס'זאָל זיין שען און ריין און ציכטיג און מיט א סדר — עס קומט אוים גוט: א פעטער זיצט נעבען א פעטער, א מוהמע נעבען א מוהמע, און אונז, קליינוואַרג, זעצט מען אוים אַזוי, אז ס'אָל אויסקומען נישט א ברודער מיט א ברודער און א שוועסטער מיט א שוועסטער, מחמת אייגענע קאָנען נישט הויזען צווישען זיך; לכן בעדאַרף זיצען א פרעמדער משה'לע מיט א פרעמדען הערשעלע, און א פרעמדער הערשעלע מיט א פרעמדען וועלוועלע, און א וועלוועלע מיט א נאָטעלע, א נאָטעלע מיט א יענקעלע, א יענקעלע מיט

א פישעלע, א פישעלע מיט א שמואליקעל. און די מיידלעך אויך אזוי: א שרה'לע מיט א פויגעלע, א פויגעלע מיט א רחל'ע, א רחל'ע מיט א טייבעלע, א טייבעלע מיט א חנצי, און א חנצי מיט א גנענדעל, א גנענדעל מיט א שרה'לע, א שרה'לע מיט א פויגעלע, און אזוי ווייטער. נאר מיר האט ניט געסטאיעט קיין פארעל, האט מען מיך אנידערגעזעצט מיט מיין מלאך־המות, דעם רבי'ן רב איצי. דער רבי רב איצי איז ביי מיר נישט נאר א מלמד, א לעהרער אליין, נאר אויך א מדריך, א וועגווייזער, א מין גובערנאנטקע, אויף צו לעהרנען מיך דרך־ארץ, ווי אזוי צו זיצען ביי'ם טיש און ווי אזוי צו עסען.

— אז דו זיצט ביי'ם טיש, — אזוי האט מיך געלעהרענט מיין גובערנאנטקע רב איצי — זאלסט דו זיצען, ווי א מענטש. דו זאלסט קוקען גלייך, און די הענט זאלסט דו האלטען אונטער'ן טיש, און נישט רעדען ביי'ם עסען. און אז דו עסט לאקשען מיט יויך, זאלסט דו אננעמען מיט דעם לעפעל פונקט אזוי פיעל לאקשען ווי־פיעל יויך; א זופ יויך — און אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אפ־געווישט די ליפען; און ווידער א זופ יויך — און ווידער אוועק־געלעגט דעם לעפעל און אפגעווישט די ליפען. נישט חאפען איין לעפעל נאכ'ן אנדערען, ווי א גוי...

אנידערגעזעצט זיך נעבען מיר און געמאכט א מוציא, נעמט דער רבי רב איצי ארויס די רויטע פעטשיילע פון בוזעם־קעשעני, טרייסעלט־אויס די טאבעקע גלייך צו מיר אין טעלער אריין, נאכ־דעם הויבט ער אן שנייצען די נאז מיט א מאדנעם קוויטש און מיט א קול פון א שופר און לאזט־אויס מיט א תקיעה גדולה, און בשעת מעשה קוקט ער אויף מיר מיט איין אויג, צי איך זיץ, ווי א מענש...

שושנת יע־ע־ע־קב!

אזוי הויבט־אן דער זיידע צו זינגען מיט זעהר איין אנגענעה־מענער שטימע, תיכף נאכ'ן ערשטען גלעזעל ווייו, און קנאקט־צו

בשעת מעשה מיט׳ן פינגער, און דער גאַנצער עולם האַפּט־אונטער:

צהלה ושמחה!

אויף אַלערליי קולות, אַלע מאָל העכער און העכער. און מיין רבי רב איצי, וואָס איז אַ קליינער מנגן, ער האָט אַ קול פון אַ שלייען, העלפט אויך זינגען, דאָס הייסט, ער האַלט אָפען דאָס מויל, פער־מאַכט די אויגען, גיט אַכטונג פון דעסטוועגען בשעת מעשה מיט אַ האַלב אוינעל אויף מיר, צי איך זיץ, ווי אַ מענש, דעם קאָפּ האַלט ער אַביסעל אויף אַ זייט, קלאַפּט מיט׳ן מיטעלסטען פינגער אין טיש — הקיצור, ער בעווייזט דעם זיידע׳ן, אַז ער זינגט אויך אין קאָהן... און אַז עס קומט צו „ברוך־מרדכי“ און „אָרור־המן“, בענשט מען מרדכי׳ן און מע שעלט־אָן המנ׳ען — עס זאָל זיי אָנ־געהן אַ צעהנט־חלק, רבונו של עולם!...

ג.

— געקומען די פורים־שפּיעלער! — רופט זיך אָן תנחום ד׳ער משרת, אַ איד מיט אַ רויטער קאַפּאָטע, וואָס זאָגט אַלעמען „דו“, אַ חוץ דעם זיידע׳ן מיט דער באַבע׳ן.

דערהערט „פורים־שפּיעלער“, שפּרינגען מיר, קליינוואַרג, אַלע אין איין רגע אַרויס פונ׳ם טיש און מיר שטעהען שוין אַלע אַרום דאָס קעניג אחשורוש מיט דער גילדענער קרוין.

— גוט יום־טוב! — שיסען־אויס די חברה אַלע מיט אַ מאָל גאַנץ פריילּיך, און מע שטעלט זיך אויס אין צוויי ציילען. אויף אַ גילדענעם שטוהל זיצט דער קעניג אחשורוש, און עס טרעט־אַרויס אויף איין פוס ממוכן (חיים שמייסער), זינגט אַ דייטשעם ליעדעל:

בין איך ממוכן פאָן די אחשתרנים,
נאָך גאָר אַ יונגער הערר — דאָס זעהט איהר אין מיין פּנים.

אויף איין פוס טהו איך טהון שפרינגון
און אויף מיין זיסער שטימע — זינגון.
פרעגט איהם דער קעניג אחשורוש:
זאָג, מיין ליעבער קנעכט ממוכן,
וואָס ביזט דו געקומען אהער צו קרוכון?
ענטפערט איהם ממוכן:
לאָז דער קעניג אחשורוש קיקון,
ווי מע וויל פאַר המנ'ען ניט ביקון...
ווערד דער קעניג אחשורוש אָנגעצונדען:
ווער טהוט דאָס ווידערשפעניגען מיינע ווערטער,
וואָס איך האָב באַפוילען אין אַלע ערטער?
ענטפערט איהם ממוכן:
א פאַרפלוכטער יודע, ער טהוט שבת האַלטון,
די קאַפּאָטע איז ביי איהם הונטען ניט צושפּאַלטון,
אויפ'ן אַכטען טאָג טהוט ער די קינדער צו באַשניידון,
ווי קאָנסט דו אַזעלכס אין דיין קעניגרייך גאָר ליידון?
זאָגט דער קעניג אחשורוש:
אויב אַזוי, לאָז מען דעם יודען אהער בריינגון,
מיר וועלען איהם אויף א הויכען בוים אויפהיינגון!
זינגט־אוים ממוכן:
אריין, אריין, אריין,
ברודער מאָנדריש דו מיין!

עס קומט־אריין מאָנדריש מיט דער קלאָטשקעוואַטער באָרד און הויבט זיך אָן פערענטפערען פאַר'ן קעניג אחשורוש, דערצעהלט איהם דעם יחוס, פון וואַנען ער קומט־אַרוים: „אברהם יצחק ויעקב זענען זיינע זיידעס, די תרי"ג מצוות זענען זיינע עדות". און ער לאָזט־אוים מיט א געזאַנג:

אז אָך און אז ועה איז צו אונזערע הערצער,
אז המן איז ביי דיר א מונדערפערצער!

. . . .

— דו ביזט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פײוועל דעם יתום, וואָס שטעהט בײ דער זײט מיט אײן אױסגעמיערט פערריאָמערט פנים.

— יוסף הצדיק. — מאכט צו מיר פײוועל.

— דו וועסט אויך שפּיעלען? — פרעג איך איהם.

— אז מע וועט מיר הײסען שפּיעלען, וועל איך שפּיעלען. — מאכט צו מיר יוסף הצדיק און בויגט זיך אָן צו מיר אויפ׳ן אויהער: — גיעב מיר א שטיקעל קוילעטש פון אײער פּורים־קוילעטש.

— מע וועט דערזעהען, וועט מען זיך בײזערען. — מאך איך צו איהם שטילערהײד.

— שלעפּ־אוועק אזוי, אז קײנער זאָל ניט זעהען. — זאָגט ער צו מיר, און די אויגעלעך בלישטשען.

— גנבה׳נען? — זאָג איך.

— דאָס הײסט דען גע׳גנבה׳ט? — מאכט ער.

— וואָס דען — זאָג איך — הײסט דאָס? גע׳לקח׳ענט?

— איך בין טוידט־הונגעריג, — זאָגט ער צו מיר שטילערהײד און ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגען, — פון גאַנץ פריה אָן נאָך אין מײן מויל נישט געהאַט...

דער גאַנצער עולם איז פערטיעפט אין דעם „שפּיעל“, געה איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פערלעג די האַנד ארונטער, שלעפּ־אוועק א שטיק קוילעטש און רוק דאָס איהם אריין אין האַנד אריין. יוסף הצדיק לאָזט־אראָפּ קונציג דאָס שטיקעל קוילעטש אין קעשענע אריין און מהוט מיר א קוועטש בײ דער האַנד.

— ביזט א וואָהל יונגעל. געבען זאָל דיר גאָט אלדאָס גוטס!

. . . .

ד.

— אפשר ווילט איהר, מיר זאָלען אייך שפּיעלען „מכירת־יוסף" אויך? — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש און טהוט־אויס די גילדענע קרוין און טהוט־אָן א פּראָסט היטעל.

— גענוג, גענוג! — מאַכט דער זיידע, און ער גיט דעם קעניג אחשורוש אין האַנד אריין א זילבערנע מטבע, און הייסט תנחום דעם משרת, ער זאָל נעמען א בעזעם און אויסראַמען די בלאָטע, וואָס די „קאָמעדיאַנטשיקעס" האָבען אָנגעמאַכט... אין שטוב ווערד א שטיקעל בהלה, א רוקעריי מיט די בענקלעך, און בשעת די משפּחה האַלט אין אויסזעצען זיך צוריק אויף די ערטער, כאַפּ איך מיך דער־ווייל ארויס אויף א מינוט בעגלייטען די „חברה".

— קום! — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד. — פּאָלג מיך, קום מיט מיר. איך האָב דיך ליעב, ביזט א וואָהל יונגעל, זעהר א וואָהלער.

— וואוהין? — זאָג איך און דאָס הארץ טיאָכקעט מיר.

— צום קעניג אחשורוש. — מאַכט ער צו מיר. — מיר שפּיעלען שוין מעהר היינט נישט. דאָס געהען מיר צום קעניג אחשורוש צו דער סעודה.

יוסף הצדיק נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און מיר שפּאַנען איבער דער בלאָטע.

די נאַכט רוקט זיך אָן נעהענטער און נעהענטער, די בלאָטע ווערד וואָס ווייטער אַלץ טיעפער. עס דאַכט זיך מיר אויס, אז איך האָב פליגעל, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. אָט באַלד הויב איך אָן פליהען... שוועבען...

— איך האָב מורא. — זאָג איך צו יוסף הצדיק און האַלט איהם צו ביי דער האַנד.

— וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? — מאַכט ער צו מיר און קייעט בשעת מעשה דאָס שטיקעל קוילעטש, וואָס איך האָב איהם

גענגעבען. — דאָרט וועט זיין אַ סעודה, נאַרעלע, דאָרט וועסט דו הערען, ווי מיר זינגען ליעדער... אוי, וואָס פאַר אַ קוילעטש ביי אייך איז! טעם גן־עדן! צעגעהט זיך אין מויל. ווי אַ פּוטער! איך פאַרשטעה ניט, ווי אַזוי זעהט מען פאַר זיך אַזאַ־נ־אַנטיק און מע עסט דאָס ניט?

— אַ טייערע מציאה! — זאָג איך מיט גדלות. — ביי אונז עסט מען אין דער וואָכען אויך קוילעטש.

— אַלע מאָל קוילעטש? — זאָגט יוסף הצדיק און בעלעקט זיך. — און פליייש?

— אַלע טאָג! — זאָג איך.

— אַלע טאָג? — מאַכט ער און טהוט אַ שלונג. — און איך עס פליייש נאָר איין מאָל אין וואָך, שבת; אי דאָס — ניט אַלע שבת, וואָרום ניט אַלע שבת נעמט מיך אַ נגיד. און אַז נאָט העלפט, מע פאַלט־אריין צו אַ קבצן, עסט מען קרחת.

— וואָס הייסט מע עסט קרחת? — זאָג איך.

— קרחת עסען ווייסט דו ניט? מע עסט מכות הייסט דאָס. — גיט ער מיר צו פערשטעהן. — ניטאָ וואָס צו עסען, עסט מען מכות. איך לעב פון דעם, וואָס מע גיט מיר. עוזר דער שמש, לעבען זאָל ער, האַלט מיך אונטער, אמאָל מיט אַ שטיקעל ברויט, אמאָל מיט אַ קאַרטאָפלי. עוזר איז אַ טייערער איד, אַ דימענטענע נשמה! דו קענסט איהם? דאָס איז דאָך אסתר המלכה...

— וואו איז דיין טאַטע? — פרעג איך איהם.

— איך האָב נישט קיין טאַטען.

— וואו איז דיין מאַמע?

— איך האָב נישט קיין מאַמע.

— דער זיידע? די באָבע?

— איך האָב נישט קיין זיידען, איך האָב נישט קיין באָבע.

— אַ פעטער? אַ מוהמע?

— איך האָב נישט קיין פעטער, איך האָב נישט קיין מוהמע.

— אַ ברודער? אַ שוועסטער?

— איך האָב נישט קיין ברודער, איך האָב נישט קיין שוועס־טער. איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט, איך בין אַ יתום בין איך!

איך כאַפּ אַ קוק אויף זיין פּנים און אויף דער לבנה, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער און די לבנה האָבען איין קאָליר... איך רוק מיך צו צו איהם נאָך נעהענטער, און מיר לויפען נאָך דער „חברה" מיט אונזערע קליינע פיסלעך גאַנץ געשמיידיג.

ה.

— אָט דאָ זיצט דער קעניג אחשורוש. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אַלע אין אַ קליין פינסטער שטי־בעל, מיט ערד געדעקט.

— פריידע־עטעל, ארוים פון בעטעל! — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש צו זיין ווייב, אַ קראַנקע אידינע, אַ יאַדעשליווע, וואָס בשעת זי הוסט, כאַפּט זי זיך מיט איין האַנד ביי'ם קאָפּ און מיט דער אַנדערער ביי'ם האַרצען. „חברה" האָבען זיך אָנגעזונגען אַ גאַנצען טאָג מיט ליעדער און זענען שוין אַזוי גע־וואָהנט געוואָרען מיט'ן גראַם, אַז אָהן אַ גראַם איז זיי שוין שווער צו רעדען...

— די שענע פיש זאָלט איהר געבען צום טיש! — זאָגט ממוכן. — קוילעטש האָבען מיר אליין, אויף צו קנאַקען מיט די ציינער, און דרייעקעכיגע המן־טאַשען, וואָס מע פאַרשפּאָרט זיך צו זיי וואַשען, און פלאָדען מיט פלעדלעך, מיט פורים'דיגע קניידלעך, און בראָנפען אַ פלעשעל האָט אונז געשענקט רב יהושע־העשעל... מאַנדריש, בינד־אויף דעם זאַק, אָט געב איך דיר אַ קנאַק!

— איידער באַקומען אַ קנאַק אין באַק, איז גלייכער אויפבינדען דעם זאַק. — זאָגט מאַנדריש מיט אַ דרייגאָרענדיגען גראַם און וויל אויפבינדען דאָס זעקעל.

— איהר האָט זיך גענומען צום עסען, און דאָס געלט האָט איהר פאַרגעסען! — זאָגט ושתי.

— ושתי איז ניט קיין שכור, ער ווייסט, אַז דער גראָשען איז דער עיקר! — רופט זיך אָן המן, און איהם האַלט־אונטער אסתר המלכה, געוויינטליך, אויך מיט אַ גראַם.

נאָר אַז עס קומט צו דער „חלוקה" פונ'ם געלד, הערט מען אויף רעדען צום גראַם. מע רעדט פּראָסט, ווי אַלע מענשען רעדען, בשעת עס האַלט ביי געלד... דעם גרעסטען חלק נעמט־אַראָפּ, גע־וויינטליך, דער קעניג אחשורוש. דאָס איז שוין ביי זיי אַ תקנה פון יאָהר צו יאָהר. נאָר אַז עס קומט צו די איבעריגע חברה־לייט, ווערד אַ שטיקעל מחלוקת: ממוכן פרעגט אַ קשיא, פאַר וואָס קומט ושתי'ן מעהר פון איהם? ער, ממוכן, דאַרף האָרעווען מעהר פון אַלעמען, שפּרינגען אויף איין פוס, לופטערען די שפּראַך, שיטען מיט גראַמען, שפּאַרען די שענע ווערטער, — און אַז עס קומט צום טיילען זיך, ווערד ושתי אַ מיוחס! באשר וואָס איז? ער געהער זיך אָן אַ קנעפּעל מיט'ן קעניג אחשורוש; אַ שניידער מיט אַ סטאָליר שלאָגען תמיד בלאָט...

— לאָז זיין שטיל! — צעשרייט זיך אויף איהם דער קעניג אחשורוש. — דו שמייסער, דו פערדעל־טרייבער, דו וואָגען־שמי־רער, דו לעהמענער דישעל, דו פּאַפּיערענע שלייע, דו גלעזערן פלע־קעל, דו רימענע אַקס! דו האָסט אַ העזה צו רעדען אַקעגען דעם קעניג אחשורוש? אָט וואַרף איך דיר אריין אַ מעסטעל פּעטש אין די יאַסלים, וועסט דו געהן ביי מיר אויפ'ן דראָנזשיק!...

ממוכן ווערד אַנשווייגען. פאַר'ן קעניג אחשורוש האָבען אַלע אַרטיסטען דרך־ארץ, וואָרום ער איז דער בעל־הבית, דער אַנטרע־פּרעניער הייסט דאָס... מאַנדריש בורטשעט אפילו אונטער שטי־לערהייד, איהם האַלטען־אונטער די אַלע איבעריגע; נאָר איין אסתר המלכה לאָזט־אַראָפּ די עטליכע מטבעות אין קעשענע אריין,

זאָגט דערביי אַ ווערטעל, און „חברה" ווערד ווידער ליַבעדיג, פריילעך, און מע הויבט־אָן רעדען ווידער צום גראָם.

— נישט מעהר זאָלען די נגידים פארמאָגען אויף זייערע לייבער, וויפיעל מיר וועלען ברענגען אהיים פאַר אונזערע ווייבער! — זאָגט ממוכן.

איך בעטראַכט די זיצונג פון׳ם קעניג אחשורוש. אין מיטען שטוב אַ גרויסער טיש, צוגעדעקט מיט אַ גראָבען טונקעלען טישטוך. ביי איין זייט אַ ווארשטאַק מיט געצייג, ביי דער אַנדערער זייט אַ הילצערן בעטעל מיט אַ סך קישענס כמעט ביז דער סטעליע. אַקעגען אויווען אַ טאַפטשאַן. אויפ׳ן טאַפטשאַן זיצט אַ שווארצער קאַטער, האַלט די לאַפּקעס אונטער זיך און דרימעלט. פון אויפ׳ן אויווען קוקען־אַראָפּ עטליכע פּאָר שווארצע, קארע און גרויע אויגעלעך.

— אַראָפּ, ממזרים! — מאַכט צו זיי יוסף הצדיק און ווינקט צו זיי מיט׳ן פינגער. די שווארצע, קארע, גרויע אויגעלעך לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען און גליטשען זיך אַראָפּ איינציגווייז פון׳ם אויפ׳ן אויווען מיט צעריסענע העמדלעך, וואָס פערשטעלען דאָס לייב נאָר ביז עטוואָס נידעריגער פון׳ם פּופּיק... יוסף הצדיק, ווייזט אויס, איז דאָרט אַ היימישער מענש. וואָרום די נאַקעטע קינדערלעך געהן־צו צו איהם, ווי די קליינע שעפּעלעך, בויגען־אָן צו איהם די געקרייזעלטע קעפּעלעך, ער זאָל זיי גלעטען.

— איהר זענט הונגעריג? — זאָגט צו זיי יוסף הצדיק. — אָט וועלען מיר באַלד עסען. מיר האָבען אייך געבראַכט אַלע גוטע זאַכען.

און ער רעכענט זיי אויס אַלע „גוטע זאַכען", וואָס מע האָט היינט געבראַכט, און די קליינע שעפּעלעך קוקען זיך איבער, שלינגען די שליים און בעלעקען זיך. און יוסף הצדיק גלעט זיי די געקרייזעלטע קעפּעלעך, שלינגט די שליים גלייך מיט זיי און בע־

לעקט זיך אױש... זײ קוקען שױן אַרױס, מע זאָל גײן צום טיש, זיך נעמען צו דער אכילה... גאָט האָט זײ געהאָלפען, דער קעניג אחשורוש נעמט זיך צום פלעשעל, גיסט־אָן אַ גלעזעל בראָנפען און טרינקט דעם ערשטען כוס לכבוד דעם „הײליגען" יום־טוב פורים; און נאָך איהם נעמען אַלע צו גלעזלעך בראָנפען. און מע זעצט זיך צום טיש, אַלע, פון גרױס ביז קלײן, אַ חוץ פרײדע־עטעל, װאָס פאַרעט זיך בײַ׳ם אױװען; און אפילו דער שװאַרצער קאַטער האָפּט זיך אױף, גלײכט זיך אױס דעם רוקען מיט אַ געהנײ און געהט צום טיש און שטעלט זיך אװעק אקעגען און װאַרט, מאַמער װעט ער עפּיס נאַשען פון דער סעודה... איך און יוסף הצדיק און די נאַקעטע שעפּעלעך מיט די געקרײזעלטע קעפּעלעך זעצען זיך אױס אַלע אױף אַ לאַנג בענקעל, װאָס הינקט אױף אַ פוס און עס שאָקעלט זיך; און מיר, קלײנװאַרג, צעלאַכען זיך פונ׳ם הינקעדיגען בענקעל, אַזױ װי פון דער שענסטער קאָמעדיע, און ערשט דאָ דערזעהט מיך „חברה" און װאונדערט זיך: עפּיס אַ נײער, נים קײן קענטליכער פּאַרשױן!

— װער איז דער אגרעס? — פרעגט דער קעניג אחשורוש.

יוסף הצדיק דערצעהלט זײ, װער איך בין און װי איך קום אהער. דעם עולם איז דאָס, אפנים, שטאַרק געפעלען, מחמת איט־ליכער נעהט־צו, טהוט מיר אַ זעץ איבער דער פּלײצע, אַ קניפּ אין בעקעל, און איטליכער זאָגט אײן אַנדער װערטעל, געװײנטליך, צום גראָס, און די סעודה הױבט זיך אָן. פרײדע־עטעל טראָגט־צו פונ׳ם אױװען שטאַרק־געפּעפּערטע פיש מיט קאַרטאָפּלים, און האָטש זײ זענען נישט פּערפּראַװעט מיט אַלערלײ געװירצען, װי בײַ׳ם זײדען רב מאיר, נאָר זײ װײזען מיר אױס דוקא זעהר בע׳טעמ׳ט. אײן חסרון נאָר, װאָס זײ זענען פול מיט בײנדלעך! דערפאַר עסען אָבער אַלע פון אײן טעלער, און דאָס איז מיר דוקא שטאַרק גע־פעלען: איטליכער שטופּט דעם נאָפּעל — ס׳איז פרײליך! נאָך די פיש נעמט „חברה" װיעדער צו ביסלעך בראָנפען, און מע

טרינקט לחיים, און מע ווערד לעבעדיג גאָר אויף איין אַנדער אופן; מע שטעהט־אויף פונ׳ם טיש, מע נעמט זיך פאר די הענד און מע געהט נאָר אַ טענצעל און מע זינגט אַ ליעדעל:

וואָס מיר זענען
זענען מיר,
אָבער אידען
זענען מיר!
וואָס מיר האָבען
האָבען מיר,
אָבער צרות
האָבען מיר.

— רוסקאַווּאָ פּעסניאַ! — צעשרייט זיך מאַנדריש אויף אַ קול. — רוסקאַווּאָ פּעסניאַ פּאַדאַוואַי!...

און „חברה“ זינגט אַ רוסיש ליעדעל, טאַנצט און פּלעסקעט־צו מיט די הענד:

נאַדראַ זנאַט
קאַק גוליאַט!
פּערעד באַנגאַם
אַטוועטשאַט!
מי פּיאַם, מי גוליאיעם,
ואתה מלך חי וקיים!
לאָמיר, אידען, טרינקען לחיים!
לשנה הבאה בירושלים!

— איאַ, ס׳איז ביי אונז גוט? — זאָגט צו מיר יוסף הצדיק, וואָס האָט איבערגעהאַפּט דעם הונגער און איז געוואָרען גאָר איין אַנדער מענש, און ער נעמט אַביסעל בראַנפּען, און ער גיט מיר אויך אַביסעל בראָנפּען און שלעפּט מיך טאַנצען. איך וויים ניט, וואָס מיט מיר איז די שמחה אַזוי גרוים, נאָר איך פיהל מיר

עפּיס זעהר אױפגעלעגט. איך פיהל, אז ס׳איז מיר גוט, גוט אהן אײן עק! פּלוצים...

ג.

פּלוצים עפענט זיך די טיר, און איך דערזעה דעם טאטען מיט׳ן רבי׳ן רב איצי, און עס װערד מיר פינסטער אין די אױגען. װאס דער טאטע האט געקלערט, בשעת ער האט מיך דערזעהן טאנצען מיט „חברה“ אין קאהן, װײס איך ניט. איך האב נאר געזעהן, אז ער איז געבליבען שטעהן צוגעקאװעט צום ארט. געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה“ און אויפ׳ן רבי׳ן; דער רבי האט געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה“ און אויפ׳ן טאטען; איך האב געקוקט אויפ׳ן טאטען, אויף דער „חברה“ און אויפ׳ן רבי׳ן... און „חברה“ האבען געקוקט אויפ׳ן טאטען, אויפ׳ן רבי׳ן און אויף מיר... קײנער פון אונז האט ניט געקאנט אויסרעדען א װארט. איז ארויסגעטראטען ממוכן און האט זיך אנגערופען מיט א גראם, װי זײן שטײגער איז:

— װאס שטעהט איהר אין אײנע יסורים? ס׳איז דאך הײנט עפּיס פּורים! לאמיר מאכען א כוסה, און דוקא א גרויסע! פאר־בײסען מיט פלאדען, סע האט זיך געפונען אײער שאדען!...

און ממוכן טראגט אונטער דעם טאטען א גלעזעל בראנפען מיט פערבײסען. דער טאטע שטופּט איהם אפּ פון זיך אהן װער־טער. ממוכן פאלט בײ זיך ניט אראפּ און רעדט װײטער:

— הנגיד רב אשר ברב מאיר! איך געפעל אײך ניט אין שלײער? װעל איך טרינקען אלײן, ונאמר אמן!...

און ממוכן קעהרט־איבער דאס גלעזעל בראנפען און זינגט א ליעדעל:

װאס מעהר קבצן
מעהר הוליאקע,
װאס מעהר נגיד
מעהר סאבאקע!

וואָס מעהר אביון
מעהר ספּיוואַקע,
וואָס מעהר עושר
מעהר סוויניאַקע!...

— מאַנדריש, וואָס שווייגסט דו? מאַך זיי אַ מי־שברך, די נגידים פון שטאָדט, און טרינק אַ כוס פון זייער כבוד וועגען!

און מאַנדריש גיסט זיך אָן אַ גלעזעל בראָנפען און מאַכט אַ מי־שברך די נגידים פון שטאָדט:

— מי שברך! נעמען זאָל זיי קורח! קורח זאָל זיי נעמען! עסען זאָלען זיי ווערעם! ווערעם זאָלען זיי עסען! אָן נאָט זאָלען זיי פּארגעסען! פּארגעסען זאָלען זיי אָן נאָט! שכור זאָלען זיי זיין ווי לוט! ווי לוט זאָלען זיי זיין שכור! אין מויל זאָל זיי זיין בּיטער! בּיטער זאָל זיי זיין אין מויל! שיסען זאָל זיי אַ קויל! אַ קויל זאָל זיי שיסען!...

— וואָס שווייגט איהר זיי, רב אָשר'על!? — רופט זיך אָן דער רבּי רב איצי און טהוט אַ רעכטען שמעק טאַבּאַק און אַ קנאַק מיט צוויי פינגער אין דער לופטען.

— איהר זעהט דען ניט, אַז ס'איז שכורים? — זאָגט דער טאַטע אויסער זיך פון כעס און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד אַזוי שטאַרק, אַז עס טהוט מיר וועה, און מיר געהען אַרויס אַלע דריי פונ'ם קעניג אחשורוש אָהן אַ זייט־געזונד. אין דרויסען שטעלט זיך דער טאַטע אָפּ, טהוט אַ קוק אויף מיר און שענקט מיר צוויי רעכטע פּעטש.

— דאָס — זאָגט ער — איז ערשט איין אויפגאַב. דיין פּסק וועסט דו ערשט האָבּען אין דער היים פונ'ם רבּי'ן... הערט זשע צו, רב איצי! איך נעב אייך איהם איבער אויף אייערע הענט! איהר זאָלט איהם קאַטעווען וויפיעל עס וועט אין איהם אריין!

בלוט זאָל געהן! אזא בחור'על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר! ער זאָל געדענקען, ווי אזוי נאָכצולויפען פורים־שפּיעלער, קאָמעדיאַנ־טשיקעס, שלעפּערס!... פאַרשטעהרען אַלעמען דעם יום־טוב!...

איך לאָז נישט קיין טרער, נאָר איך פיהל, אז עס פּלאַמט מיר א באַק און דאָס הארץ איז מיר שווער, ווי א שטיין. איך קלער נישט פון דעם פּסק, וואָס איך וועל האָבען אין דער היים פון'ם רבי'ן. מיין קאָפּ איז מיר גאָר ערגיץ אַנדערש. מיינע מחשבות זע־נען גאָר דאָרטען, ביי'ם קעניג אחשורוש, ביי יוסף הצדיק, ביי די קליינע נאַקעטע שעפּעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך, און אין די אויהערען הערט מיר ניט אויף צו קלינגען דאָס זיסע רוסישע ליעדעל:

נאדרא זנאט
קאַק גוליאט!
פּערעד באַנאָם
אַטוועטשאט!
מי פּיאָם! מי גוליאיעם!
ואתה מלך חי וקיים!
לשנה הבאה בירושלים!...

אַ פערשטעהרטער פסח

געשריבען אין יאָהר 1901.

אַ פּערשטעהרטער פּסח

א.

— רב ישראל! רב ישראל? זייט זשע מוחל! איהר קאָנט זיך אונטערנעמען, ס'זאָל זיין פאַרטיג דעם קינד'ס מלבושים'לעך אויף יום־טוב?

אַזוי שרייט די מאַמע צו ישראל דעם שניידער מיט אַלע כחות, מחמת ישראל דער שניידער איז טויב, ווי די וואַנד.

ישראל, אַ הויכער איד מיט אַ לאַנג פּנים און מיט וואַט אין די אויהערען, טהוט אַ האַלבען שמייכעל און אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „פאַר וואָס זאָל ניט זיין פאַרטיג?"...

— נעמט זשע איהם, זייט מוחל, אַראָפּ אַ מאָס, נאָר מיט אַ תנאי, אויב עס קאָן זיין פאַרטיג אויף פּסח.

ישראל דער טויבער טהוט אַ קוק אויף דער מאַמע, ווי איינער רעדט: „אַ מאָדנע אידינע! דאַכט זיך, נענוג אַז מע זאָגט איין מאָל?"... און ער שלעפּט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ לאַנגע פּאַ־פּיערענע מאָס מיט אַ גרויסער ענגלישער שער און שטעלט מיך אַוועק און הויבט מיך אָן אויסצומעסטען אין דער לענג און אין דער ברייט, און די מאַמע שטעהט ביי דער זייט און קאָמאַנדעוועט:

— לענגער, נאָך לענגער!... ברייטער, נאָך ברייטער!... למען־השם, די הויזלעך ניט פאַרשמעלען!... און דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין מיט אַ „פאַלבאָם"!... אויף עטליכע פינגער!... נאָך, נאָך אַ ביסעלע!... אָט אַזוי!... אין סטאַן זאָל חס־ושלום ניט זיין קורץ!...

בעל־הבתיש... נאָך, נאָך!... זשאַלעוועט ניט קיין מאַטעריע, וואָרום א קינד וואַכסט!...

ישראל דער שניידער ווייסט אַליין גאַנץ גוט, אַז „אַ קינד וואַכסט“, ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע וואָרט און טהוט זיך זיינס. אויסגעמאָסטען מיר אַלע איברים, טהוט ער מיך אַ שטופּ אָפּ פון זיך, ווי איינער רעדט: „קאָנסט געהן, ביזט פריי!“... מיר ווילט זיך זעהר, אַז דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין פון הינטען מיט אַ שפּאַלט און מיט אַ קעשענע, נאָך דער „היינטיגער מאָדע“. נאָר איך וויים ניט, צו וועמען זאָל איך מיך ווענדען. ישראל דער טויבער דרעהט־צענויף די מאָס אויף צוויי פינגער און רעדט בשעת מעשה צו דער מאַמע האַלבע ווערטער:

— אַ שווערער פאַר־פּסח!... גרויסע בלאָטעס!... פיש — יקרות!... קאַרטאָפלים — מיט גאָלד!... אייער — ניט אַ לעק!... ארבייט — געשלאָגען!... נייע מלבושים — לאַ!... לאַטעס און לאַטעס און לאַטעס!... אַז רב יהושע־העריש קאָן שוין הייסען איבער־ניצעווען איין אַלטען פּאַליטאָ!... רב יהושע־העריש אַליין!... יאָה־רען!... האַ?... עק וועלט!...

די מאַמע ווערד דערפון ווינציג־וואָס נתפעל. זי שלאָגט איהם איבער אין מיטען:

— וויפיעל וועט איהר זיך הייסען, אשטיינער, אָנמעסטען ארום און ארום פאַר דער ארבייט, רב ישראל?

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס פון זשילעט־קעשענע אַ ביי־נערן ראָזשיקעל, בוינט־אויס דעם גראָבען פינגער פון דער לינקער האַנד, אַזוי אַז עס ווערד אַ גריבעל; שיט ער אָן אין גריבעל אריין אַ בערגעלע טאַבעקע, טראָגט דאָס צו פּאַוואָלינקע צו דער נאָז און שלעפּט אריין דאָס בערגעלע טאַבעקע אַזוי קונציג, אַז עס פאַלט נישט קיין סימן אפילו אויף די וואָנצים. נאָכדעם טהוט ער אַ מאַך מיט דער האַנד און אַ זאָג:

— עס, וואָס איז שייך, מיר וועלען זיך ניט קריגען... איהר פאַרשטעהט א מעשה? רב יהושע־העריש!... איבערניצעווען איין אַלטען פּאַליטאָ!... גוואַלד געשריגען!...

— געדענקט זשע, רב ישראל, וואָס איך בעט אייך: ניט שמאָל, און ניט קורץ, און א „פאַלבאָם", און דער סטאַן — גראָם און „פּראַ־סטאַרנע"...

— און א שפאַל...? — וויל איך מיך אריינמישען אין מיטען.

— שטיל, לאָז אויסרעדען א וואָרט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין. — געדענקט זשע נאָך א מאָל: ניט קורץ, און ניט שמאָל, און דאָס סטאַנדעל, און א פאַלבאָם... למען־השם, א פאַלבאָם!...

— און א קעשענע?... — פרוב איך מיך נאָך א מאָל.

— וועסט ניט אנשטומט ווערען? — זאָגט צו מיר די מאַמע.— האָסט דו געזעהען, א קינד זאָל האָבען א טבע זיך אריינמישען בשעת עלטערע רעדען!...

ישראל דער טויבער נעמט דאָס פעקעל סחורה אונטער דער האנד, טהוט א שמיר די מזוזה מיט צוויי פינגער און א זאָג פון דער טיר:

— ווילט איהר, הייסט דאָס, דוקא ס'זאָל זיין אויף פּסח?... א גוטען יום־טוב.

ב.

— אָ, אָט איז רב גדליה! מע זאָל דערמאַנען משיח'ן!... איך האָב נאָר־וואָס אין זינען געהאַט צו שיקען צו אייך נאָך א מאָל!

גדליה איז א איד א שוסטער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט, פון פאָרענט אָהן צייהן, מיט א גרויס קיילעכיג בערדעל, וואָס מע דערקענט, אז אמאָל, שוין לאַנג, איז דאָס געווען אין מיטען אויסגעגאָלט.

— רב גדליה! — מאַכט צו איהם די מאַמע. — זאָגט נאָר, איהר וועט זיך קאָנען אונטערנעמען אויפנייהען דעם קינד אַ פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח?

גדליה דער שוסטער איז אַ פריילין אידעל, וואָס בשעת ער רעדט האַפּט ער אַ טענצעל.

— איהר ווילט „נעפּרעמעננאַ" אויף פּסח? — מאַכט ער צו דער מאַמע. — ס'איז דיר איין אַנטיק! אימליכער וויל אויף פּסח! חיה'לע רב מאַטעל'ס האָב איך צוגעזאָגט אויף פּסח צוויי פּאָר באָטיקלעך, פאַר איהר און פאַר דער טאָכטער, — מוז מען איהר מאַכען... יוסילע רב שימעלע'ס האָט באַשטעלט ביי מיר פיער פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח — מוז מען מאַכען... הײנט פוינעלע רב אברהם'ס האָב איך שוין לאַנג צוגעזאָגט אַ פּאָר באָטיקעס; עס זאָלען פאַלען שטיינער פון'ם הימעל — וועט זיך ניט העלפען! און משה דער שניידער האָט מיך געבעטען אַ פּאָר קעפּלעך, קאָן מען איהם אויך ניט אָפּזאָגען! און זיאמע דעם סטאָליר אַ פּאָר „סאַיווקעס" באַדאַרף מען אונטערוואַרפען — עס העלפט נישט! הײנט אסנה דער אלמנה'ס מיידעל האָט זיך צו מיר צוגעטשעפּעט, איך זאָל איהר, למען השם...

— הכלל, — שלאָגט איהם איבער די מאַמע — לאָמיך הערען ווערטער: קאָנט איהר, הייסט דאָס, נ י ש ט אונטערנעמען זיך, ס'זאָל זיין פאַרטיג אויף פּסח? שיק איך נאָך איין אנדער שוסטער...

— פאַר וואָס זאָל איך ניט קאָנען? — זאָגט גדליה מיט אַ טענצעל. — צוליעב אייך לעג איך אַוועק אַלע אנדערע ארבייט — און אייערע שטיוועלעך מוזען, אם ירצה השם, זיין אויף פּסח; ס'איז עפּיס אַ תירוץ?

און גדליה דער שוסטער קראַצט־אויס אַ שטיקעל בלוי פּאַפּיער, שטעלט זיך אַוועק אויף איין קניה און נעמט מיר אַ מאָס.

— לאָזט־צו נאָך א קאָפּעטשקע. — זאָגט די מאַמע. — נאָך, נאָך... וואָס זשאַלעוועט איהר א שטיקעל לעדער?... אָט אזוי... ס'זאָל איהם חלילה ניט קוועטשען אין די פינגער!...

— קוועטשען אין די פינגער. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— לעדער זאָלט איהר נעבען, רב גדליה, פונ'ם בעסטען. איהר הערט? נישט קיין פוילען!

— פוילען. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— פאַרעשוועס זאָלט איהר לעגען גוטע, זיי זאָלען ניט אָפּ־רייבען זיך.

— אָפּרייבען זיך. — זאָגט־נאָך גדליה.

— און די אבצאַסען זאָלען חלילה ניט אָפּשפּרינגען.

— אָפּשפּרינגען. — זאָגט־נאָך גדליה.

— איצט קאָנסט דו געהן אין חדר אריין. — זאָגט מיר די מאַמע. — דו זעהסט האָטש, ווי מע ברענגט זיך אוים פון דיינעטוועג־נען? זאָלסט האָטש וועלען לערנען, וועסט דו זיין א מענטש, אניט — וואָס וועט פון דיר זיין? א גאָרנישט מיט א נישט, א הינטשלעגער!...

איך וויים נאָך אליין ניט, וואָס עס וועט פון מיר זיין: א מענש, א גאָרנישט מיט א נישט, אָדער א הינטשלעגער? איך וויים נאָר, אז בזה הרגע ווילט זיך מיר זעהר־זעהר, אז די שטיוועלעך זאָלען מיר סקריפּען. אוי, ווילט זיך מיר סקריפּקעס!...

— וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם? — רופט זיך אָן צו מיר די מאַמע. — פאַר וואָס געהסט דו נישט אין חדר אריין? גיה, מע וועט שוין מעהר נישט געבען גאָרנישט!

גדליה דער שוסטער לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צו־ריק.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, „נעפּרעמעננאָ" אויף פסח? — זאָגט גדליה. — א גוטען יום־טוב!...

ג.

געהענדיג פונ׳ם חדר אהיים, חאפּ איך מיך אריין קודם כל צום שניידער מכח דעם שפּאַלט און מכח דער קעשענע.

ביי א גרויסען טיש שטעהט ישראל דער טויבער אָהן א קאַפּאַטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, פּערטיעפּט אין דער ארבייט; אויפ׳ן האלז עטליכע לאַנגע פאַדעמס. אין זשילעט עטליכע נאָדלען. ער צייכענט מיט א קריידעל, שערט מיט א שער, קראַצט זיך מיט׳ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער פון הינטען און רעדט צו זיך אליין האלבע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז:

— „פאַלבאַמעס" מאַך זיי... נראָם זאָל זיי זיין... „פראָסטאָרנע"... פון וואָס ?... פון אתה ירצת ?... מע שניידט זיך די פינגער... קוים, קוים... ווי מיט קרעפּעל־פלייש...

ארום טיש זיצען עטליכע שניידער־יונגען און נייהען, ווארפען מיט די נאָדלען גיך־גיך און זינגען אלע אינאיינעם א ליעדעל. איינער א געלער בחור, מיט קלייען אויפ׳ן פּנים, מיט אביסעל איין איינגעפאַלענער נאָז, זינגט אויף א גלעקעלשטימע און ציהט מיט׳ן פאָדעם צום טאַקט:

אוי, דו פאָהרשט אוועק,
און אוי, דו פאָהרשט אוועקעט, —
און מיך לאָזט דו אי־ווי־ווי־ווי־וויבער!...

און די איבעריגע חברה חאַפּען־אונטער מיט א קוויטש:

אָט שטעך איך זיך!
אָט הענג איך זיך!
אָט טרינק איך זיך!
איך טהו מיר א מעשה אָ־וואָ־וואָ־וואָנעט!...

— וואָס ווערסט דו זאָגען, יונגעלע? — מאַכט צו מיר ישראל.

— א שפאלט. — זאָג איך.

— הא? — מאכט ישראל און בויגט זיך צו מיר מיט'ן אויהער.

— א שפאלט! — שריי איך צו איהם הויך, ער זאָל דער־הערען.

— א שפאלט?

— א שפאלט!

— וואו א שפאלט?

— פון הינטען.

— וואָס פון הינטען?

— א שפאלט! מיט א קעשענע!

— וואָס פאר שפאלטען? וואָס פאר קעשענעס? — מישט זיך אריין בתיה די שניידערין, א קליין ווייבעלע, וואָס זיצט און טהוט דריי ארבייט מיט א מאָל: מיט א פוס וויעגט זי א קינד, מיט די הענד ארבייט זי א זאָק און מיט'ן מויל רעדט זי און בייזערט זיך: — נא דיר גאָר שפאלטען! נא דיר גאָר קעשענעס! וואו האָסט דו אויף קעשענעס? ער וויל קעשענעס? לאָז איהם די מא־מע געבען אויף קעשענעס, וועט ער האָבען קעשענעס! נא דיר גאָר קעשענעס!...

איך האָב שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה. עס זאָל חאָטש ניט אָנקומען צו דער מאמע!

— ווילסט דו, הייסט דאָס, ס'זאָל זיין דוקא מיט א שפאלט? — מאכט צו מיר ישראל דער שניידער און נעמט־ארוים דאָס ראָ־זשיקעל מיט טאבעקע. — גנה, יונגעלע, אהיים, סע וועט זיין א שפאלט.

— און מיט א קעשענע? — זאָג איך צו איהם און מאך פאר איהם א רחמנות־פנים.

— גנה, יונגעלע, אהיים, — מאכט צו מיר ישראל, — איך וועל שוין זעהן, ס'זאָל זיין אלסדינג...

איך נעם די פיס אויף די פּלייצעס און לויף־אַוועק פון דאָרטען מיט אַ שמחה צו גדליה דעם שוסטער מכה סקריפּקעס אין די שטיוועלעך.

גדליה דעם שוסטער טרעף איך ניט אין דער היים. ביי'ם וואַרשטאַק זיצט זיין ארבייטער קאַרפּע איבער איין אויסגעגלעטער פּאָדעשווע.

קאַרפּע איז אַ געזונדער, אַ ברייטביינערינגער שייגעץ, מיט אַ געשטופּעלט פּנים, מיט אַ לעדערן רייפעל אויף די שוואַרצע האַרטע האָר.

— וואָס דו, יונגעלע, ווילסט? — מאַכט ער צו מיר אויף אי־דיש. — מודה אני, פריידי מאַני, טאַטעלע מאַמעלע, אַ געב איהם אַ גענזעלע... זאָג, וואָס דו ווילסט?

— חאַזשאַיען! — ענטפער איך איהם אויף רוסיש. — יאַ אָטשעם חאָטיל אימעט דאָ וואַש חאַזשאַיען גדליה! *

— בעל־הבית געגאַנגען אַ ברית, מאַך אַ קידוש, טרונק אַ בראָנפען. — מאַכט צו מיר קאַרפּע ווידער אויף אידיש, און בכדי איך זאָל פערשטעהן אקוראַט וואָס ער מיינט, טהוט ער זיך אַ שנאָל מיט'ן פינגער איבער'ן האַלז.

איך זעץ מיך אַוועק אַקעגען אויף אַ לעדערן בענקעל און לאָז מיך אריין מיט קאַרפּע'ן אין אַ ברייטען שמועס מכח לעדער, „טאָ־וואַר", מכח שטיוועל, פּאָדעשוועס, פלעקלעך, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז איך קום־אַרויף אויף סקריפּקעס. ער רעדט אויף אידיש, און איך אויף רוסיש. פערשטעהט ער ניט, וואָס איך רעד, מאַך איך צו איהם מיט די הענד:

— יאַ זשע טאָבי, גויעשער קאָפּ, דבר'ען פּאָוואַשעמו: קאַזשי־מיני שכל שאָ טשאָבעטקעלי מאַכען טררר! טררר! **

---

* איך האָב זעהר געדאַרפט האָבען צו אייער בעל־הבית גדליה. — ** איך רעד דאָך מיט דיר, גויעשער קאָפּ, אויף דיין שפּראַך! זאַג־זשע מיר דעם שכל, ווי קומט דאָס, וואָס אַ שטיוועלע סקריפּעט?

— דו בעסער רעד אידיש! — מאכט צו מיר קארפע, טהוט א לעק די פּאָרעשווע מיט דער צונג און מאכט א צייכען מיט זיין גראָבען שווארצען נאָגעל ביי דער זייט פּאָרעשווע.

— וואָס איז דער שכל — זאָג איך צו איהם שוין אויף אי־דיש — וואָס איז דער טעם פון סקריפּקעס? וואָס לעגט איהר אזעלכעס אין שטיוועלעך, זיי זאָלען סקריפּען?

— א? סקריפּקי? — מאכט קארפע. — א שטיוועלע סקריפּען דארף מען א צוקער.

— פּשוט, — זאָג איך — צוקער? וואָס איז דער שכל?

— א צוקער? — זאָגט קארפע און גיט מיר צו פערשטעהן דעם שכל: — א צוקער קלאָפּ־קלאָפּ, סקריפּ־סקריפּ...

— אהא? — מאך איך צו איהם. — דעם צוקער מסתמא צע־קלאָפּט מען, טרישטשעט ער. נו, און ווייטער לעגט מען ניט אריין נאָרניט?

— א בראָנכען, — מאכט קארפע — א ביסנעם בראָנכען.

— בראָנפען? — זאָג איך. — וואָדקי הייסט דאָס? זאטשעם וואָדקי? מילא סאחער — סקריפּ־סקריפּ; אָבער וואָדקי? נא־שטשאָ טאָבי וואָדקי?

קארפע מוטשעט זיך און גיט מיר צו פערשטעהן, און דוקא אויף אידיש, דעם שכל, אויף וואָס מע בעדארף האָבען בראָנפען. איידער מע לעגט־אריין, זאָגט ער, אין די שטיוועלעך דעם צוקער, מוז מען פריהער די פּאָרעשווע גוט בעשפּריצען מיט בראָנפען, אניט, נעמט זיך ניט צו גוט דער צוקער.

— אהא! — זאָג איך. — יא אוזשע דאָברע צעקיים. יאק נע באודע וואָרקי, טאק נע באודע סאחער; יאק נע באודע סאחער, טאק נע באודע סקריפּען.* אם אין קמח אין תורה — בין איך

* אהא, איך האָב שוין רעכט צעקיים: אז ס'וועט ניט זיין קיין בראָנפען, איז אומזיסט דער צוקער, און אז ס'וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ניט סקריפּען.

איהם מסביר די זאך מיט א פסוק, און איך עפען־אויף דאָס בייטע־לע און געב־אָפּ קארפּע'ן מיין גאַנץ פערמעגען: דאָס גאַנצע חנוכה־געלד, מיט'ן שלח־מנות־געלד, און געזעגען זיך אָפּ מיט איהם גאָר פריינדליך, און קארפּע רוקט מיר אריין א גרויסע, שווארצע האנד, אויסגעשמירט מיט סמאָלע, און זאָגט מיר אָפּ אויף גיך: „מורה אני, פריידי מאני, טאטעלע מאַמעלע, א געב איהם א גענזעלע"... איך לויף אהיים איבערבייסען, און פון דאָרט — צוריק אין חדר אריין זיך בעריהמען פאר אלע יונגלעך, וואָס פאר א מין מלבושים'־לעך מע נייהט מיר אויף פּסח: א קאפּאָטקעלע פון הינטען מיט א שפּאַלט און מיט א קעשענע! און שטיוועלעך מיט סקריפּקעס! מיט סקריפּקעס! סקריפּקעס!...

ד.

— מאַמע, איך בין פריי! — קום איך צו לויפען אהיים א פּאָר טאָג פאר פּסח און זאָג איהר אָן א בשורה, אז מע האָט אונז צע־לאָזט פון'ם חדר.

— א גדולה אויף דער באבע! זאָלסט דערלעבען אָנזאָגען בע־סערע בשורות! — ענטפערט די מאַמע, וואָס איז פערטארעראַמט מיט'ן פּסח. זי האָט אונטערגעבונדעןביידע דיענסטען מיט ווייסע פעטשיילעס און געגעבען זיי בערשטלעך, בעזעמס מיט פלעדער־ווישען אין די הענד אריין, און אליין האָט זי זיך אויך אונטערגע־בונדען מיט א ווייסער פעטשיילע, און אלע דריי רייניגען און שמירען, וואשען און רייבען, שייערען און כשר'ען אויף פּסח. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. וואו איך זיץ און וואו איך שטעה און וואו איך געה — איז שלעכט.

— אוועק מיט די חמצ'דיגע מלבושים פון דער פּסח'יגער שאַ־פע! — טהוט די מאַמע אויף מיר א געשריי מיט אזא אימפּעט, גלייך ווי איך וואָלט געגאַנגען מיט פייער אָרום פּולווער.

— פּאַוואָלי, אַט טרעטסט דו אָן אויף א פּסח'יגען זאַק!

— אהינצוצו זאָלסט דו גאָר אפילו ניט קוקען — דאָרטען שטעהט דער פסח'יגער באָרשט!...

איך דרעה מיך ארום פון איין אָרט אינ'ם אנדערען, פלאָנטע מיך אונטער די פיס. איך חאַפּ א שטורך, א זעץ, א שליידער.

— איינגעזונקען זאָל ווערען דער רבי דיינער! קראַנק געווען איך האַלטען אין חדר נאָך א טאָג! ניט זאָלסט זיך דארפען ארומ־דרעהען, ווי א סאוואָלע, טאָמער איז ווינציג ארבייט טאָמער! ביי לייטען קינדער זיצען אויף איין אָרט זיצען זיי... קראַנק אזא בחור'על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר נעמען עפּיס טהון, איבער־חזר'ען נאָך א מאָל די פיער קשיות?

— מאַמע, — זאָג איך — איך קען זיי שוין אויף אויסוועניג!

— א גדולה! — זאָגט די מאַמע. — קאָסט קארג געלט קאָסט דו?...

קוים מיט צרות דערלעבט דעם אויפדערנאכט, וואָס דער טאַטע געהט ארום מיט א ליכטעל, מיט א הילצערנעם לעפעל און מיט א פלעדערווייש און איז בודק חמץ, און איך העלף איהם זוכען די שטיקלעך ברויט, וואָס ער אליין טאַקי האָט זיי צוגעגרייט אויף אלע פענסטער... „סך הכל איין מעת־לעת, — טראַכט איך מיר — נאָך איין נאכט און איין טאָג — און איך וועל מיך אָנטהון יום־טוב'דיג, ווי א פרינץ, א ניי קאַפּאָטקעלע מיט א שפּאַלט און מיט א קעשענע פון הינטען, און די שטיוועלעך וועלען סקריפּען!... וועט מיך די מאַמע מסתמא פרעגען: „וואָס איז דאָס פאַר א סקריפּעריי?" וועל איך זיך מאַכען כלומרשט ווי איך וויים ניט פון וואָס צו זאָגען... היינט דער סדר, די פיער קשיות, ארבע כוסות, און די פסח'יגע מאכלים: לאַטקעס, און קניידלעך, און קוגעלעך, און חרעמזלעך"... איך דערמאָן מיך אָן די מאכלים, און עס הויבט מיר אָן צו ציהען דאָס הארץ. איך האָב א גאַנצען טאָג כמעט גאָרנישט געגעסען.

— לייען־אָפּ קריאת־שמע — זאָגט צו מיר די מאַמע — און געה לעג זיך שלאָפען. היינט עסט מען נישט קיין וועטשערע: ס'איז ערב פסח...

איך לעג זיך שלאָפן, און עס חלום'ט זיך מיר, אַז ס'איז שוין פּסח... איך גייה מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין דאַוונען... מיינע נייע מלבושים'לעך קנאַקען... מיינע שטיוועלעך סקריפּען: סקריפּ! סקריפּ! סקריפּ!... „ווער גייהט דאָס?" — פרעגען פרעמדע מענשען. — „דאָס איז מאָטעל משה־חיים אברהם־הערש ראובן'ס יונגעל"... פּלוצים — איך ווייס ניט פון וואַנען עס נעמט זיך אַ שוואַרצער, אַ קודלאַטער הונד און פאַלט־אָן אויף מיר „האַוו־האַוו" און חאַפּט מיך פאַר'ן קאַפּאָטקעלע... שטעהט דער טאַטע און האָט מורא צוגעהן, און מאַכט מיט די הענד און שרייט: „פּאַשאָל! פּאַשאָל!"... הערט איהם ניט דער הונד און רייסט מיך פון הינטען, סאַמע ביי'ם שפּאַלט, סאַמע ביי דער קעשענע, און רייסט מיר אָפּ אַ האַלב קאַפּאָטקעלע און וויל אַנטלויפען... לויף איך איהם נאָך מיט כחות און פערליר אַ שטיוועלע, און בלייב שטעהן אין דער בלאָטע מיט איין שטיוועלע און מיט איין באָרפוס... הויב איך אָן וויינען און שרייען: „גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!"... און איך חאַפּ מיך אויף און דערזעה אונזער דיענסט־מיידעל ביילה שטעהט נעבען מיר, רייסט פון מיר די קאָלדרע און שלעפּט מיך פאַר אַ פוס:

— זעה נאָר, ווי מע קאָן איהם נישט דערוועקען! שטעה שוין אויף! די מאַמע האָט געהייסען, מע זאָל דיך אויפוועקען. מע באַדאַרף אַרויסטראָגען דעם לעצטען חמץ!...

ה.

דער טאַטע וואַרפט־אַריין דעם הילצערנעם לעפעל מיט'ן פלעדערוויש אין אויווען אַריין און פערברענט דעם חמץ... אין שטוב ווערד פּסח'יג... אומעטום איז ריין, אומעטום איז כשר... דער טיש איז גרייט... די ארבע כוסות שמייכלען צו מיר פון דער ווייסען... אָט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה וועט ווערען פּסח... אָט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה, וועל איך מיך אָנטהון יום־טוב'דיג... נאָר ביז דער שניידער מיט'ן שוסטער וועלען מיר ברענגען מיין יום־טוב'־

דינען אַנטהון מאַכט מיך דערוויילע די מאַמע פּסח׳יג: זי צוואַגט מיר אוים דאָס קעפּעל מיט היים זודינג וואַסער און מיט אַ געלעכעל פון איין איי. זי קעמט מיך און רייסט מיר די האָר; קנייטש איך זיך, שענקט זי מיר אַלע מאָל אַ שטורך מיט׳ן עלענבויגען, אָדער אַ פּאַטש:

— הו ווייסט ניט אויפהערען דרעהען זיך, ווי אַ וואָרעם?... אַ קינד זאָל ניט קאָנען איינשטעהן! מע טהוט איהם גוטס, איז ער נאָך ניט צופריעדען!...

איבערגעקומען, ברוך השם, דאָס צוואָגען אויך, זיץ איך מיר אין איין העמדעל ביי׳ם טיש און וואַרט אויף מיינע נייע מלבושים־לעך און בעטראַכט דעם טאַטען, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען פונ׳ם מרחץ מיט נאַסע פּאות נאָך. ער זיצט איבער אַ גראָבען ספר און לערענט שטילערהייד מיט אַ ניגון פון דער גמרא און שאָקעלט זיך:

— „ל צ ו ר ך מ ר ו ר נ ו ה ג י ן — צוליעב מרור איז מען זיך נוהג, ל ק ח ת ת מ כ א — נעמען חריין, ו כ י ו ן ש ה ו א ח ר י ף — און מחמת ער איז הארבליך, י כ ו ל י ן ל פ ר ר ו ב ר י ב א י״י ז ע ן — קאָן מען איהם אָנרייבען אויף אַ ריב־אייזען“...

איך קוק אויפ׳ן טאַטען, און עס מאַהלט זיך מיר אוים, אַז נאָך אַזא איין עהרליכער איד, ווי דער טאַטע, איז ניטאָ אויף דער וועלט, אַז נאָך אַזא כשר׳ער פּסח, ווי ביי אונז, איז ניטאָ אין ערגיץ, אַז נאָך אַזעלכע מלבושים׳לעך, ווי ביי מיר, וועט ניט זיין ביי קיי־נעם! נאָר למאַי ברענגט מען זיי נאָך ניט? וואָס איז די מעשה? טאָמער זענען זיי חלילה ניט פאַרטיג אויף פּסח — דאָס וויל איך נאָר נישט נעמען אויפ׳ן קאָפּ! ווי אַזוי וועל איך געהן אין שוהל אַריין? וואָס וועלען זאָגען מיינע חברים? ווי אַזוי וועל איך מיך זעצען צום סדר? די שעה זאָל נאָר ניט זיין, איך וועל דאָס נאָר ניט איבערטראָגען!...

אזוי ווי איך זיץ פערטיעפט אין די טרויעריגע מחשבות, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין ישראל דער שניידער מיט דער ארבייט. פאר גרוים שמחה חאפ איך מיך אויף, טהו א שפרונג און א פאל מיט׳ן בענקעל אינאיינעם, שיער ניט געבראכען האלז־און־נאקען. לויפט־אריין די מאמע פון קיך מיט א פסח׳יגען שמאלץ־לעפעל אין האנד.

— וואס האט דאס אזא קלאפ געגעבען וואס? ווער איז דאס געפאלען ווער? ס׳איז דו, ברענען זאלסט דו ניט אויפ׳ן פייער? א רוח, א שד, ניט קיין קינד! האסט דו זיך חלילה ניט א זעץ געטהאן ערגיץ, חלילה? א מצוה אויף דיר! לויף ניט, שפרינג ניט! געה ווי א מענטש!...

און צו ישראל׳ען זאגט זי:

— איהר האלט ווארט, רב ישראל! און איך האב שוין געוואלט שיקען צו אייך!

ישראל טהוט א האלבען שמייכעל און א מאך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „א שענע מעשה, כלעבען! איך זאל נאך ניט האלטען קיין ווארט?“...

די מאמע לעגט־אוועק דעם שמאלץ־לעפעל און העלפט מיר אריינקריכען אין די נייע הויזלעך אריין, טהוט מיר אן דאס צי־צענע ארבע־כנפות׳על, וואס זי אליין האט מיר אויפגענייהט אויף פסח, און פון אויבען טהוט זי מיר אן דאס קאפאטקעלע, און איז צופריעדען, וואס ס׳איז גענוג גראם און „פראסטארנע“...

איך טהו מיך א טאפ פון הינטען — א צרה, א שלאק: נישטא קיין סימן פון קיין שפאלט און פון קיין קעשענע! פערנייהט, גלאט און גאנץ, ארום און ארום!...

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — רופט זיך אן פלוצים די מאמע צו ישראל דעם טויבען און דרעהט מיך אויף אלע זייטען.

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל, בויגט־אויס דעם פינגער, שיט־אָן אַ בערגעלע טאַבעקע און ציהט־אריין אין נאָז אריין.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ קישקע? — זאָגט די מאַמע נאָך אַ מאָל און טהוט מיך אַ דרעה.

— וואו האָט איהר אַ קישקע? — זאָגט ישראל און טהוט מיך אַ דרעה צוריק. — דאָס איז דער „פאַלבאָם". איהר האָט דאָך געזעהן אַ „פאַלבאָם" זאָל זיין. איהר האָט שוין פארגעסען?

— אַ שענער פאַלבאָם! — זאָגט די מאַמע און טהוט מיך אַ דרעה. — אַ בייזע וויסטע חלשות! פע, אַ בזיון! כלעבען, אַ בזיון!

ישראל פאַלט, חס ושלום, ביי זיך ניט אַראָפּ. ער בעטראַכט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ, ווי אַ פּראָפעסאָר, און זאָגט, אַז עס ליגט אויסגעצייכענט גוט, מע בעדאַרף גאָר ניט בעסער! „אַזאַ איין ארבייט מאַכט מען ניט אפילו אין פּאַריזש! דאָס קאַפּאָטקעלע זינגט, ווי איך בין אַ איד, סע זינגט!"...

— נעפעלט דיר דאָס זינגען, וואָס סע זינגט? — זאָגט די מאַמע און פיהרט מיך צו צום טאַטען. — וואָס זאָגסט דו אויף דעם געזאַנג?

דער טאַטע דרעהט מיך אויף אַלע זייטען, בעטראַכט דאָס קאַפּאָטקעלע און געפינט, אַז די הויזלעך זענען יאָ אביסעל צו לאַנג־ליך...

ישראל נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל און איז מכבד דעם טאַטען מיט אַ שמעק טאַבעקע.

— צו לאַנגליך די הויזען, רב ישראל!

— האַ?... וואָס?... לאַנגליך, זאָגט איהר? ווייסט איהר ניט וואָס מע טהוט? פארקאַטשעט מען זיי.

— זענט איהר אפשר אויך גערעכט. — זאָגט דער טאַטע. — וואָס זשע טהוט מען אָבער, אַז זיי זענען אביסעל צו ברייט. ווייזען אויס, ווי צוויי זעק?

— א חסרון — די כלה איז צו שען! — מאכט ישראל און ציהט־אריין א בערגעלע טאבעקע אין נאָז אריין. — ברייט, זאָגט איהר? שמאָל איז ערגער, טויזענד מאָל ערגער!...

איך הער נישט אויף צו טאפּען זיך פון הינטען: איך זוך דעם שפּאַלט מיט דער קעשענע.

— וואָס זוכסט דו דאָרטען? — זאָגט צו מיר די מאמע. — דעם נעכטיגען טאָג?

„אַלטער ליגנער! — טראַכט איך מיר און קוק אויף ישראל'ען, ווי א גזלן. — טויבער לאָך, אַ רוח אין דיין טאטען אריין!"...

— פּאַרניץ געזונט! — זאָגט צו מיר ישראל דער טויבער און צערעכענט זיך פאר דער ארבייט, און דער טאטע נעמט זיך צוריק צום שלחן־ערוך און לערענט מיט'ן זעלבען ניגון:

— „ מ י ש ש כ ח — ווער עס האָט פאַרגעסען, ל א כ ז ל א פ י ק ו מ ן — צו עסען דעם אפיקומן"...

— טראָג געזונט! — זאָגט צו מיר די מאמע, אז ישראל דער שניידער געהט אוועק, און זי הערט זיך ניט אויף צו שפּיענלען אין מיין קאַפּאָטקעלע. — דו זאָלסט זיך נאָר ניט אָנהויבען מיט קיין קונדייסים, ניט שלאָגען זיך מיט קיין שקצים, וועסט דו דאָס, אם ירצה השם, טראָגען און טראָגען, אבי געזונט!...

ו.

— אָט איז רב גדליה אויך! — זאָגט די מאמע. — מע זאָל דערמאָנען משיח'ן!... פאַרטיג דעם קינד'ס שטיוועלעך?

— נאָך א מין פאַרטיג! — זאָגט גדליה דער שוסטער מיט א טענצעל און טראָגט די אויסגעפּוצטע שטיוועלעך אויף א פינ־גער, ווי מע טראָגט אויף א שטענגעל פרישע צאַפּעלדיגע פיש, נאָר־וואָס געחאַפּט פונ'ם טייך. — ס'איז דיר נאָר איין אקציע מיט זיי!... די גאַנצע וועלט וויל אויף פּסח זאָל זיין פאַרטיג! איך

האָב געאַרבייט מיט דער גאַל, באַראַי נישט געשלאָפען א נאַכט!...
איך, אַז איך געב אַ וואָרט, מעג דונערען און בליצען!...

די מאַמע מעסט מיר אָן די שטיוועלעך, טאַפּט מיך און קוועטש מיך און פרעגט מיך, צי פיהל איך ניט חס וחלילה, אַז עס זאָל מיך ערגיץ קוועטשען?

— קוועטשען? — זאָגט גדליה. — מיר דאַכט, אַז אין די שטיוועלעך קאָנען אַריין נאָך אַ פּאָר פיסלעך, ווי ביי אייער זוהן.

— אַנו, שטעל זיך אַקאָרשט אַנידער אויף דער ערד! — זאָגט די מאַמע.

איך שטעל זיך אַנידער און קוועטש די פּאַדעשוועס, איך וויל הערען, ווי זיי סקריפּען — ווער? וואָס? וועמען? קיין פּיפּס הערט מען פון זיי ניט!...

— וואָס קוועטשסט דו אַזוי? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — האָב צייט, דאָס יאָהר איז נאָך געטוג גרוים! איך בין דיר ערב, אַז דו וועסט זיי, אם ירצה השם, צעררייסען ביז איבער אַ יאָהר פסח!...
אַצינד געה זיך דורך מיט׳ן טאַטען צו יחיאל דעם קערזשנער, וועט מען דיר אויסקלויבען אַ קאַשקעטעל אויף יום־טוב; נאָר פּאַוואָלי די שטיוועלעך! קלאַפּ ניט אַזוי מיט די פּאַדעשוועס, זיי זענען ניט פון אייזען!...

יחיאל דער קערזשנער זיצט די אַנדערע שטוב פון אונז. מיר חאַפּען זיך אַריין דורכ׳ן הויף צו איהם אין קלייט אַריין.

יחיאל איז אַ איד פון געבאָרען דוקא אַ ווייסער. מיט ווייסע האָר; נאָר אַזוי ווי ער האָט שטענדיג צו טהון מיט שוואַרצע נעד־פּאַרבטע היטלען, איז ער שטענדיג ווי אויסגעשמירט אין סאַזשע; די נאָז איז ביי איהם תמיד פון ביידע זייטען פערבלאָווט, און די פינגער זענען ווי איינגעטונקען אין טינט.

— ברוך־הבא, אַ שכן, סקאַצעל קומט! — מאַכט צו אונז יחיאל דער קערזשנער גאָר פריינדליך. — פאַר וועמען ווילט איהר דאָס אַ קאַשקעט אויף יום־טוב? פאַר זיך אַליין טאַקי, צי פאַר אייער יונגעל?

— פאַר מיין ז ו ה ן. — זאָגט דער טאַטע מיט גדלות. — נאָר איהר זאָלט מיר ווייזען עפּיס רעכטס... עפּיס אַזעלכעס... איהר פאַרשטעהט?...

— דהיינו? — פרעגט יחיאל און קוקט אויף די פּאָליצעס.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די הענד — ס׳זאָל זיין אי פיין, אי שען, אי גוט, אי וואָלוועל, אי אַזוי... איהר פאַרשטעהט?

— האָב איך פון אייערטוועגען פונקט דאָס, וואָס איהר באַדאַרפט! — מאַכט יחיאל און טהוט אַ חאַפּ פון דער פּאָליצע עטליכע היטעלעך מיט אַ מאָל, און איטליכס היטעלע, בשעת ער טהוט דאָס אַ נעם אויף דער האַנד, טהוט זיך דאָס ביי איהם אַ דרעה אליין פון זיך, עפּיס טאַקי נאָר ווי דורך אַ כשוף!... אַלע מינוט מעסט ער מיר אָן איין אַנדער היטעלע, טרעט־אָפּ אויף אַ האַלב אַרשין, טהוט מיר אַ קוק אין פּנים אריין מיט אַ שמייכעלע און אַ זאָג צום טאַטען:

— לאָמיר האָבען אַזאַ יאָהר, ווי סע פּאַסט איהם! הא? ווי געפעלט אייך אַ היטעלע? שוין איין מאָל אַ היטעלע!

— ניין, רב יחיאל, נישט דאָס מיין איך! — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די פינגער. — איך וואָלט וועלען אַ מין קאַשקעטעל אַזעלכעס, ס׳זאָל זיין, איהר פאַרשטעהט, אַ מין אידיש טאַקי, נאָר מיט דער מאָדע, אָהן צאַצקעס, בעל־הבתיש, און און און... איהר פאַרשטעהט?

— זאָגט זשע אַזוי! — מאַכט יחיאל און חאַפּט־אַראָפּ מיט אַ לאַנגען שטעקען פון דער אויבערשטער פּאָליצע אַ קאַשקעטעל, אַ האַלב־קיילעכיגס, אַ קאָלירענדיגס, מיט קעסטעלעך, מיט אַ ווייך דאַשעקעל, און טראָגט דאָס צו אויף איין פינגער, און עס דרעהט זיך ביי איהם גיך־גיך, ווי אַ מיהלכעל... פּאַוואָלינקע טהוט ער דאָס מיר אָן אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ, קוים וואָס ער ריהרט זיך צו, גלייך ווי מיין קאָפּ וואָלט געווען פון דין גלאָז און ער האָט מורא, ער זאָל זיך ניט צעברעכען, און ער ווינשט זיך אַזאַ יאָהר, אַזאַ מזל, ווי

דאָס קאַשקעטעל פּאַסט מיר! ס'איז מעהר נישטאָ ביי איהם, זאָגט ער, ווי דאָס איינס, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס!...
דער טאַטע דינגט זיך מיט איהם לאַנג־לאַנג; יחיאל שווערט זיך, אַז נאָר צוליעב אונז גיט ער דאָס אַוועק אַזוי וואָלוועל, כמעט אונ־טער'ן קרן, ער זאָל אַזוי האָבען אַ כשר'ען פסח און אַלדאָס גוטס!...
איך זעה, אַז דעם טאַטען איז דאָס קאַשקעטעל שטאַרק גע־פעלען, מחמת ער גערט צו אַלע מאָל, שפּיעגעלט זיך אין דעם, טהוט מיר אַ גלעט די פּאה'לעך...
— ער זאָל האַטש איבערטראָגען דעם זומער. — זאָגט דער טאַטע.
— צוויי זומערען! — זאָגט יחיאל און שפּרינגט־אונטער צום טאַטען. — דריי זומערען! אַזאַ יאָהר אויף מיר. וואָס פאַר אַ קאַש־קעטעל דאָס איז! פאַרניץ געזונט!...
ביז איך קום אַריין אין שטוב אַריין איז שוין דאָס קאַשקעטעל ביי מיר אויף די אויהערען. איך פּיהל, אַז ס'איז אויף מיר אַביסעל צו גרוים.
— אָהן איין אומגליק. אַבי ס'איז נישט ענג! — זאָגט די מאַמע און רוקט דאָס מיר אָן כמעט ביז דער נאָז. — זאָלסט דאָס נאָר נישט אויסטהון אַלע מינוט און אָנטהון צוריק! זאָלסט ניט טאַפּען מיט די הענט!... טראָג געזונט!...

ז.

געקומען מיט'ן טאַטען פאַר־נאַכט אין שוהל אַריין דאַווענען, טרעף איך שוין דאָרטען אַלע מיינע חברים: איציק און בערעל, און לייבעל, און אייזיק, און צדוק, און וועלוועל, און שמעיה, און קאָפּעל, און מאיר'על, און חיים־שלום, און שבנא, און שעפּסעל, און נאָך און נאָך. אַלע געהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. אַלע מיט נייע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט נייע שטיוועלעך, נייע קאַשקעטלעך. נאָר קיינער טראָגט ניט אַזאַ לאַנגע קאַפּאָטע מיט אַ „פּאַלבאָם“,

ווי איך, קיינער געהט ניט אין אזעלכע „שטיוואלעס“, ווי איך, און ביי קיינעם זעה איך ניט אזא מין משונה מאָדנע קאשקעט, ווי ביי מיר... פון שפּאַלטען, פון קעשענעס און פון סקריפּקעס רעד איך שוין ניט; מע האָט מיך רעכט אפּגענאַרט, אָנגעטהאָן א ספּאַ־דעק!...

חברה האָבען מיך בעגעגענט מיט א געלעכטער:

— אָט דאָס זענען דיינע נייע בגדים'לעך, וואָס דו האָסט זיך אזוי בארימט? וואו איז דיין שפּאַלט פון הינטען? וואו איז דיין קעשענע, וואָס דו האָסט געזאָגט? פאַר וואָס הערט מען עפּיס ניט דיינע שטיוועלעך זאָלען סקריפּען?...

גענוג ס'איז מיר אזוי אויך שווער אויפ'ן הארצען, זאלצען זיי מיר נאָך אויף די וואונדען! איטליכער זאָגט אויף מיר איין אנדער שטעכווערטעל:

איציק זאָגט: וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר א קאַפּאָטוכע?
בערעל: א חאלאַט!
לייבעל: א חלאמידע!
אייזיק: א חלאמינדריק!
צדוק: א זשיפּעצי!
וועלוועל: א קליידעל!
שמעיה: א קראַנאָלינע!
קאָפּעל: זעה נאָר א פּאָר תחתונים מיט צוויי „טשאָבעטעס“!
מאיר'על: און א קאַשקעאוט!
חיים־שלום: א קאטערוכע!
שכנא: א לאָקשענטאָפּ!
שעפּסעל: א פּאָמעניצע!...

איך בין אזוי צעקאָכט, אז איך הער אפילו נישט הערש־בער דעם חזן, ווי שען ער דאַווענט... איך קום צו זיך נאָר דעמאָלט, ווען דער עולם זאָגט שוין איינער דעם אנדערען „א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב!“... מיט א שווער געמיטה און מיט א פערקלעהמט הארץ געה איך מיט'ן טאַטען אהיים, קוים וואָס איך

שלעפּ די פיס. עס ברענט א פייער אין מיין הארצען! עס געהט מיר נישט איין די ארבע כוסות, וואָס מיר וועלען באַלד טרינקען, די פיער קשיות, וואָס איך וועל פרעגען דעם טאַטען, די הגדה, וואָס מיר וועלען זאָגען, די גוטע געפּעפּערטע פיש, וואָס מיר וועלען עסען מיט אונטערגעווייקטער מצה, די הייסע קניידלעך, די חרעמז־לעך מיט די פאַלירטשיקעס, מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען — אַלץ, אַלץ איז מיר נישט ליעב, נמאס, פערשטעהרט, פער־שטעהרט!...

* * *

ביי׳ם סדר זיצט דער טאַטע, דער „מלך“, אין א ווייסען קי־טעל מיט דעם סאַמעטענעם קאַשקעט אויפ׳ן קאָפּ, אויבען־אָן, אויף דעם הסב־בעט. נעבען איהם זיצט די מאַמע, די „מלכה“, מיט דעם אַנטיקמאָרענעם קלייד, מיט דער זיידענער פּעטשיילע און מיט די שענע פּערעלעך, וואָס געבען איהר צו זעהר פיעל חן. אַקעגען זיי זיץ איך, דער בן־מלך, דער „פּרינץ“, אָנגעטהאָן אין גאָלע נייעס פון קאָפּ ביז פיס. פון איין זייט זיצט ביילה דאָס דיענסט־מיידעל, אָנגעטהאָן מיט א נייער ציצענער „פלאַטי“ און מיט א ווייסען אָנגע־קראָכמאַלעטען פאַרטוך, וואָס קנאַקט און טרישטשעט, ווי א מצה. פון דער אַנדערער זייט זיצט די אידינע די קעכין, ברײינע מיט די וואַנצים, מיט א נייער געלער פּעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ; זי האַלט זיך צו דאָס פּנים מיט איין האַנד און שאָקעלט זיך. זי איז אָנ־געברייט צו „האָרכען“ די הגדה...

— כ ה א ל ח מ א ע נ י א, — זינגט דער מלך מיט זעהר א שענער שטימע, און די מלכה העלפט איהם הויבען די שיסעל, און דאָס פּנים שיינט איהר און לייכט, ווי א שטערן. ביילה לאָזט־אַראָפּ די רויטע הענד אויפ׳ן ווייסען פאַרטוך, און דער פאַרטוך שעלעשטשעט, ווי א בלאַט. ברײינע דערהערט א אידיש וואָרט, מאַכט זי א פרום פּנים און פערקרימט זיך אויף צו וויינען. אַלע זענען אויפגעלעגט, אַלע זענען יום־טוב׳דיג, נאָר דער פּרינץ איז

עפּים נישט מיט אַלעמען. דאָס האַרץ איז איהם פערשטיינערט, די אויגען פערצויגען מיט אַ רויכעל. ס'זאָל ניט זיין פּסח צום סדר, וואָלט ער זיך צעוויינט. און אַז ער וואָלט זיך אויסגעוויינט, וואָלט איהם אפשר געוואָרען אַביסעל גרינגער...

— ה ש ת א ע ב ד י — לאָזט־אויס דער מלך מיט אַ ניגון און מיט גרויס גדלות — היינט זענען מיר קנעכט. ל ש נ ה ה ב א ה ב נ י ־ ח ו ר י ן — איבער אַ יאָהר זענען מיר פרייע מענטשען!...

דער מלך זעצט זיך אַנידער און שפּאַרט זיך אָן אויף דעם הסב־בעט. נאָך איהם זעצען זיך אַנידער אַלע אויף זייערע ערטער און מע וואַרט, ביז דער פּרינץ וועט אויפשטעהן און וועט פרעגען די פיער־קשיות: „מה נשתנה?" — וועט דער מלך נאָכדעם ענטפערען אַ תירוץ: „עבדים היינו"... דער פּרינץ זיצט אָבער, ווי צוגעקאָוועט צום בענקעל: ער קאָן זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט.

— נו?... — טהוט אַ מאַך דער מלך מיט דער האַנד.

— שטעה אויף! — זאָגט די מלכה. — פרעג דעם טאַטען די פיער קשיות!

דער פּרינץ ריהרט זיך ניט. ער פיהלט, אַז עמיצער האָט איהם אָנגענומען ווי מיט איין אָפּצווייגנע ביי'ם גאָרגעל און וואַרגט איהם. דער קאָפּ בויגט זיך איהם אויף אַ זייט. די אויגען הויבען איהם אָן שפּרינגען — שפּרינגען; עס טיילען זיך אָפּ צוויי קיי־לעכיגע טרערען, ווי פּערעלעך, קויקלען זיך איבער די בעקלעך און קאַפּען, פאַלען גלייך אויף דער הגדה.

— וואָס איז דיר? וואָס איז דאָס פאַר אַ געוויין פּלוצים, אין מיטען דערינען, ביי'ם סדר? — צעשרייט זיך די מלכה און ווערד אין כעס. — דאָס דאַנקסט דו אַזוי אָפּ פאַר די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט דיר געמאַכט אויף יום־טוב?

דער פרינץ וויל אויפהערען וויינען, קאָן ער נישט; עס קוועטשט איהם, עס שטיקט איהם. עס האָט זיך איהם מיט א מאָל געעפענט א קוואל, א גאַנצער ברונען.

— זאָג, וואָס איז דיר? וואָס טהוט דיר וועה? וואָס שווייגסט דו? ענטפער! צי דו ווילסט, דער טאַטע זאָל דיך אַנידערלעגען און אריינפיצקען לכבוד פסח?...

שטעהט־אויף דער פרינץ און פּלאָנטעט מיט דער צונג:

— קשיא, איך וועל דיך פרעגען פיער טאַטעס... מיין איך — טאַטע, איך וועל דיך פרעגען פיער... קש... קש...

דעם פרינץ ווערען אונטערגעהאַקט די פיס, און ער פאַלט מיט'ן קאָפּ אויפ'ן ווייסען טישטוך און וויינט און חליפּעט, ווי א פיצע־לע קינד...

א פערשטערהטער, א פערשטערהטער פסח!...

ל"ג-בעומר

געשריבען אין יאָהר 1901.

ל״ג־בָעוֹמֶר

א.

— אנו, קומט נאָר אהער, קינדער, איך באַדאַרף אייך עפּיס זאָגען א נייעס! — אזוי רופט זיך אָן צו אונז א טאָג פאַר ל״ג־בעומר דער רבי רב יודעל מלאך־המות, און מיר שטעלען־אויף מויל און אויהערען, וואָס וועט אונז עפּיס דער רבי זאָגען פאַר א „נייעס״?

איך זעה, ווייסע־חברה׳ניקעס, אז איהר ווילט, איך זאָל אייך דאָ אָפּמאָהלען מיין רבי׳ן, וואָס פאַר א פנים ער האָט — טהו איך אייך צוליעב; נאָר בתנאי, איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען מיט׳ן נאָמען „מלאך־המות״. א קלוג יונגעלע וועט זיך אליין שטויסען פאַר וואָס: מחמת מיר האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאך־המות. וועט איהר דאָך פרעגען: פ אַ ר ו ו אָ ס האָבען מיר פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאך־המות? מחמת ער פלעגט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן. אי, פאַר וואָס האָט ער אונז געשמיסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן? — מסתמא האָבען מיר פערדיענט; מיר האָבען נישט געוואָלט לערנען... למאַי האָבען מיר נישט געוואָלט לערנען? מסתמא זענען מיר געווען גרויסע שקצים... הקיצור, ס׳איז דאָך א מעשה אָהן א סוף — מע האָט איהם גערופען „רב יודעל מלאך־המות״, און זייט זיכער, אז ער האָט דעם נאָמען פערדיענט כשר. חאָטש אויסזעהען האָט ער אויסגעזעהען דוקא נישט ווי א מלאך־המות: א קליינס, א נידעריגס,

א טרוקענס, ווי א גרוגרת דרבי צדוק, ווי א פייג הייסט דאָס; דאָס פּנים טונקעל־גרין־געלבליך, ווי א פּאר־א־יאָהריגער לולב, און געקנייטשט, ווי א מצה שמורה; די באקען איינגעפאלען; א בער־דעל קוים־קוים וואָס סע שפּראָצט, אי דאָס — נאָר ערטערווייז; א נאָז, זעהט איהר, גראָד א היבשע; הויבט זיך אָן דין און לאָזט זיך אויס גראָב, און אויסגעבויגען, ווי א שופר; און אין נאָרנגעל א קנאָפּ, וואָס גליטשט זיך אראָפּ און ארויף, גלייך ווי עס וואָלט ארומגעלאָפען דאָרטען אינוועניג א מייזעל...

— וואָס פאר א טאָג האָבען מיר מאָרגען? — פרעגט אונז דער רבי מיט א ניגון, בויגט־איין דעם קאָפּ און מאכט צו איין אויגעל.

— ל"ג־בעומ־־ר! — שרייען מיר אויס אלע אין איין קול, ווי די ציגעלעך, אז זיי שרייען: „מעעע!"...

— וואָס איז ל"ג־בעומר? — פרעגט ער אונז ווייטער מיט'ן אייגענעם נוסח.

— דריי און דרייסיג טאָג אין דער ספירה! — ענטפערען מיר איהם.

— וואָס טהוען חדר־יונגלעך ל"ג־בעומר?

— חדר־יונגלעך ל"ג בעומר לעגען זיך צענויף אלע אינאיינעם און מאכען א סעודה.

— וואָס נאָך טהוט מען ל"ג־בעומר?

— מע נעמט די „פיילענבויגענס" מיט די „ראָדביקסלעך" און מע געהט געוואפענט מיט כלי־זין און מיט געזאנג ווייט־ווייט הינטער'ן שטאָדט ארויס.

— אָט אזוי — רופט זיך אָן דער רבי און עפענט־אויף דאָס אויגעל — אָט אזוי האָב איך אייך ליעב! אָט אזוי זענט איהר וואָהלע יונגלעך! און דערפאר לאָז איך אייך אָפּ פריי כמעט אויף אָנדערהאלבען מעת־לעת.

דערהערט דאָס וואָרט „פריי" און נאָך „אויף אָנדערהאלבען מעת־לעת", טהוען מיר א שטעה־אויף אלע פון די ערטער און ווי־

לען זיך לאָזען לויפען אהיים; נאָר איין קוק פונ'ם רבינ'ס קליינע אוינגעלעך איז גענוג, אז מיר זאָלען בלייבען צוגעקאָוועט צו אונזערע ערטער.

— אהא! — רופט זיך אָן דער רבי שוין גאָר מיט איין אַנדער נוסח. — זעה נאָר, זעה! שוין פארטיג אויפ'ן פידפאליק!? איהר האָט נאָר דערהערט דאָס וואָרט „פריי", האָט איהר שוין פארגעסען דעם עול פונ'ם חדר און זענט שוין גרייט צו שפּרינגען, ווי די ווילדע צאפּקעלעך — האָץ־האָץ־האָץ! זאָג איך אייך אָן, טאָמער חלילה... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס איך מיין? לאָם איך זעהען אויף עמיצען פון אייך א ריס אויף דער קאפּאָטע, אָדער א דראָפּ אויפ'ן פּנים, אָדער אזוי עפּיס א סימן פון שקצ'עריי, — מאך איך פון אייך...

דער רבי רב יודעל נעמט־ארויס דעם קאנטשיק פון דער גמרא „מסכת מכות" און מאכט צו אונז אזוי:

— ווייסט איהר וואָס, קינדער? וואָס טויג אונז ווערטער? מוסר? שטראָפעריי? — נארישקייטען! איהר וועט דאָך מיך געוויס ניט פאָלגען, וועל איך דאָך אייך נאָכדעם געוויס דארפען שמייסען; אמעהר, לענט זיך שוין איינציגווייז אנידער, לאָם איך אייך געבען לעת־עתה צו עטליכע שמיצלעך, איין אדערוויף הייסט דאָס... אי וואָס? טאָמער וועט דאָס זיין קארגליך? האָט קיין יסורים ניט: אם ירצה השם, נאָך ל"ג־בעומר וועל איך אייך, נישקשה, פארבעסערען... נו, חברה, מאכט זשע ניט, איך בעט אייך, קיין לאנגע שהיות, הויבט־אָן שפּיליען הויזלעך, איין עבירה די צייט, דער טאָג שטעהט ניט!...

און דער רבי בעטראכט די ריטלעך פונ'ם קאנטשיק גאנץ רוהיג, ווי מע בעטראכט, אשטייגער, ערב שבת די פאָדעם פון די ציצית אינ'ם טלית־קטן; ער גלייכט זיי אויס, פּרובט זיך פריהער מיט זיי אביסעל אויף דער לופט; נאָכדעם שטעהט ער אויף, נעהט־צו צו דער לאנגער באנק, נעמט א גוטען שמעק טאבעקע און

איז אָנגעברייט צו דער ארבייט... מיר לאָזען זיך לאַנג נישט בעט־טען, ווי יצחק בשעת אברהם אָבינו האָט איהם געפיהרט צו דער עקדה. מיר שטעהען־אויף איינציגווייז און געהען־צו צו דער באַנק, ציהען־אראָפּ די הויזלעך און לעגען זיך אנידער שטיל, אָהן ווער־טער, דאָס העמדעלע ארויף, מיט'ן פּנים אראָפּ, ווי איינער רעדט: „נאָט אייך, רבי־לעבען, דאָס וואָס איהר האָט געוואָלט"...

— אָט אַזוי, יוסילע, האָב איך דיך ליעב! — מאַכט צו מיר דער רבי און שענקט מיר עטליכע גרינגע שמיצלעך דערפאַר, וואָס איך האָב מיך געלעגט דער ערשטער. — אָט אַזוי, קעצעלע: איינס... צוויי... דריי... פיער... פינף... זעהסט דו? איאָ, אַז דער רבי שמייסט־אָפּ, ווערד מען גאָר איין אנדער מענטש?... אצינד, מאָ־טעלע, — מאַכט ער צו מיין ברודער מאָטעל — קום נאָר דו אהער!... די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" האָב איך ליעב דער־פאַר, וואָס זיי לאָזען זיך נישט לאַנג בעטען. זיי, אַז מע זאָגט „לעג זיך", לעגען זיי זיך... שמואליקעל, נשמה מיינע, ליג, ליג, נארעלע, עס וועט לאַנג נישט געדויערען, נישט מעהר זאָל דער אידישער גלות געדויערען!... און דו, לייבעניו, וואָס געדויערט ביי דיר אַזוי לאַנג דאָס צעשפּיליען זיך? מאַך עס בקיצור!... אברהמ'עלע, מיין טייערס, דיר בין איך שולדיג אַ חוב נאָך פון נעכטען. עס וועט שוין זיין ביי אונז אינאיינעם איין רעכענונג... שימעלע! וואָס מאַכט עפּים די ציעג, וואָס דו ביזט געפאָהרען אויף איהר רייי־טענדיג? דו מיינסט, אַז איך האָב שוין פאַרגעסען?... הערשעל דער קליינער! זאָג הערשעל דעם גרויסען, ער זאָל זיך מטריח זיין פאַרקאַטשען דאָס העמדעל; נישקשה, דאָ זענען גאָלע מאַנסבילען... קום נאָר אהער, טאָפּעלע טוטאריטו! האָב קיין פאַראיבעל נים, וואָס איך בין דיך מכבד מיט „אחרון"; דער טאַטע דיינער דער שמש איז נישט געוואָהנט געוואָרען צו גרעסערע כיבודים...

אָפּגעשמיסען קאָפּל'עך אויך, גלייכט זיך דער רבי אויס די ביינער, נעמט זיך מיט'ן גראָבען פינגער ביי'ם גאָרגעל, אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, און זינגט־אויס מיט'ן ניגון, וואָס מע רופט־אויף

א חתן, און ציקעלט זיך בשעת מעשה, פונקט ווי רב הערש־בער דער חזן:

— יע־עמוד הח־תן יום־טוב־ליפמאן ברב שלום־אייזיק מפ־טיר!... נישקשה, שעם זיך ניט, רב ליפא, דו ביזט טאקי א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן דערצו, מיט א זייגער און מיט א זילבער־נער קאפערטע, נאר פון דעסטוועגן, איינס צום אנדערען געהער זיך ניט אן — לכבוד ל"ג־בעומר מעגסט דו זיך מטריח זיין אנידערלעגען אט דא אויפ'ן בענקעל. איך וועל דיר חלילה קיין שלעכטס ניט טהון, איך וועל דיר נאר אפשמייסען, מעהר גארנישט!... איך בין דיר ערב, אז ביז דער חתונה וועט זיך פארהיילען... ליפא, ליג גלייך, ליפא, מאך ניט קיין אנשטעלען, איך האב קיין כח ניט צו בארען זיך מיט אזא בחור'עץ, ווי דו! אט אזוי, לאז אייך וואהל באקומען!... אצינד פארשפיליעט זיך גאנץ פיין, קינדערלעך, וואשט די הענט און דאווענט אייך אפ מנחה און — מארש אהיים. נאר שטיל, פיין, שען, אזוי ווי איך האב ליעב... און, אם ירצה השם, איבערמארגען גאנץ פריה זאלט איהר מיר זיין אט דא אלע אויפ'ן ארט, נאר ווי עס געהער צו זיין, פיינטשיק! איהר הארכט, וואס מע רעדט צו אייך? לאם איך זעהען אויף עמיצען א שפרינקעלע! א האר!... א גוטע נאכט, געהט געזונט, און האט אייך א פריי־ליכען יום־טוב!

ב.

אויף מארגען האט גאט ארויסגעצויגען די זון פון איהר פוטער־פאס און האט אונז געשענקט א שענעם, א ליכטיגען, א פרייליכען זומערטאג, איינעם פון יענע שענע ליכטיגע זומערטעג, וואס אפילו אין דעם פינסטערען וויסטען כתרילעווקע, וואס ליגט ביי'ם טייך „שטונקיילא", איז די לופט שמעקענדיג, פריש, מחיה־נפשות. דער הימעל איז לויטער בלוי. די פויגעלעך זינגען. עס גלוסט זיך אין דרויסען ארויס, אויף דער לופט. עס ציהט אהין, ווייט־ווייט פון

דער בלאָטיגער שטאָדט ארוים, דאָרט, וואו עס שפּראָצט אַ גרע־
זעלע, און די בוימער זענען בעדעקט מיט גרינע בלעטעלעך, דאָרט,
וואו גאָט׳ס פויגעלעך טאַנצען און שפּרינגען, פּישטשען און זינגען...
אין יענעם פריהמאָרגען האָבען מיר זיך געהאַפּט, איך און מיין
ברודער מאָטעלע, אויפשטעהן וואָס פריהער, אָפּדאַווענען וואָס גיכער,
נעמען דעם אָנבייסען מיט זיך — און מאַרש צו ליפּא שלום־
אייזיק׳ס! וואָס עפּים צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס? ווייל, ערשטענס,
איז ליפּא שלום־אייזיק׳ס דער עלטערסטער פון די תלמידים, אַ בר־
מצוה־יונגעל, און אַ חתן דערצו, מיט אַ זייגער און מיט אַ זילבער־
נער קאָפּערטע; און, צווייטענס, איז דאָרט פאַרהאַן אַ הויף אַ
גרויסער, וואָס דאָרט פלעגען מיר פערברענגען דעם אַנדערען האַל־
בען טאָג פרייטאָג, שפּרינגען אויף איין פוס, שפּיעלען אין „קוצי־
באַבע", אין „עקאָך און מקח", אָדער אין „קאַמערקאַמערהויז", אָדער
אין „באַהעלטערלעך", אָדער אין „טרעפּעגישען"...

אַז מיר זענען געקומען, איך און מיין ברודער מאָטעלע, צו ליפּא
שלום־אייזיק׳ס, האָבען מיר שוין דאָרטען געטראָפען די גאַנצע
חברה (ארום און ארום זענען מיר געווען פיער און פערציג פאַרשוין,
תלמידים פון צוויי חדרים: פון „רב יודעל מלאך־המות" און פון
„רב אפרים תלין").

— אָט זענען שוין די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" אויך
דאָ! ווייזט, וואָס האָט איהר געבראַכט? — רופט זיך אָן ליפּא
שלום־אייזיק׳ס, און ער הויבט־אָן צענויפנעמען די מתנות, וואָס
יעדער האָט געבראַכט צו דער סעודה, און אויסרופען אויף אַ קול
איטליכען צום גראַם:

— מענדעל, מע מעג עסען פון דיין פענדעל! אנו, ווייז וואָס
האָסט דו דאָרטען? צוויי אייערביינעל, אַ שטיק לעקאָך, איין איי
מיט זעכס גראָשען.

— איציק־שפּיציק, נאָדעל־טעשעל! גערה אין קלייט, חאַפּ אַ
פּלעשעל! עפּים זעה איך ביי דיר, קיין עין־הרע נים, אַ גאַנצען
אוצר: צוויי קיכלעך, דריי אייער, אַ שטיק דאַרע קישקע, עטליכע

צוקערלעקאכלעך מיט מאנדעלביינעלעך, און האזענע ניסלעך עפּים גאר א גוזמא — אהא! און נאך צעהן גראשען דערצו! מאַ־לאַריעץ!...

— יענקעלע־בענקעלע־פּלעשעלע — בול־בול־בול! באווייז זיך ארוים מיט דיין גוטס: א בולקע א גאנצע, א פערטעל עוף, א גלע־זעל געגזוענשמאלץ — וואס איז דאס? א פלעשעל מעד? הערסט דו, ביזט דאך עפּים גאר א מזיק, כלעבען!...

— משה'לע־שטויסעלע, קלאפּ אין שוהל! אלטע ווייבער שלאפען! קום נאר אהער, האסט געבראכט בראַנפען? — האב איך דיך ליעב, ווארום וואו האט איהר געזעהען א „סעודה" אָהן בראַנפען?...

— אבי—פאטער, קלמן — טאטער, טאטער — קלמן, שניאור־זלמן, זלמן — שניאור, שלאף אין שלייער! באווייז, באווייז, שעם זיך נים! א האלב איי סך־הכל?... א שטיקעל ברויט מיט האניג?... אויך א מטבע! געב אהער, נישקשה, עס מאכט נים אוים! דע־רויף איז דאס ל"ג־בעומר, א שותפות'דיגע סעודה!...

— טאפּעלע טוטאריטו! ווייז וואס האלטסט דו דאָרטען? א טאפּיטע מיט א שטיטעל בולטע מיט א טעפּעל טנאבעל? וואס האט דיר די מאמע אזוי ווינציט דערעבען?... — ליפּא שלום־אייזיק'ס מאכט איהם נאך, ווי ער רעדט מיט דער „טוף", און חברה קאטשען זיך פאר געלעכטער, און קאַפּעל אליין לאכט אויך.

— יואליק־בייליק האט דעם גרעסטען חלק! דו ביזט דאך עפּים א נגיד'ס א יונגעל, ביי דיר קעהר אודאי זיין א גאנצער אוצר פון ביצים און פון שמאלץ, פון וויין און פון בראַנפען און פון כל־טוב! איאַ, איך האב געטראפען? צוויי בולקעס, א גאנצע האלבע געבראַטענע קאטשקע, אהא! א צעהנדליג אייער, און טיי און צוקער. היינט ניסלעך, מיט באקסערען, מיט ראזינקעס מיט מאנדלען, און פּאמעראנצען, און א לימענע אויך — נים געדאכט זאלסט דו ווערען! קום אהער, לאס איך דיר האטש זאגען א דאנק!

יואליק דעם נגיד'ס געהט־צו, די הענד אין די קעשענעס, מיט גרויס גדלות, און ליפא שלום־אייזיק'ס דערלאנגט איהם א שנאפּ אין נעזעל אריין. צווישען עולם ווערד א געלעכטער.

— אצינד, קינדער, זעצט זיך אויס אלע אָט א דאָ, צווישען די קלעצער, — זאָגט ליפא שלום־אייזיק'ס, — לאָמיר זיך אקאָרשט נעמען צו דער סעודה! בראָקט און עסט און „לאָז אייך וואוהל באקומען", ווי דער רבי זאָגט, אז ער שמייסט אונז אָפּ... ווער האָט א גלעזעל? גיב אהער, לאָמיר טרינקען לחיים! לחיים, מלך! אז מע טרינקט, איז מען פריילי! לחיים, נח! פון פלעשעל ציהט מען כח! קום אהער, ניסעל, נעם בראָנפען אביסעל! לחיים, שעפּסעל! מאַך א שנעפּסעל! לחיים, אברהם־משה! דו האָסט דאָך ליעב א כוסה א גרויסע! לחיים, טאָפּעלע! דאָס זאָל דעבען דעזונד מיט דליט מיט אלדאָס דוטס! טרינקט־אויס דאָס דאנצע דלעזעל, אניט דים איך דיר אריין אין דאָרדעל מיט דוואלדה, וועסט דו ערדער מאַבען!...

אלע לאַכען, און קאָפּעל אליין לאַכט אויך.

— קינדער! זאָגט, וואוהין געהען מיר היינטיגס יאָהר? — טהוט א פרעג ליפא שלום־אייזיק'ס נאָך דער סעודה.

עס ווערד א געשריי, א געפּילדער. איטליכער זאָגט זיין מיינונג, וואוהין מע זאָל געהן.

— אויף יענער זייט בית־עולם! — זאָגט מלך דער אלמנה'ס.

— אויף דער ליוואדע! — מאַכט נח דעם שוחט'ס.

— צו דער ציגעלני! — שרייט־אויס אברהם־משה דעם וויינער'ס אויף א הילכיג קול.

— צו דער ציגעלני! צו דער ציגעלני! — העלפען איהם אונטער עטליכע קולות מיט א מאָל.

— דאָרט איז פאַרהאַן הינט, איהר האָט שוין פאַרגעסען? — רופט זיך אָן ניסעל, א יונגעל א בלייכס מיט איין איבערגעשראָקענעם קוק.

— ווער האָרכט זיי? ווער האָט מורא פאַר הינט? — זאָגט יואליק דעם נגיד׳ס מיט שטאַרקייט.

— דו אַליין האָסט מורא פאַר אַ הונט אימת־מות! — האַקט איהם איבער דוד׳על־צעהאַקטע־ליפּ.

— נישט פאַר אַ הונט, אפילו פאַר אַ קאַץ!... — האַפּט־אונטער שעפּסעל, אַ יונגעל מיט איין אָפּגעבריהטער באַק, און צווישען חברה ווערד אַ געלעכטער.

יואליק דעם נגיד׳ס ווערד אָנגעצונדען, למאי מע לאַכט פון איהם, געהט ער צו צו שעפּסל׳ען מיט דער אָפּגעבריהטער באַק און טראָגט איהם אונטער אַ פּייג גלייך אונטער דער נאָז; האַפּט ער אַ זעץ פון דוד׳על־צעהאַקטע־ליפּ אין זייט אריין; ענטפערט ער צוריק; הויבט ער אָן האַפען פעטש פון אַלע זייטען... אין איין אנדער צייט וואָלט זיך קיינער ניט איינגעשטעלט ארויסטרעטען פראַנק און פריי קעגען אַ נגיד׳ס אַ יונגעל, נאָר ל״ג־בעומר מאַכט נישט אויס, ל״ג־בעומר איז מען פריי...

— שאַט! — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק׳ס. — געגוג אייך קריעגען זיך! ווייסט איהר, וואוהין מיר זאָלען געהן היינטיגען ל״ג־בעומר?

— וואוהין? וואוהין?

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע!

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע! קיין גאַלאַגאַנאָווקע! — שרייען אַלע אין איין קול, און אפילו קאַפּעל קוקאַריקו העלפט קוויטשען אויף זיין דין קול׳בעל: „דאַלאַדאַנאָווטע! דאַלאַדאַנאָווטע!“...

און ס׳איז געבליבען, אַז מיר געהען קיין גאַלאַגאַנאָווקע.

ג.

גאַלאַגאַנאָווקע איז אַ דערפעל, ניט ווייט פון כתרילעווקע. אַז איהר פאָהרט צו אונז קיין כתרילעווקע, מוזט איהר פריהער דורכ־פאָהרען דאָס דאָזיגע דערפעל; אַז איהר פאָהרט־דורך דאָס דאָזיגע

דערפֿעל, מוזט איהר בענגענען אַ גאַנצע טימשקע מיט קליינע שקצים׳לעך מיט גרויסע היטלען, וואָס לויפֿען אייך נאָך נאָכ׳ן וואָגען, וואַרפֿען שטיינדלעך, רייצען־אָן די הינד, מאַכען משוגענע העויות און זינגען בשעת מעשה עפּים אַ פּאַסקודנע ליעדעל:

זשיד, זשיד, פּאַרחאָוויק!
זאַהוביוו טשערעוויק!
אַ יאַ שאָוו,
טאַי נאַשאָוו,
טאַי פּידניאָוו,
טאַי פּישאָוו...! *

און חאָטש די דאָזיגע ווערטער האָבען נישט קיין טעם און קיין ריח, פֿון דעסטוועגען פֿערדריסט דאָס אייך גאַנץ גוט; און נישט אַזוי די ווערטער, ווי דאָס געלעכטערעל זייערס; און נישט אַזוי דאָס געלעכטערעל, ווי די שטיינדלעך, וואָס זיי וואַרפֿען; און נישט אַזוי די שטיינדלעך, ווי די הינד, וואָס זיי רייצען־אָן אויף אייך...

— וואָס וועלען מיר אָבער טהון, — פֿרעגט איינער פֿון אונז — טאָמער חלילה פֿאַלען־אָן אויף אונז די שקצים׳לעך?

— וואָס האָרבען מיר שקצים׳לעך, — זאָגט ליפּא שלום־איי־זיק׳ס — אז מיר זענען, קיין עין־הרע, פֿיער־און־פֿערציג פּאַרשוין, אָנגעוואָפּענט מיט כּלי־זיין, מיט „פּיילענבויגענס“, מיט „ראָדביקס־לעך“ און גלאַט מיט שטעקלעך? אדרבה, לאָזען זיי זיך פּרובען אָנפֿאַלען אויף אונז!

---

* איד, איד, פּאַרך, האָסט פֿערלאָרען אַ שוך! בין איך געגאַנגען, און האָב איהם געפֿונען, און האָב איהם אויפֿגעהויבען, און בין מיר אַוועקגעגאַנגען.

— מיר וועלען זיי באווייזען ווער מיר זענען! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס, וואָס האָט נאָר פערגעסען, אז מע האָט איהם נאָר־וואָס אויסגעלאכט און „אָנגעבוכעט".

— מיר וועלען זיין די „בני־ישראל", און זיי וועלען זיין די „פלשתים"! — פאַלט מיין ברודער מאָטעל אויף אַ המצאה, און דאָס געפעלט אַלעמען.

— איהר זאָלט מיך וועלען פאָלגען, — לעגט־פאָר חיים, אַ גמרא־יונגעל פון רב אפרים תלין'ס חדר — וואָלטען מיר זיך באַדארפט איינטיילען אין צוויי מחנות: איין מחנה וועט הייסען „יהודה" און די אַנדערע — „אפרים". לאָז ליפּא שלום־אייזיק'ס זיין דער פיהרער פון דער „מחנה יהודה", דאָס הייסט, פון „יודעל מלאך־המות'עס" חדר, און מענדעל לאָשעק וועט זיין דער פיהרער פון דער „מחנה אפרים", דאָס הייסט, פון „אפרים תלין'ס" חדר.

— גערעכט, ווי איך בין אַ איד! — העלפען איהם אונטער עטליכע מיט אַ מאָל. — יעקב אָבינו, בשעת ער איז געגאַנגען מלחמה האַלטען מיט עשו'ען, האָט אויך אַזוי געטהאָן; ער האָט זיך געטראַכט: טאָמער פאַלט־אָן דער שונא און צעשלאָגט איין מחנה, וועט די אַנדערע מחנה מאַכען אַ פּליטה...

— קיינער, קיינער וועט נישט מאַכען קיין פּליטה! — זאָגט ליפּא שלום־אייזיק'ס. — מיר וועלען שלאָגען די „פלשתים" עד חרמה — מאַכען פון זיי אַ תל! קינדער, נעמט די כלי־זיין און קומט אויף די פּלשתים!

— לאָמיר זינגען עפּיס אַ ליעדעל, קינדער!

— אַ ליעדעל! אַ ליעדעל!

— וואָסער אַ ליעדעל זאָלען מיר זינגען?

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע! פּאָידעם, פּאָידעם נאַ קוואַטירע!
אכטער, באַכטער, קאָלישקאַ! וואָסיעם דעננגי ראַבאָשקאַ!

— פע, פע! א אידיש ליעד! א אידיש!...
און נח דעם שוחט'ס ציהט־אוים מיט א ניגון אויף זיין שען קול'כעל:

אָמר ד' ליעקב —
סקאזאל פאן־באָג דאָ יעקב:
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאיסיא, באַרין יעקב!

און מיר אַלע חאפּען־אונטער פריילין אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באָימסא ניקאוואָ,
טאָלקאָ באָגא אדנאוואָ!...

ד.

— וואו נעמט מען איצטער עטליכע פלשתים? — רופט זיך אָן יואליק דעם נגיד'ס און ציהט־אָן דעם פּיילענבוינגען.
— איך וואָלט זיך אָן זיי נוקם געווען! — מאַכט יענקעל און שטעלט־אָן דאָס ראָדביקסעל.
— נעמאַכט פון זיי א תל! — רופט זיך אָן חיים און צעלאָזט זיך מיט א שטעקעל.
— צעריסען אויף צווייען! — זאָגט אברהם־משה און בעווייזט מיט די הענד, ווי אזוי ער וואָלט צעריסען א פלשתי אויף צווייען.
— שאַט, קינדער! — רופט זיך אָן איינער. — אָן פאָהרט אונז אקעגען א „פלשתי“ מיט א פּאָר אָכסען!
דאָס איז זיך געפאָהרען פון דאָרף אין שטאָדט אריין א גוי מיט א גרויס שטויסען היטעל, זיך געזועסען גאַנץ רוהיג אין וואָגען, גע־פּיפּקעט א ליולקע, געדרעהט מיט דער בייטש און אונטערגעטריבען די אָכסען: „היי, היי, סאָב סאָלאָוויי!“

— קינדער! ציהט־אָן די פיילענבויגענס! — קאָמאַנדעוועט ליפּאַ שלום־אייזיק'ס צו דער „מחנה יהודה".

— קינדער! ציעלט אייך מיט די ראָדביקסלעך גלייך אויפ'ן „פלשתי"! — קאָמאַנדעוועט מענדעל־לאָשעק צו דער „מחנה אפרים".

מיר ציהען־אָן אונזערע פיילענבויגענס און ציעלען זיך מיט די ראָדביקסלעך, און נח דעם שוחט'ס ציהט־אויס מיט א ניגון:

בחר ד' ביעקב —
איזבראַל פּאָן־באָג ביעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!

און מיר חאַפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַוואָ,
ניע באָימסאַ ניקאַוואָ,
טאָלקאָ באָגאַ אדנאַוואָ!...

דער „פלשתי" האָט זיך, אפנים, שטארק איבערגעשראָקען פאַר אונזערע „צוויי מחנות"; ער האָט אראָפּגענומען דאָס היטעל, האָט זיך איבערגע'צלמ'ט דריי מאָל, אויסגעשפּיגען און האָט זיך אָנגע־רופען צו אונז מיט א גראָב קול:

— ווי טשאָהאָ, זשידעניאַטאַ, נעכריסטי פּראָקליאַטעיע? * — און האָט אונז געמאַכט א רעכטען „מי־שברך" און האָט געוואָלט אראָפּ פונ'ם וואָגען מיט דער בייטש און זיך שטעלען מיט אונז מלחמה האַלטען.

---

* וואָס טהוט איהר דאָ, אידעלעך, נישט קיין געטויפטע, פערשאָלטענע?

— ווייסט איהר וואָס? לאָמיר דעם דאָזיגען פלשתי לאָזען צו־רוה! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס. — וואָס האָט ער אונז גע־טהאָן? מיר געהען דאָך מלחמה האַלטען מיט די קליינע „פלשתים'לעך"...

— גערעכט, ווי איך בין אַ איד, גערעכט! — שרייען מיר אויס אַלע מיט אַ שמחה, און גורטען־אָן אונזערע לענדען, און לאָזען זיך לויפען, ווי די גבורים, אַלץ מיט דעם אייגענעם ניגון:

גאַל ד' את יעקב —
ספּאַסאַל פּאָן־באָג את יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!...

און מיר אַלע האַפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
טאָלקאָ באָגאַ אַרנאַוואָ!...

— אַצינד, קינדער, לאָמיר זיך צוזעצען אַביסעלע אָפּרוהען! — קאָמאַנדעווען אונזערעביידע קאָמאַנדירען, ליפּאַ שלום־אייזיק'ס און מענדעל־לאָשעק, און מיר פערקאַטשען די קאַפּאָטקעלעך און זעצען זיך אויס אַלע אין פעלד, אויפ'ן גרינעם גראָז, און ציהען זיך אויס אויף דער ערד, און קוקען אַרויף, אין ריינעם בלויען הימעל אַריין, וואו עס שווימען שטיקלעך וואָלקענס, ווייסע ווי זילבער און דינע ווי רויך, וואו אַ לאַנגע שורה פויגעלעך שוועבען שטילערהייד, טוקען זיך אין טיעפען הימעל און ווערען פערשוואונדען.

— וואו זענען, אשטייגער, אַהינגעקומען די פויגעלעך? — טהוט אַ פרעג איין יונגעל ביי'ם אַנדערען און קוקט אין הימעל אַריין.

— זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן שפּיץ באַרג פון די בערג „אררט". — ענטפערט איהם דאָס אנדערע יונגעל, גלייך ווי ער וואָלט דאָס געוואוסט פאַר געווים.

— וואָס עפּיס אררט? — טהוט איהם יענער אַ פרעג נייגיעריג.

— ווייל אררט איז דער העכסטער פון אַלע בערג! — ענטפערט איהם יענער, ווי אַ מענש, וואָס ווייסט אַלסדינג אויף דער וועלט.

איך ליג און הער זיך צו צו די דאָזיגע רעד פון די צוויי יונגלעך, און איך פערשטעה ניט, ווי קומט אַהער אררט? אררט איז דאָך אין ארץ־ישראל, און מיר זענען אין חוץ־לארץ! נאָר באַלד צוריק פערענטפער איך מיר אַליין די קשיא מיט אַ נייער קשיא: למאַי די פּלשתים? די פלשתים זענען דאָך אויך דאָרטען, פון דעסטוועגען געהען מיר דאָך אויף די פלשתים!...

יענע צוויי בערעדעוודיגע חברה־לייט הערען ניט אויף צו רעדען צווישען זיך. איינער פרעגט, דער אַנדערער ענטפערט.

— וואָס וועט זיין נאָכדעם, אשטייגער, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איינגעמען די פלשתים?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָל זיין?

— איך מיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט זייער לאַנד?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָלען מיר טהון?

— איך מיין, צי מיר זאָלען דאָס לאַנד „פאַרוויסטען", די שטעדט „פאַרברענען" און זייערע ווייבער מיט זייערע קליינע קינ־דער „שלאָגען צום שאַרפען שווערט"?

— למאַי זאָלען מיר ברענען שטעדט? און וואָס האָסט דו צו די קליינע קינדער נעבאַך?

— סטייטש, סע שטעהט דאָך אָבער אַזוי געשריבען אין פּסוק!

— אַ משל! יענס איז געווען אַמאָל, און דאָס איז היינט! עס וועט זיין גענוג פון זייערטוועגען, אז מיר וועלען אויף זיי ארויפלעגען מס, זיי זאָלען אונז צאָהלען צינז...

דער שמועס פון די צוויי ווייסע־חברה'ניקעס, די ווייכע וואַ־רעמע לופט, דער בלויער הימעל, דאָס גרינע גראָז און דער ריח

פון דער ערד ווארפען־אַן אויף אונז עפּיס אַ מין זיסקייט, אַ דרימעל, וואָס צעגעהט זיך אין אַלע אברים. מיר וואָלטען אַזוי געלעגען אַ גאַנצען טאָג, עס זאָל זיך ניט געוועז אויפהאפּען איינער מיט אַ געשריי:

— פלשתים! פלשתים!...

ה.

אז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפּט אויף די פיס, האָבען מיר דערזעהען פאר זיך אַ טשערערע פון שעפּעלעך, און עטליכע יונגע פּאַסטוכער מיט גרויסע בולאַוועס זענען געשטאַנען, אונז בעטראַכט און איבערגעשמועסט זיך איינער מיט׳ן אנדערען אַ. זייער לשון:

— שאָ צע טאָקע, הריציו?

— מאַבוט, נעטשיסטאַ?

— ני, צע זשידעניאַטאַ איז קאַסרילאָווצי.

— נעכריסטי סאָבאַטשי!

— טאַי שטשע סלאָמאַקאָמי, דיווים!

— ראַוואַי, חלאָפּצי, טרעשטשאַטי!

— סאָבאַק נאַצקאָוואַטי!

— דערזשי, חלאָפּצי!

— היי, חלאָפּצי, חלאָפּצי!...*

---

* — וואָס איז דאָס, הריצע?

— אפּנים, רוח׳לעך?

— ניין, ס׳איז כתרילעווקער אידעלעך.

— אידען — כלבים.

— און נאָך מיט שטעקלעך, זעה!

— נעמט, חברה, קלאַפּט זיי!

— די הינט אַנרייצען!

— האַלט, חברה!

— עי, חברה! חברה!...

— וואָס שווייגט איהר, קינדער? — רופען זיך אָן צו אונז אונזערע צוויי קאָמאַנדירען, און מיר שטעלען־אָן די פּיילענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך, און נח זינגט:

דרך כוכב מיעקב —
ווזאָשלאַ זוויעזדאַ איז יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!

און מיר האַפּען־אונטער אויף אַ קול:

ניעט, ניעט, נימשאַוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
טאָלקאָ באָגאַ אַדנאַוואָ!

און די מלחמה פון די „בני־ישראל“ מיט די „פּלשתים“ האָט זיך אָנגעהויבען.

. . . .

קוועטשט מיך ניט, אידישע קינדער, איך זאָל אייך דערצעהלען, ווי אַזוי איז געגאַנגען די מלחמה צווישען די „בני־ישראל“ און צוויי־שען די „פּלשתים“! פרעגט מיך ניט, ווער פון זיי האָט גובר געווען? למאַי זאָלט איהר מיר אָנטהון יסורים?... איך קאָן אייך נאָר עדות זאָגען, אַז די „קינדער ישראל“ האָבען זיך געשטאַרקט, ווי די לייבען, געלאָפען, ווי די הירשען, און געשלאָגען זיך מיט מסירות־נפש, ווי די אמת׳ע גבורים, אַזוי אַז אָפילו „טאָפּעלע טוטאַריטו“ איז גע־שפּרונגען אין פייער אריין, ווי אַ מזיק, און האָט געקוויטשעט אויף זיין דין קול׳כעל:

— טינדער! מלאַפּט זיי! הארדעט זיי! זיי זאָלען אונז דערענמטען!...

נאָר, אוי וועה, וואָס האָבען נעבאך געקאָנט טהון די „בני-ישראל“, אז עס האָבען זיך אריינגעמישט די כלבים, די הינד פון די „פלשתים“, און האָבען אָנגעמאַכט אַ שרעקליכע מהומה, אַ טור־מעל אין אונזערע צוויי מחנות, און די „בני-ישראל“ האָבען געמוזט אנטלויפען צוריק מיט בזיונות (פריהער פון אַלע איז געלאָפען יואליק דעם נגיד'ס פייל אוים'ן בויגען!) נישט אזוי פאַר די „פלשתים“, ווי פאַר זייערע הינד, וואָס האָבען אונז נאָכגעיאָגט ביז אין שטאָדט אריין... אוי וועה, פון אונזערע צוויי מחנות איז געוואָרען איין מחנה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געזונגען קיין „אל תירא עבדי יעקב, ניע פוגאיסיא בארין יעקב“... ניין! מיר האָבען שוין געזונגען איין אנדער ליעדעל. מיר האָבען געשריגען:

— גוואַלד, רבונו של עולם! הושענא!!... שמע ישראל!!!...

ו.

געקומען אהיים זענען מיר שוין שפּעטליך, ארום מנחה־צייט, און האָבען זיך אריינגעגנב'עט, איך און מיין ברודער מאָטעל, איינציגווייז, און האָבען זיך בעזעצט אין אַ ווינקעלע שטיל, ווי די טייבעלעך, מע זאָל חלילה ניט דערזעהן אויף אונז קיין סימנים, די צעפליקטע קאַפּאָטקעלעך. בעדאַרף אָבער דער גוטער יאָהר אָנ־טראָגען אַ גאַסט, אונזערע אַ מוהמע רייזעל פון יאַמפּעלי. אַ גדולה, זי האָט זיך ניט געזעהען מיט אונז שוין באַלד אָנדערהאַלבע, יאָהר!

— יוסיל! מאָטעל! — רופט אונז די מאַמע. — די מוהמע רייזעל איז געקומען!

מיר ריהרען זיך ניט פון די ערטער.

— וואו זענט איהר ערגיץ? — שרייט די מאַמע. — וואָס האָט איהר זיך באַגראָבען דאָרטען?

מיר שווייגען שטיל.

נעהט־צו די מאמע, דערזעהט אונז און טהוט א פלעסק מיט די הענד:

— א דונער איז מיר! א שלאק איז מיר! ירחמיאל, וואו ביזט דו? קום נאר אהער, וועסט דו זעהען א שענס!

נעהט־צו דער טאטע, א איד א קראנקער, פון זינט איך געדענק איהם הוסט ער, בלייבט שטעהן, בעטראכט אונז ביידען פון קאפ ביז פיס, און עס הויבט זיך אן א חתונה — מיר זאלען איהם זאגען: וואו זענען מיר געוועזן? וואס האבען מיר געטהאן? און מיט וועמען האבען מיר זיך געשלאגען? מיר שטעהען ביידע, איך און מיין ברודער מאטעל, און קוקען־אראפ אויף דער ערד און טראכטען זיך: „הלואי וואלט זיך איצטער געעפענט א קבר, וואלטען מיר פטור געווארען פון אלע צרות!"... און דער טאטע הערט נישט אויף צו פרעגען:

— נו, זאגט שוין: וואו זענט איהר געוועזן? וואס האט איהר געטהאן? מיט וועמען האט איהר זיך געשלאגען?

און די מאמע שטעהט ביי דער זייט און טאטשעט איהם:

— אויך מיר א טאטע! ער זאל דאס זאגען א קרום װארט! ביי לייטען א טאטע לעגט־אנידער און פיצקעט־אן, א קינד זאל וויסען דאס אנדערע מאל! סע זאל פיהלען! סע זאל געדענקען!...

דער טאטע אבער שלאגט אונז ניט. ער שלאגט אונז קיינמאל ניט. ער נעמט אונז נאר מיט ווערטער. ער הערט אונז ניט אויף צו פרעגען: וואס וועט זיין פון אונז דער תכלית? ער עסט זיך אפ דאס הארץ. ער פערהוסט זיך און זאגט, אז מיר זענען איהם מקצר ימים... וויינען מיר שטילערהייד, און זאגען זאגען מיר ניט, א ווארט ניט.

— ווארט! ווארט! — זאגט צו אונז די מאמע. — לאמיר נאר דערלעבען מארגען, אם ירצה השם, איך וועל אייך שוין צושטעלען א בענקעלע ביי'ם רבי'ן!...

* * *

אויף מאָרגען נאָך ל"ג־בעומר, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר שוין געטראָפען די מאַמע אין חדר מיט נאָך עט־ליכע מאַמעס, וואָס זענען געקומען אונז צושטעלען בענקעלעך צום רבי'ן. און דער רבי, רב יודעל מלאך־המות, האָט זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און האָט אונז מקיים פּסק געווען אַלעמען פון זיין ברייטער האַנד, אַזוי ווי ער האָט אונז צוגעזאָגט, חלילה נישט דורכגעלאָזט קיינעם. און אַז ס'איז געקומען צו ליפּא שלום־אייזיק'ס, האָט ער מיט איהם לאַנג־לאַנג געראַנגעלט זיך, געבאָרעט. ליפּא, אַ בר־מצוה־יונגעל און אַ חתן מיט אַ זייגער און מיט אַ זיל־בערנער קאָפּערטע, האָט נישט געוואָלט בשום אופן זיך לעגען פאַר די ווייבער — און ליפּא האָט אויסגעפיהרט זיינס: די ווייבער זענען זיך צעגאַנגען, און דער רבי האָט איהם אַריינגעצימבעלט אַריבער פופציג.

פון דעמאָלט אָן האָבען מיר זיך געגעבען דאָס וואָרט, און אייך, קינדער, זאָג איך אויך אָן דאָס אייגענע, אַז איהר זאָלט קיינמאָל, קיינמאָל נישט מלחמה האַלטען מיט די „פּלשתים" !...

גרינם אויף שבועות

נעשריבען אין יאָהר 1903.

גרינס אויף שבועות

א.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט איינעם אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר אַ ליכטיגען גן־עדן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס אַ מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן אַ שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, אַ פריי פויגעלע, אין דער גרויסער ברייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלויע יאַר־מעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר איינעם אַליין לייכט די שענע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט זי „זון"; פון מיינעט־וועגען אַליין האָבען זיך עס צונויפגעקליבען דאָ, אין פרייען פעלד, די אַלע זינגערס, מיט אַלע פייפערס, מיט אַלע שפרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפרייט דער לאַנגער, דער געלער „סאַנישניק", צעצוויקעלט און צעשפרענקעלט דאָס גאַנצע ברייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטעהרט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, אַ חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר אַ שענעם „כבקרת".

ווייל איך — שריי איך משוגענערווייז און רייס זיך אויפ'ן האלז. ווייל איך — לעג איך צענויף די האנה, ווי א שופר, און בלאז מיר א „תקיעה גדולה“ און שפיעל מיר א „טרובאטש“. ווייל איך — טהו איך מיך גאר א וואלגער, ווי איך שטעה און געה, אויפ'ן גרינעם גראז און קאטשע מיך אויף אלע זייטען, ווי א לאשעקעל. ווער וועט מיר זאגען א דעה און ווערמען העך איך? איך בין פריי! איך בין פריי!

דער טאג איז געווען אזוי ווארעם, די זון אזוי שען, דער הימעל אזוי לויטער, דאס פעלד אזוי גרין, דאס גראז אזוי פריש, און אויפ'ן הארצען איז מיר געווען אזוי גרינג, און אויף דער נשמה אזוי גוט, אז איך האב גאר פערגעסען, אז איך בין דא א ווילד־פרעמדער און אז איך בין ארויסגעקומען אהער צו אנרייסען גרינס אויף שבועות, און האב מיר פארגעשטעלט, אז איך בין דא א מושל, א פרינץ, און דאס גאנצע פעלד, וואס מיין אויג האפט־ארום, מיט אלסדינג וואס אין פעלד, און אפילו מיט דעם גאנצען בלויען שטיק הימעל — דאס אלץ געהערט צו מיר, איך בין דערויף דער איינציגער בעל־הבית, און איך האב דערויף צו שאפען — און ווייטער קיינער נישט. און ווי א מושל, וואס איהם אלץ געהערט און ער אויף אלץ געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אן וועלען ארויסבעווייזען מיין ממשלה, מיין כח און מיין גבורה — אלץ וואס איך קאן און וואס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אט דער לאנגער דראנג מיט דעם געלען היטעל (דער סאנישניק), וואס בעקומט מיט א מאל ביי מיר אין די אויגען א פנים פון א שונא, א מין „גלית הפלישתי“. און די אלע איבעריגע פלאנצונגען, מיט שטעקלעך און אהן שטעקלעך (באב און פאסאלים) — דאס זענען לויטער שונאים, דאס זענען די „פלשתים“, וואס האבען זיך בעזעצט דא ביי מיר אויף מיין ערד, — ווער האט געשיקט נאך זיי? און יענע נידעריגע, די גראבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואס זיצען אזוי געדיכט, הארט ביי דער ערד (קרויט), — וואס טהוען זיי דא די דאזיגע קוטשמעס? זיי וועלען זיך נאך אנ'שכור'ען און מאכען מיר איין אומגליק... לאזען זיי געהן אין דער ערד אריין — איך דארף זיי נישט! און

בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואַכען־אויף אין מיר, און אַ מאָדנע געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך און דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זיין אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זיין!...

געהאַט האָב איך מיט זיך, אויף אָנצורייסען גרינס אויף שבועות, מיטגענומען כלי־זיין: אַ מעסערעל מיט צוויי קלינגלעך און אַ שווערד, אפילו אַ הילצערנס, נאָר אַ שאַרפּס.

דאָס דאָזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליבען פון ל"ג־בעומר. און חאָטש איך בין מיט דעם געגאַנגען ל"ג־בעומר אויף מלחמה מיט מיינע איבעריגע חברים הינטער דער שטאָדט, פון דעסטוועגען קאָן איך אייך שווערען (איהר מעגט מיר גלויבען אָהן אַ שבועה), אַז עס האָט נישט פערגאָסען קיין איין טראָפּען בלוט. דאָס איז געוועזען אַ כלי פון דעם מין כלי־זיין, וואָס דאָס מיליטער טראָגט בשעת שלום. ס'איז טאַקי, הייסט עס, נישטאָ קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג אַרום און אַרום, נאָר גאָרנישט, גלאַט אַזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאָזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווערדען, ביקסען, האַרמאַטען, קאַנאָנען, פערד, סאָלדאַטען — הלואי זאָל מען זיי נישט בעדאַרפען, ווי מיין מוהמע עטעל פלעגט זאָגען, בשעת זי האָט נעפּרענעלט מאַלינעס...

ב.

דאָס איז ידוע אויף דער גאַנצער וועלט, אַז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערען, דעם אָפיציער; דעם גענעראַל אַז מע קאָן טרעפען, איז נאָך בעסער; דעמאָלט פאַלען שוין במילא די סאָלדאַטען, אַזוי ווי שטרוי. דערפאַר וועט אייך שוין קיין חידוש נישט זיין, וואָס איך בין צום אַלעם ערשטען אָנגעפאַלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דערלאַנגט מיט דעם שווערד אַ געשמאַקען האַק איבער'ן קאָפּ מיט'ן גלען הימעל און היבשע עט־

ליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצויגען, ווי לאַנג ער איז, פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד ארויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדי שווארצע יאָהר. און די נידעריגע די גראָבע, מיט די גרינע קוטשמעס, האָב איך גענומען צו דער אַרבייט נאָר אויף איין אַנדער אופן: וועמען איך האָב געקאָנט, האָב איך אַראָפּגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבע־ריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי אַ תל־עולם!

בשעת מלחמה, אז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט־אריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט, וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך, אזוי ווי וואסער... איך, בשעת אָנפאַלען אויף דעם שונא, האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אזאַ כעס מיט אזאַ ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפּ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אַלץ מעהר געהיצט, זיך אַליין אונטערגעגעבען אַלע מאָל מעהר חשק, און איך בין אזוי אריין אין דער אַרבייט, איך בין געווען אין אזאַ עקסטאַז, אין אזאַ רציחה, אז וואָס ס'איז מיר געקומען פאַר די אויגען — דאָס האָב איך גע־בראָקט, געשניטען אויף אַלע זייטען, און מעהר פון אַלעמען האָבען פון מיר געליטען נעבאך „קליינוואַרג“... די יונגע קיילעכיגע אַר־בוזלעך, קאַבאַקלעך מיט די גראָבע בייכלעך, די קליינע פּיצלעך אוגערקעלעך, וואָס קריכען נאָר־וואָס אַרויס פון דער גרינער „האָ־דענע“ מיט די געלע נאָפּעלעך, — זיי האָבען מיך צערייצט נאָר מיט זייער שטילשווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אזוי, אז זיי וועלען מיך האָבען צו גע־דענקען: איך האָב געהאַקט קעפּלעך, געשניטען בייכלעך, געריי־סען אויף דער האַלב, געבראָקט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צע־

הרג'עט, גע'מזיק'ט אויף טוידט, — לאָז מיך אזוי וויסען שלעכטס, ווי איך וויים, פון וואנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזא רציחה! אומשולדיגע קארטאָפּלים נעבאך. וואָס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האָב איך פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און האָב זיי מוסר מודעה געווען, אז פון מיר בעהאַלט מען זיך נישט!... יונגען קנאָבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האָב איך אַרויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, רעטאַכלעך זענען געפלויגען ביי מיר, ווי די האלעשקעס — און לאָז מיך גאָט שטראָפען, אויב איך האָב נהנה געווען אפילו א שטיקעל רעטאך, וואָרום איך גערענק גאַנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ו ב ב ז ה ל א ש ל ח ו א ת י ד ם" — ראבע־ ווען האָבען אידען נישט גערַאבעוועט... און אַלע מינוט, אז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אָנגערעדט, איך זאָל געניסען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאָבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה געקומען אקעגען מיט די ווערטער, מיט'ן טראָפּ און מיט דער נגינה: ו ב ב ז ה ל א ש ל ח ו א ת י ד ם!... און איך האָב נישט אויפגעהערט צו שלאָגען, האקען, בראָקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אַלט, קליין און גרויס, אָרעם און רייך, אָהן א שום רחמנות...

אדרבה, איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאָל דאָס מיך אָנהויבען אהרען! מערקווירדיג! איך, וואָס האָב נישט געקאָנט זעהן, ווי מע קוילעט איין עוף, ווי מע שמייסט א קאַץ, ווי מע בעלעדיגט א הונד, ווי מע שלאָגט א פערד, — זאָל איך זיין אזא מין טיראַן, איין אכזר?!... „נקמה!" — האָב איך א פער־ שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען. — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָפּרעכענען פאַר אידיש בלוט! איך וועל אייך שוין באַצאָהלען פאַר ירושלים, און פאַר ביתר, און פאַר די אידען אין שפּאַניען מיט פּאָרטוגאַל, און פאַר די אידען וואָס אין מאַראָקאָ, און אויך פאַר אונזערע, וואָס אין אומאַן אמאָל און וואָס אין אַנ־ דערע ערטער אויך היינט... און פאַר די אידישע ספר־תורה'ס, וואָס

מע האָט צעריסען, און פאר די... אי! אי! אי! אי! גוואלד! ראַ־טעוועט! ווער האלט דאָס מיך פאר'ן אויהער?"...

צוויי רעכטע סטוסאַקעס פון הינטען און אַ פּאָר כפול־שמונה'־דיגע פעטש פון פאָרענט האָבען מיך אין איין כהרף־עין אויסגע־ניכטערט, און איך האָב דערזעהען פאר זיך אַ בעקאַנטען פארשוין, וואָס איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז אַחרים דעם באַש־טאַנשטשיק.

.3

אַחרים דער באַשטאַנשטשיק האָט פון קדמונים געהאַלטען אַ „באַשטאַן", אַ גאָרטען, אָדער אַ „באַקטשי", ביי אונז הינטער דער שטאָדט. דאָס הייסט, ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און דאָרטען פערפיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַווענעס און דיניעס, אור־גערקעס און קאַרטאָפּלים, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטאַכלעך און שאר ירקות, און געהאַט דערפון שען פּרנסה. פון וואַנען האָב איך געקענט אַחרים'ען? ווייל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט, דאָס הייסט, ער פלעגט לייהען ביי מיין מאַמען געלד אַלע ערב פּסח, און ארום סוכות־צייט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכווייז פונ'ם פדיון איינצאָהלען, און דאָס געלד פלעגט פערשריבען ווערען ביי דער מאַמען אין גראָבען סידור אויף דעם לינקען טאָוועל (דאָרט איז געווען איהר גאַנצע בוכהאַלטעריע), אין אַ זייט, אָפּגעטרעטען פון אַחרים'ס ווענען אַ בעזונדער פלאַץ, אַ בעזונדערע קאָנטע, און אָנגעצייכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: ח ש ב ו ן ע ר ל אַ ח ר י ם. און נאָכדעם איז שוין געגאַנגען די חשבונות: „פון אַחרים אַ קערבעל. פון אַחרים נאָך אַ קערבעל. פון אַחרים צוויי קערבלעך. פון אַחרים אַ האַלב קערבעל. פון אַחרים אַ זעקעל קאַרטאָפּלים". און אַזוי ווייטער... און חאָטש די מאַמע איז געווען אַ אידינע נישט קיין גביר'טע, איין אַלמנה מיט קינדער, און האָט געלעבט פון „פּראָצענט", נאָר ביי אַחרים'ען קיין פּראָצענט האָט

זי נישט גענומען קיינמאָל: ער פלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטען־וואַרג, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווינציגער — מיר האָבען זיך מיט איהם קיינמאָל נישט געקריגעט.

איז געווען אַ געזעט, פלעגט ער אַליין אָנשיטען אונז אַ פולען קעלער מיט קאַרטאָפּלים און מיט אוגערקעס אויפ'ן גאַנצען ווינ־טער; און אַז נישט — פלעגט ער זיך אָפּבעטען ביי דער מאַמע:

— ניע וויבאַטשאַי, אָווראָמיכאַ, באָ נע וראָדילאָ! — דאָס הייסט: האָב קיין פאַראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט געראָטען! און די מאַמע פלעגט איהם מוחל זיין דאָס מאָל און אָנזאָגען, אַז, אם ירצה השם, אויפ'ן אַנדערען יאָהר זאָל ער נישט זיין קיין דבר־אחר. און טאַקי אַזוי פלעגט זי איהם זאָגען, כהאי לישנא ממש:

— ליאַריזש, אָחרימאַו סערדצע, יאַק באָה דאַסט נאַ טאַי האָד שאַב טי נע בואוו סוויניאַ!...

— דאָברע, אָווראָמיכאַ, דאָברע! — פלעגט איהר אָחרים אָפּ־ענטפערען און האַלטען וואָרט: די ערשטע גרינע ציבעלעס מיט'ן ערשטען יונגען קנאָבעל האָט ער תמיד געבראַכט צו אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפּעלעך מיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האָב נישט איין מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכנה'טעס, אַז דער אַלמנה איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט איהר אריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב דאָס באַלד אָפּגע־טראָגען דער מאַמען אין אויהער אריין. האָט זיי די מאַמע גוט אויסגעשאָלטען:

— זאָלט זיי אין די אויגען, שטיינער זיי אין האַרצען! ווער סע פאַרגינט מיר נישט, דער זאָל אַליין נישט האָבען! איך ווינש זיי איבער־אַ־יאָהר אויף מיין שטייגער!

סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב באַלד איבערגעגעבען אונ־זערע שכנה'טעס, וואָס די מאַמע האָט זיי געווינשעוועט... סע פער־

שטעהט זיך, אז פאר אזעלכע ווערטער זענען זיי געווען אויף דער מאַמע להרוג ולאבד און אַנגערופען זי מיט אזא נאָמען, וואָס מיר איז געווען א חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אז מיך האָט דאָס פערדראָסען און איך האָב דאָס באַלד אָפּגעטראָגען דער מאַמען. האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט צוויי פעטש און אָנגעזאָגט, איך זאָל אויפהערען אַרומטראָגען „שלח־מנות“ פון איינעם צום אַנדערען... פון די פעטש האָב איך געוויינט, און דאָס וואָרט „שלח־מנות“ האָט מיר געפּיקט אין מוח: איך האָב נישט פערשטאַנען פאַר וואָס רופט זי דאָס עפּיס „שלח־מנות“?

א יום־טוב פלעגט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דער־ווייטען אַחרים׳ען מיט די גרויסע שטיוואלעס און מיט דער גראָבער ווייסער, וואַרעמער, וואַלענער סוויטע, וואָס ער האָט זי געטראָגען זומער און ווינטער. דערזעהן אַחרים׳ען געהן, האָב איך געוואוסט, אז דאָס טראָגט ער אונז א פולע פעלענע מיט גאָרטען־וואַרג, און איך פלעג לויפען אין קיך אָנזאָגען דער מאַמע די בשורה, אז אַחרים איז געקומען.

ד.

בכלל דאַרף איך מודה זיין, אז צווישען מיר מיט אַחרים׳ען איז געווען א מין ליעבע א פערבאָרגענע, א מין סימפּאַטיע, וואָס מע קאָן זי נישט אַרויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האָבען מיר צווישען זיך כמעט קיינמאָל נישט; ערשטענס, דערפאַר, וואָס איך האָב נישט פערשטאַנען זיין לשון און ער האָט נישט פערשטאַנען מיין לשון (דאָס הייסט, איך איהם האָב פערשטאַנען, נאָר ער מיך — מכות!). און, צווייטענס, האָב איך מיך געשעמט: אזא גרויסער אַחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דאַרפען אָנקומען צו דער מאַמען, זי זאָל זיין צווישען אונז דער טאָלמאַטש.

— מאַמע, פרעג איהם, פאַר וואָס ברענגט ער מיר נישט קיין ווינשעל?

— וואו זאָל ער דיר נעמען וויינשעל? אין א באשטאן איז נישטאָ קיין וויינשעל.

— למאי איז נישטאָ אין א באשטאן קיין וויינשעל?

— וואָרום אין א באשטאן וואכסען נישט קיין וויינשעל־בוימער.

— למאי וואכסען נישט אין א באשטאן קיין וויינשעל־בוימער?

— למאי, למאי, למאי — דו ביזט א געשלייערטע שיקסע! — מאכט צו מיר די מאַמע און ווארפט מיר אויף א פאטש.

— אווראומיכא, נע בעיי רעטינא! — מאכט צו איהר אַחרים און שטעלט זיך איין פאר מיר.

אַט אזא מין ערל איז געווען אַחרים, און ביי איהם בין איך דאָס געלעגען אצינד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדארף מען פערשטעהן, אז ס'איז מן הסתם אזוי געווען די מעשה: אַחרים, אז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן ביי זיך אויפ'ן באשטאן אזא חורבן, האָט ער תחילת בעדארפט נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָ. דערזעהן אזא נפש, ווי איך, ארבייט מיט דעם שווערד אויף אַלע זייטען, האָט אַחרים בעדארפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס: א נישט־גוטער, א שרע־טעלע, איין אַנשיקעניש, — און האָט געוויס זיך איבערגע'צלמ'ט עטליכע מאָל. נאָר נאָכדעם, אז ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער און דערזעהן, אז דאָס ארביים אזוי געטריי דוקא א אידיש יונגעל, און דוקא מיט א הילצערנעם שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביי'ם אויהער, נאָר אזוי געשמאַק, אז עס האָט מיך צוגעצויגען צו דער ערד, און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אי! אי!! אי!!! ווער ציהט דאָס מיך פאר'ן אויהער?

ערשט העט־שפּעטער, נאָך די רעכטע סטוסאקעס און נאָך די אמת'ע פעטש, וואָס אַחרים האָט מיר איינגעטיילט, האָבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינס דאָס אנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבערראשט, געבליבען אָהן לשון.

— אווראומיכינע דעטינא! ? — האָט אַחרים אויסגעשריען און האָט זיך איבערגע׳צלמ׳ט, און האָט גענומען בעטראַכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָנגעאַרבייט, בעקוקט יעדע גראַדקע מיט איטליכם שטיקעל ערד, און עס האָט איהם אַזוי אָנגענומען ביי׳ם האַרצען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַקעגען מיר, צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ׳ן בויך און אַ פרעג געטהאָן מיך נאָר איין וואָרט:

— זאַ שטשאָ ? — פאַר וואָס קומט דאָס מיר, הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקייט, וואָס פאַר אַ חתונה איך האָב אָנגעאַרבייט און וועמען איך האָב אַזוי שטאַרק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אַליין געפרעגט: „פאַר וואָס ? פאַר וואָס ?“...

— האָדים! — מאַכט צו מיר אַחרים און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד, און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאַר שרעק; איך מיין, אָט־אָט מאַכט ער פון מיר אַ פּרעזשעניצע. נאָר אַחרים טשעפּעט מיך נישט; ער האַלט מיך נאָר שטאַרק פאַר דער האַנד, נאָר אַזוי שטאַרק, אַז עס שפּרינגען מיר די אויגען פונ׳ם קאָפּ, און פיהרט מיך אָפּ אַהיים צו דער מאַמע, און דערצעהלט איהר אויס אַלסדינג, און גיט מיך איבער אויף איהרע הענד...

ה.

זאָל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע ? זאָל איך אייך אויסמאָהלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אַחרים האָט איהר איבערגע־געבען מיט אַלע פּישטשעווקעס דעם גאַנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָנגעמאַכט אין באַשטאַן ? אַחרים האָט זיך נישט געפּוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאַמען, ווי אַזוי איך האָב געאַרבייט אַהער און אַהין, אויף אַלע זייטען, ווי אַזוי איך האָב געהאַקט און געבראָקט און געשטאָכען און געטרעטען

מיט די פּיס, און די קאַרטאָפלים פון דער ערד אַרויסגעגראָבען, און די האָדענע פון די אוגערקעלעך, נאָר־וואָס אויפגעגאַנגענע אוגער־קעלעך... און פאַר וואָס? פאַר ווען?

— זאַ שטשאָ, אוּוראַומיכאַ, זאַ שטשאָ?...

מעהר האָט אַחרים נישט געקאָנט רעדען: עס האָבען זיך איהם, אַפּנים, געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער: איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אַחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמען פאַר שבועות און פון'ם רבי'ן נאָך שבועות... הײנט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָכדעם געהאַט אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באַשטאַנ־שטשיק", יוסיל באַשטאַנשטשיק"!... דער דאָזיגער שענער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

שוין איין מאָל א סוכה!

נעשריבען אין יאָהר 1903.

שוין איין מאָל אַ סוכה!

א.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קענען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!" — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליק־ליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חידוש'ט זיך און האָט אַפּשיי.

אָט אַזאַ מענש איז געוועזען ביי אונז אין כתרילעווקע, און גע־רופען האָט מען איהם: שוין איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען שוין איין מאָל משה, ווייל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער גע־מאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי".

— ביי אונז אַ חזן אין שוהל — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס נעפּלויגען פעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פעטש!

— אוי, אידען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געווען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגן: וואָס ער איז געוועזען. ער איז געווען אַ איד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען. ער האָט געלעבט, ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער, צעהנער טויזענדער אידען לעבען אין כתרילעווקע. געדרעהט זיך אַרום אַ פּריץ, דאָס הייסט, נישט אַרום פּריץ אַליין, נאָר אַרום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ, און נישט אַרום די פּריצים גופא, נאָר אַרום די אידען, וואָס דרעהען זיך אַרום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ. און צי האָט ער געהאַט פּרנסה — דאָס איז שוין ווידער אַ בעזונדערע מעשה. וואָרום שוין איין מאָל משה איז געווען אַ מענש, וואָס האָט פיינט געהאַט זיך בע־ריהמען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאָגען זיך אויף זיין שלעכטס־קייט. תמיד איז ער געווען פריילעך, תמיד זענען איהם די בעקלעך געווען רויט, איין וואָנסע אביסעל לענגער פון דער אַנדערער, דאָס היטעל אויף אַ זייט, און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדיגע, שטענדיג קיין צייט נישט געהאַט און אַלע מאָל, צו יעדער צייט, געווען גרייט פון יענעמ'ס וועגען געהן צעהן מייל צו־פוס.

אָט אַזאַ מין פּאַרשוין איז געווען אונזער „שוין איין מאָל משה“.

ב.

נישט געווען איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס „שוין איין מאָל משה“ זאָל דאָס נישט קאָנען מאַכען: אַ שטוב איז אַ שטוב, אַ זייגער איז אַ זייגער, אַ מאַשינע איז אַ מאַשינע, אַ לעמפּעל, אַ דריידעל, אַ קראַהן, אַ שפּיגעל, איין עמער, אַ שטייג — און וואָס נישט?

אמת, קיינער האָט נישט געקאָנט אָנווייזען אויף די הייזער מיט די זייגערס מיט די מאַשינעס, וואָס זענען אַרויס פון זיינע הענד.

נאָר אַלע זענען געווען איבערצייגט, אַז משה קאָן; אַלע האָבען געזאָגט, אַז ווען ער האָט געצייג, קעהרט ער איבער וועלטען. דער גאַנצער אומגליק איז געווען, וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין געצייג. מיין איך פערקעהרט: דאָס איז טאַקי געווען דאָס גליק, וואָס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געוואָרען, און די וועלט, הייסט דאָס, איז געבליבען אַ וועלט.

אַז מע האָט משה׳ן ניט צעריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען איינער אַ גליקליכער! האָט זיך איבערגעדרעהט אַ שלאָס — צו וועמען איז מען געגאַנגען? צו משה׳ן. האָט זיך געשטעלט דער זייגער — צו משה׳ן. פערשטאָפּט געוואָרען דער קראַהן פונ׳ם סאַמאָוואר און עס קאָן זיך נישט צאַפּען — צו משה׳ן. טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב — וועמען פרעגט מען? משה׳ן. אַ טחויר האָט זיך אריינגעחאַפּט און שטיקט אַלע נאַכט די עופות — מיט וועמען האַלט מען זיך איין עצה? מיט משה׳ן. וויעדער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה“, און טאַקי אָבער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה“!

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאָס האָט מען טאַקי נאָכדעם פערוואָרפען איין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף אַ שאַפע, דעם זייגער האָט מען געמוזט אָפּגעבען צום זייגערמאַכער, און דעם סאַמאָוואר — צום קעסלער, די טאַראַקאַנעס מיט די פּרוסאַקעס מיט די אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך, אפּנים, פאַר משה׳ן ווינציג וואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהאָן דאָס, וואָס אַ טחויר דאַרף טהון... נאָר „שוין איין מאָל משה“ איז געבליבען דער איינענער „שוין איין מאָל משה“, וואָס פריהער. פאָרט „געבענשטע הענד“! און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אַזעלכעס — אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאַר וואָס געהט מען נישט צו מיר, אָדער צו אייך, מיט קיין איבערגעדרעהטע שלעסער, מיט קיין זייגערס, סאַמאָווארען, טחוירען, טאַ־

ראקאנעס, פרוסאקעס און אנדערע מיאוסקייטען? נישט אלע מענ־
שען זענען גלייך, און טאלאנטען אויף דער וועלט זענען, אפנים,
פארהאן געצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאזיגען „שוין איין מאל משה" זענען מיר געווארען
גאנץ נאהענטע שכנים אין איין דירה, אונטער איין דאך. איך זאג
„געווארען", ווייל ביז אהער זענען מיר געזעסען אין אונזער איי־
גענער דירה. נאר עס האט זיך ביי אונז פלוצים געגעבען א דרעה
דאס רעדעל, די צייט איז אונז געווארען שלעכט, קיין „אנזעצערס"
האבען מיר נישט געוואלט זיין, — האבען מיר די דירה פערקויפט,
ארומגעצאהלט זיך מיט די חובות און אריבערגעצויגען זיך (ערב
ראש־השנה איז דאס געווען) צו הערשקע מאמצים, אין איין אלטער
חורבה, אהן א גארטען, אהן א הויף, אהן א גאניק, אהן לייב און
אהן לעבען.

— נו, א „חאטע"! — זאגט די מאמע כלומרשט מיט א גע־
לעכטער, און איך זעה ביי איהר טרערען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאגט צו איהר דער טאטע, שווארץ ווי
די ערד. — דאנקען גאט דערפאר.

פאר וואס „דערפאר" — ווייס איך נישט. אפשר דערפאר,
וואס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואלט ליעבערשט גע־
זעסען אין דרויסען, איידער דא, ביי הערשקע מאמצים אין שכנות,
מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מיידלעך, וואס איך ווייס
זיי נישט און קען זיי נישט, און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי
נישט קענען מיט זייערע געלע הערעלעך, מיט זייערע נאסע נעזע־
לעך, מיט זייערע דינע פיסעלעך און גראבע בייכעלעך, וואס אז זיי
געהען קאטשען זיי זיך, ווי די קאטשקעלעך, אליין האלטען זיי אין
איין עסען, און אז יענער עסט, קוקען זיי אין מויל אריין... איך
האב דאס געהאלטען פאר א גרויסע עולה פון גאט, וואס ער האט

ביי אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנג גע־
טהאָן די דירה, ווי די סוכה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ
שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פליגעל, וואָס הויבט זיך אויף
און לאָזט זיך אַראָפּ, און מיט אַ שענער געמאָהלטער סטעלי פון
גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן־
דוד'ען. אמת, גוטע פריינד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ,
אַז מיר ווילען זי נאָך אַמאָל אָפּקויפען צוריק, אָדער גאָט וועט
העלפען, מיר ווילען זיך אויסבויען איין אַנדערע דירה, אַ סך אַ
בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שענערע פון יענער דירה... דאָס
איז אָבער געווען אַלץ נישט מעהר ווי טרייסטווערטער, קאַלטע
רפואות, פונקט אַזעלכע טרייסטווערטער, ווי בשעת איך האָב צע־
בראָכען (אומגעהרען, געוויינטליך) דאָס בלעכענע זייגערעל מיינס
אויף שטיק־שטיקלעך, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פעטש,
און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט
קויפען איין אַנדער זייגערעל, אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און
אַ שענערס פון יענעם זייגערעל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר
געלויבט דאָס נייע זייגערעל, וואָס מע וועט מיר אַמאָל קויפען,
אַזוי מעהר האָב איך געוויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זייגערעל...
שטילערהייד, אַז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע גע־
וויינט נאָך דער דירה. און דער טאַטע האָט געזיפצט און גע־
קרעכצט, און אַ שווארצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זיין פּנים,
און ברייטע קנייטשען האָבען זיך געלעגט אויף זיין גרויסען ווייי־
סען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסער עולה פונ'ם רבונו־
של־עולם, וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אונזער אייגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונט זיין, וואָס ווילען מיר
טהון מיט אַ סוכה?

אזוי רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען אין איינעם פון די עשׂרת־ימי־תשובֿה.

— דו קעהרסט אודאי וועלען זאָגען: וואָס וועלען מיר טהון אָהן אַ סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאַטע, כּלומרשט מיט אַ שפּאַס, און איך זעה, אַז עס קאָסט איהם געזונד; איך זעה, אַז ער קעהרט זיך אָפּ אויף אַ זייט, מע זאָל נישט זעהן זיין פּנים, וואָס איז בע־דעקט מיט אַ פינסטערער שווארצער חמארע, און די מאַמע שנייצט די נאָז אין פּאַרטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קו־קענדיג. פּלוצים קעהרט זיך אוים דער טאַטע מיט'ן פּנים צו אונז עפּיס זעהר לעבעדיג.

— שאַ! מיר האָבען דאָך דאָ עפּיס אַ שכן משה.

— „שוין איין מאָל משה"? — העלפט איהם אונטער די מאַמע, און איך ווייס נישט, צי זי לאַכט, צי זי מיינט דאָס ערנסט? אפנים, אַז ערנסט, וואָרום אין אַ האַלבער שעה ארום דרעהען זיך ארום ביי דער שטוב אַלע דריי, דאָס הייסט: דער טאַטע און משה און הערשקע מאַמצים, אונזער בעל־הבית, און מע זוכט איין אָרט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאַמצים'עס דירה איז אפילו אזוי אַ גאַנץ פיינע דירה, נאָר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האָט נישט קיין פּיצעל הויף. זי זעהט־אוים, ווי מע האָט זי פערלאָרען אין מיטען גאַס: עמיצער איז געגאַנגען און האָט פערלאָרען אַ דירה. אָהן אַ הויף, אָהן אַ הויז, אָהן אַ דאַך, די טיר פון יענער זייט געסעל, ווי אַ קאַ־פּאָטע מיט'ן סטאָן פון פאָרענט און מיט די קנעפּלעך פון הינטען — און רעדט מיט הערשקע'ן, וועט ער אייך פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האָט זיך געלאָדען פאַר דער דירה, ווי אזוי ער האָט אויסגעלאָדען די דירה, ווי אזוי מע האָט געוואָלט צונעמען

ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האָט זיך געשלאָגען פאַר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? — פרעגט דער טאַטע ביי „שוין איין מאָל משה'ן“, און „שוין איין מאָל משה“, פעררייסען דאָס היטעל און פערטראַכט, ווי אַ גרויסער ארכיטעקטאָר, וואָס בעקלערט זעהר אַ גרויסען פּלאַן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאַנען אַהער און פון דאָרטען אהין, און וויל גע־בען צו פערשטעהן, אַז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האָט אַ הויף, פערשפּאָרט מען דעמאָלט צוויי ווענד, און די סוכה ווערד ביי איהם פאַרטיג אין איין טאָג — וואָס זאָג איך אין איין טאָג? אין איין שעה! נאָר אזוי ווי די דירה האָט נישט קיין הויף און מע דאַרף האָבען פיער ווענד, וועט דאָס ביי איהם אביסעל געדויערען, נאָר דערפאַר וועט דאָס זיין אַ סוכה — שוין איין מאָל אַ סוכה! דער עיקר, ס'זאָל נאָר זיין מאַטריאַל.

— מאַטריאַל וועט זיין, האָט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען, האָט איהר זשע גע־הילץ? — פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פאַרהאַן, האָט איהר זשע צוויעכעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוויעכעס קאָן מען קריגען, האָט איהר זשע סכך? — פרעגט איהם משה.

— עפּיס זענט איהר מיר היינט צו „דאָסיג“! — מאַכט הערשקע.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, און ביידע צעלאַכען זיי זיך.

ה.

נאָר אַז הערשקע מאַמציס האָט געבראַכט צו שלעפּען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פּאָר קלעצלעך,

האָט „שוין איין מאָל משה“ געזאָגט, אַז עס וועט, אם ירצה השם, זיין „שוין איין מאָל אַ סוכה“. און איך בין געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אַזוי וועט ער דאָס מאַ־כען פון די דאָזיגע עטליכע ברעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך אַ סוכה? איך האָב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערביי, בשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און ביי משה'ן אַליין האָב איך דאָס באַלד גע'פּועל'ט; נישט נאָר ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין אַ „פּאָמעטש“, דאָס הייסט, איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

סע פערשטעהט זיך, אַז איך בין פון אַזאַ מעשה געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. אַ קלייניגקייט — איך וועל העלפען בויען אַ סוכה! און געהאָלפען האָב איך זעהר אַ סך: געהאָלפען מאַכען מיט די ליפּען, בשעת משה האָט געקלאַפּט מיט'ן האַמער, געהאָל־פען געהן אין שטוב אריין גלייך מיט איהם עסען, געהאָלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער, זיי זאָלען אונז ניט שטעהרען די אַר־בייט, און געהאָלפען אונטערטראָגען איהם אַלע מאָל דעם האַמער, בשעת ער האָט בעדאַרפט דעם זאַסטופּ, און דערלאַנגען איהם די אָפּצווייִנגע, בשעת ער האָט בעדאַרפט האָבען אַ צוויאַק. איין אַנ־דערער אויף זיין אָרט וואָלט פאַר אַזאַ מין „העלפען“ מיט אַזאַ מין „אונטערטראָגען“ געוואָרפען אין קאָפּ אריין דעם האַמער אָדער די אָפּצווייִנגע; נאָר „שוין איין מאָל משה“ איז געווען אַ מענש אָהן אַ גאָל; איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאַט די זכיה צו זעהן, ער זאָל זיין אין כעס.

— כעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה־זרה; אַזוי ווי די עבודה־זרה העלפט, אַזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיפט אין דער אַרבייט, האָב איך גאָרנישט בעמערקט, ווי אַזוי און פון וואָסערע נסים ס'איז ביי אונז פאַרטיג געוואָרען די סוכה.

— קום, ווערסט דו זעהן די סוכה, וואָס מיר האָבען אויסגע־בויעט! — אַזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם אַרויס פאַר דער פּאָלע אין דרויסען אַרויס, און דער טאַטע קוועלט־אָן פון אונ־זער אַרבייט, קוקט אויף משה׳ן מיט אַ שמייכעלע און זאָגט צו איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האָט איהר חאָטש געהאַט פון איהם, רב משה, אַ שטיקעל „פּאָמעטש“?

— שוין איין מאָל אַ „פּאָמעטש“! — זאָגט משה און קוקט־אַרויף אויפ׳ן דאַך פון דער סוכה מיט יסורים. — אונזער הערשקע זאָל שוין ברענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען שוין איין מאָל אַ סוכה!

ו.

הערשקע מאַמציס האָט אונז געפיהרט מיט׳ן סכך, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג, ביז גאָט האָט געהאָלפען דעם טאָג פון ערב סוכות, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטע־קעלעך, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך אין געמייזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכה; דאָס הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אַליין, און איך האָב געהאָלפען צעטרייבען די ציעגען, וואָס האָבען זיך צוגעהאַפּט צום דאָזיגען סכך, ווי צו עפּיס רעכטס. איך וויים נישט, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי געפונען אין די דאָזיגע בימערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמציס׳עס שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הייסט, אין אַ רשות־הרבים, איז פון די ציעגען געווען נישט אָפּ־צוטרייבען זיך. אָט האָט איהר אָוועקגעטריבען איינע, איז געקו־מען די אַנדערע, נאָך נישט אָוועקגעטריבען די אַנדערע — אַהאַ, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַכסען!

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאַזאַ, וואָן פון דאַנען! ווייטער ביזט דו דאָ, דו נאַ־רישע ציעג? אַ קאַזאַ!

דער רוח ווייסט זיי, פון וואַנען זענען זיי געוואָהר געוואָרען, אַז ס'איז ביי אונז פאַרהאַן גרינער סכך! אַפנים, זיי האָבען גע־געבען צו וויסען איינס דאָס אַנדערע — נישט אַנדערש; וואָרום עס האָבען זיך צענויפגעקלויבען אַרום אונז אַלע ציעגען פון דער גאַנצער שטאָדט, און איך, איינער אַליין, האָב געמוזט מיט זיי אַלע מלחמה האַלטען!

אַז גאָט האָט געהאָלפען, דער גאַנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציעגען געבליבען שטעהן, ווי די נאַראָנים, געקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש גע'מעלה־גרה'ט. איך האָב דערלעבט אָן זיי אַ נקמה און האָב זיך אָנגערופען צו זיי:

— פאַר וואָס שלעפט איהר איצטער נישט קיין סכך, נאַרישע ציעגען?

עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען מיך פערשטאַנען: זיי האָבען זיך איינציגווייז אָנגעהויבען צעגעהן זוכען זיך איין אַנדער עובדא, און מיר האָבען זיך גענומען אויספּוצען די סוכה פון אינווענינג. קודם כל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלען זאַמד; נאָכ־דעם האָבען מיר אַרומגעהאָנגען די ווענד מיט אַלערליי קאָלדרעס פון אַלע דריי שכנים. און דאָרט, וואו עס האָט נישט געהאַפּט קיין קאָלדרעס, איז געהאַנגען אַ שאַל. און אַז עס האָט נישט געהאַפּט קיין שאַלען, איז געהאַנגען אַ טישטוך אָדער אַ ליילעך; און ערשט נאָכדעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, די לייכטער מיט די בענשליכט, דאָס געפעס מיט די מעסערס מיט די גאָפּלען מיט די לעפעל, און אַלע דריי בעל־הבית'טעס זענען גע־גאַנגען בענשען ליכט און מאַכען אַ ברכה „לישב בסוכה".

ז.

מיין מאַמע, עליה השלום, איז געווען אַ אידינע, וואָס האָט ליעב געהאַט וויינען. ימים נוראים — דאָס זענען געווען א י ה ר ע ימים טובים, און פון זינט מיר האָבען פערשפּיעלט אונזער אייגענע

דירה, האָבען זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאַטע, וואָס איז אַליין אויך אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ, האָט דאָס נישט געוואָלט ליידען, איהר געזאָגט, זי זאָל מורא האָבען פאַר גאָט, זי זאָל נישט זינדיגען, וואָרום ס'איז פאַרהאַן נאָך ערגערס. דאַנקען גאָט דערפאַר... נאָר דאָ אין סוכה, בשעת ליכט־בענשען, האָט זי פערשטעלט די אויגען מיט ביידע הענד און האָט געקאָנט וויינען און וויינען שטילערהייד, קיינער זאָל נישט וויסען, אַז זי וויינט. נאָר נישט מיך נאַרט מען: איך האָב גאַנץ גוט געזעהען, ווי די פּלייצעס טרייסלען זיך איהר און טרערען רי־נען דורך די ווייסע, דינע פינגער, און זיי פאַלען אויפ'ן ווייסען טישטוך. און איך ווייס אפילו ו ו אָ ס זי וויינט!... איהר גליק, וואָס דער טאַטע גרייט זיך אין שוהל אַריין, טהוט־אָן די שבת'דיגע, שוין אפילו צעהאַקטע, נאָר פּאָרט זיידענע קאַפּאָטע, נעמט זיך אַרום מיט'ן געפלאָכטענעם זיידענעם גאַרטעל, שטעקט־אַריין ביידע הענד אין גאַרטעל אַריין און מיט אַ טיעפען יום־טוב'דיגען זיפץ זאָגט ער צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן. שוין צייט געהן אין שוהל אַריין דאַוונען.

איך נעם די סידורים מיט די מחזורים, און מיר לאָזען זיך מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין, און די מאַמע בלייבט דאַוונען אין דער היים, און איך ווייס פריהער וואָס זי וועט טהון: ז י ו ו ע ט ו ו י י נ ע ן. זי וועט זיך קאָנען גוט אָנוויינען! והראיה, אַז מיר זענען געקומען צוריק און אַריין אין סוכה אַריין מיט'ן שענעם ברייי־טען „גוט־יום־טוב", און דער טאַטע האָט זיך געשטעלט מאַכען קידוש, דעם שענעם יום־טוב'דיגען קידוש מיט'ן שענעם יום־טוב'־דיגען ניגון, האָב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געווען רויטליך און אונטערגעשוואָלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאָז האָט שטאַרק געגלאַנצט, געבלישטשעט — און דאָך האָט זי מיר אויסגעוויזען שען, ווי די מוטער רחל, אָדער ווי אביגיל, אָדער ווי די מלכה שבא, אָדער ווי אסתר המלכה. און קוקענדיג אויף איהר, דערמאָן איך מיך אָן אַלע אונזערע שענע אידישע טעב־

טער, די יפת־תואר׳ס, וואָס איך בין מיט זיי פאַרפריה בעקענט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שענער מאַמען מיט איהר שען קלאָר־וויים פנים, וואָס שיינט־אַרוים פון דער שענער זיידענער יום־טוב׳דיגער פעטשיילע, מיט איהרע שענע גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעהמט מיך ביי׳ם האַרצען, וואָס אַזעלכע שענע אויגען דאַרפען שטענדיג וויינען, וואָס אַזעלכע שענע ווייסע הענד דאַרפען נעבאַך אַליין קאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ׳ן רבונו־של־עולם, פאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין געלד אַ סך, און איך בעט ביי גאָט, ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל געפינען עפּיס איין אוצר פון אַ סך גאָלד און דימענטען מיט בריליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אַלע געהן קיין ארץ־ישראל, און דאָרטען וועט דאָך שוין אונז אַלעמען זיין גוט!...

אַזוי טראַכט איך מיר, און מיינע געדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויים־וויים, אַהין, צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערביימען אויף כל הון דעלמאַ. און דער שענער יום־טוב׳דיגער ניגון פונ׳ם טאַטענ׳ס שענעם יום־טוב׳דיגען קידוש גיסט זיך מיר אַריין אין די אויהערען אַריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שענע, גוטע ווערטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט,
און אונז האָסט דו אויסגעקלויבען
פון אַלע פעלקער!...

אַ קליינינגקייט, אַ פאָלק אַ מיוחס ביי גאָט? אַ פאָלק אַ בן־יחיד? און עס ווערד מיר גוט אויפ׳ן האַרצען: פונ׳ם דאָזיגען גליקליכען אויסדערוועהלטען פאָלק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין אַ פּרינץ... יאָ, אַ פּרינץ, און די סוכה — דאָס איז אַ פּאַלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און

דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת־תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאַכען מאָרגען, אם ירצה השם, דעם שענעם „שהחיינו“ איבער דעם שענסטען פון אַלע פירות, איבער'ן אתרוג — אַך, ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען? ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען?!

ח.

נאָכ'ן טאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה“ — נישט דער קידוש, וואָס ביי'ם טאַטען, אָבער גאָר לאַ! און נאָך איהם — דער בעל־הבית אליין, הערשקע מאַמצים, — אַ פּראָסטער איד, אַ פּראָסטער קידוש. און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דריי בעל־הבית'טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה־שמעקעדיגע פיש — און איטליכער זיצט זיך מיט זיין געזינדעל ביי זיין טיש. אַ סך קוילעטשען. אַ סך הענד טונקען־איין ווייכען קוילעטש אין הייסער פיש־יויך. אַ סך מיילער עסען. און אַ ווינטעל בלאָזט־אריין אין סוכה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ'ן שיטערען סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום־טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס'איז נישט קיין סוכה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, אידען, מיוחסים, פּרינצען, בני־יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואָוילטאָג. „אשריכם, ישראל! וואויל איז צו אייך, אידעלעך!“ — טראַכט איך מיר. — קיינעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אייך! מכות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שענער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאָנגען מיט די שענסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ'ן טיש יום־טוב'דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום־טוב'דיגע פיש, וואָס דאָס אליין איז אַ מאכל־מלכים; היינט ווער שמועסט, אַז מע וועט נאָך..." פּלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט'ן סכך — אויף אונזערע קעפ; און נאָכ'ן דאַך — איין וואַנד און די אַנדערע

וואַנד בויגען זיך, פֿאַלען כורעים, און עפּיס אַ ציעג פֿליהט פֿון אויבען אַראָפּ גלייך אויף אונז, און מיט אַ מאָל ווערד פֿינסטער־חושך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט, און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן געפֿעס, מיט דער ציעג, ליגען אין זאַמד. און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג חאַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פֿיסלעך, בלייבט שטעהן אַ ווײַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד חאַפּט זי די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַרש, ווי איין עזות־פּנים, איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשריי: „מע־ע־ע־ע!“ די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפֿעס צעבראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער־געשראָקען אויף טוידט. די ווייבער קוויטשען, די קליינע קינדער וויינען — אַ חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* * *

— אַ שענע סוכה האָט איהר אַנידערגעשטעלט, — זאָגט צו אונז נאָכדעם דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים, מיט אזא טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פֿאַר דער סוכה מי יודע וויפֿיעל, — אַז איין ציעג האָט זי געקאָנט אַנידערוואַרלעגען. אַ שענע סוכה!

— שוין איין מאָל אַ סוכה! — זאָגט „שוין איין מאָל משה“, שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ, פֿון וואַנען, איינענטליך, האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן. — שוין איין מאָל אַ סוכה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכה! — קרימט איהם איבער דער בעל־הבית מיט סם־המות, און אַלע העלפֿען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאָל אַ סוכה!...

די ערשטע קאַטונע

אַ מעשה לכבוד פסח.

געשריבען אין יאָהר 1904.

די ערשטע קאַמונע

קאַפּיטעל א.

א מענש ווערד מיט אלסדינג געוואָהנט.

הערט איהר? ס'איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט, וואָס א מענש זאָל מיט איהר ניט קאָנען געוואָהנט ווערען. דאכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנוועהטיג? פון דעסטוועגען קאָן איך אייך ברענגען א ראיה פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש האָט געזאָגט, אז ווען ער זאָל חלילה ליידען אויף צייהנוועהטיג, וואָלט ער זיך א מעשה אָנגעטהאָן. כך הוה. אז ס'איז געקומען די צייט, וואָס ער האָט אָנגעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחילת געשריגען ניט מיט זיין קול, גע־קראָכען אויף די גלייכע ווענד, ארומגעטאנצט איבער דער שטוב און צעטריבען דעם גאנצען חדר אהיים. אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם געטראָפען מיט איין אונטערגעבונדענער באַק און מיט איין אויפגעטראָגענער ליפּ, און ער האָט שוין געקרעכצט שטילערהייד. אויף איבערמאָרגען זענען שוין געווען ביי איהם ארומגעלעגט ביידע באַקען מיט קיר־שעלעך, דאָס פּנים האָט געגלאנצט, ווי בעשמירט מיט פּוטער, און געזעסען איז ער שטיל, ווי א קעצעלע, ניט ארויסגעלאָזט אפילו קיין פּיפּס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

— וואָסער צאָהן? — מאַכט צו אונז דער רבי מיט א ביטער שמייכעלע: — עס רייסען מיך שוין, ברוך השם, אַלע צייהן.

איך האָב דאָס אייך געבראַכט אהער, בכדי עס זאָל אייך קיין חידוש נים זיין, וואָס מיר זענען זיך געוואָהנט געוואָרען מיט הערש־קע מאַמצים'עס דירה, כמעט פערגעסען שוין, אַז מיר האָבען גע־האַט אמאָל איין אייגענע דירה, א גרויסע דירה, א שענע דירה, מיט א הויף, און מיט א גאָרטען, און מיט א סוכה, און מיט א שפּיזאַרני, און מיט וואָס ניט? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ גאַנץ אָפט אונטערגעזיפצט און געגעבען אַנצוהערעניש דעם טאַ־טען, אַז ס'איז נישטאָ וואו עפּיס אוועקצולעגען פון דאַנען אהין. דערויף האָט איהר דער טאַטע, געוויינטליך, אָדער גאָר ניט גע־ענטפערט, אָדער געענטפערט מיט א זיפץ. און אַז זי האָט איהם גוט דערגאַנגען מיט ווערטער, אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז אין בעל־הבתישקייט מוז מען האָבען א שטיקעל קעמערעל, חאָטש א ווינקעלע א בעזונדערס, האָט איהר דער טאַטע א זאָג געטהאָן: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפאַר". און דאָס איז שוין געוועזן א תירוץ אויף אַלסדינגג: אויף דעם, וואָס זיי דאַרפען, דריי בעל־הבית'טעס, שטעהן ביי איין אויוועז; אויף דעם, וואָס אַלע דריי שכנים בעדאַרפען שעפּען וואַסער פון איין דייזשקע און גיסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פאַר אַלע עופות איז פאַרהאַן סך הכל איין שטייג, און אויף דעם, וואָס אַז עמיצענ'ס ציעגען טהוען־אָן שאָדען — ווייסט מען אפילו ניט וועמענ'ס.

— צביה־לאה, אייער ציעג טהוט מיר צום טוידט: זי האָט מיר היינט גע'פּטר'ט דאָס מילכינע טעפּעל! — קלאָגט זיך די מאַמע פאַר דער בעל־הבית'טע.

— און אַז אייער ציעג האָט מיר נעכטען אויסגעזעצט א טאָפּ־ליע? — ענטפערט איהר אָפּ צביה־לאה, א אידינע א גראָבע מיט א קול פון א מאַנסביל.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציעג האָט אייך אויסגעזעצט א טאָפּליע? — זאָגט די מאַמע.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציעג האָט אייך צעבראָכען דאָס טעפּעל? — זאָגט צביה־לאה.

— מיינע געווים ניט! — מישט זיך אריין די דריטע שכנה, אַ קליין ווייבעל מיט שוואַרצע אויגעלעך, וואָס הייסען הייסט זי פּערעלע, און רופען רופט מען זי „שוועבעלע", דערפאַר, וואָס זי צינדט זיך גיך אָן און ווערד באַלד פּערלאָשען — פּונקט דער היפּך פון איהר מאַן, אונזער אַלטען בעקאַנטען משה, דער וואָס מע רופט איהם „שוין איין מאָל משה". איהר דאַרפט איהם געדענקען פון׳ם פּערגאַנגענעם סוכות, אויב איהר האָט געלייענט מיין מעשה „שוין איין מאָל אַ סוכה".

קאַפּיטעל ב.

אַ ים שכנות — וואַלוועל שלייערס.

די וואָס מיינען, אַז די דריי שכנות, וואָס זענען געשטאַנען ביי איין אויווען, גענומען וואַסער פון איין דייזשקע, געגאָסען אין איין פּאָמעניצע און אַזוי ווייטער, האָבען חלילה שטענדיג געהאַט צווישען זיך אַ שלעכט לעבען, — האָבען זיי אַ גרויסען טעות. אמת, מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס'איז ביי זיי געווען אַ לעבען ווי אונטער'ן אויווען; מע זאָל זיך, הייסט דאָס, שטאַרק ליעב האָבען, חלש'ען איינס נאָך דאָס אַנדערע — דאָס אויך ניט. אַ מענש איז אומעדום, קודם כל, נישט מעהר ווי אַ מענש, און מענשען בכלל האָבען זיך ליעב נאָר פון דערווייטען. די אַלע שענע בילדער, וואָס מענשען מאָהלען־אָפּ, ווי אַזוי מע וועט לעבען אַמאָל אַלע איינ־איינעם גאַנץ ברידערליך, אַלע אויף איין קעשענע, מע וועט צע־שטויסען די שווערטען אויף גראַבאייזענס און די ביקסען אויף שניידמעסערס, און מע וועט זיך מעהר נישט קריעגען, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו־להכעיס, לעבען ווי גאָט אין אָדעם — דאָס אַלסדינג וועט זיין, אַז משיח וועט קומען. און ביז דעמאָלט ווערען

דריי שכנות, וואָס שטעהען ביי איין אויוועז, מוזען אמאָל צעקריע־גען זיך, צעאמפּערען זיך, רעכט אויסזידלען זיך און אפשר נאָך עפּים ערגער אויך...

מילא, פון צביה־לאה'ן, הערשקע מאמצים'עס ווייב, שמועסט מען ניט. זי איז דאָך די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, האָט איין איינענע „נחלה“, מיינט זי גלאָט, אז אלע בעדאַרפען האָבען פאר איהר דרך־ארץ, און אָהן א „זייט־זשע מוחל“ טאָר מען גאָר מיט איהר ניט רעדען. ביי מיין מאמען האָט זי דאָס דוקא גע'פועל'ט; מיין מאמע רעדט גאָר אנדערש נישט מיט איהר:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, די פּאָמעניצע איז שוין פול, ווי איין אויג.

אָדער:

— זייט זשע מוחל, צביה־לאה, אייער יויך־טעפּעל האָט זיך געשטעלט אין אויוועז פּאָפּעריק, און איהר האָט שוין א גוט אויג, ניט קיין יויך.

אָדער:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, אייער קליינינקער האָט שוין דאַרטען מחילה אָנגעארבייט א שענע חתונה!...

דערפאר טאַקי האַלט צביה־לאה פון מיין מאמע איין עולם ומלואו, און זי זאָגט דאָס איהר אַלע מאָל אין די אויגען, בשעת זי צעקריעגט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פערעלע'ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, — זאָגט זי צו איהר מיט א זיס שמייכעל: — איהר ווייסט, פאר וואָס איך האַלט מיט אייך אזוי? נאָר דערפאר, וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

פערעלע פערשטעהט דעם שטאָך, רופט זי זיך אָן הויך צו מיין מאמע, און אויך זיס, ווי קאנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה־לעבען, פאר וואָס איך האָב אייך אזוי ליעב? נאָר דערפאר, וואָס איהר האָט ניט קיין אייגענע „חאטע“, וואָס סע רינט פון די ווענד און סע קאַפּעט פון דער סטעלי, און

וואָס איהר מיינט ניט, אַז סע שפּיעלט זיך מיט אייך דער מלאך־המות.

און אַזוי מענה'ען זיך אויסביידע ווייבער מיט מיין מאַמע, געבען איהר צו פערשטעהן, פאַר וואָס מע האָט זי ליעב, און רע־כענען איהר אויס אַזעלכע מעלות, וואָס האָבען ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פון אַלע מעלות אָבער, וואָס מיין מאַמע האָט באמת, איז די מעלה, וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צענעמט די צדדים, פערעדט זיי די צייהן.

— וואָס טויג אייך, זיים־זשע מוחל, מיר דערצעהלען, פאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער, זייט־זשע מוחל, צביה־לאה־לעבען, ווי אַזוי איז אייך געגאַנגען מיט'ן לעצטען טראָגען,

אָדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זייט־זשע מוחל, פּערעל־קרוין, נאָך אַ מאָל, פאַר וואָס האָט איהר זיך צעקריעגט איבער־אַ־נייעם מיט אייער שוועגערין רחל'ע די גרינע? איהר האָט דאָך ניט לאַנג איבערגעבעטען זיך מיט איהר!

יאָ, ווען ניט מיין מאַמע, וואָלט געווען, ווי מע זאָגט, דריי שלייערם אַ גראָשען. ס'איז אַזוי אויך געווען, מאָהלט אייך, געננוג בזיונות, אַ מיין מאַמע, וואָס האָט, זאָגט זי, קיינמאָל ניט געהערט קיין גראָבהייט, בעדאַרף אויסהערען אַ ז ע ל כ ע ווערטער מיט אַ ז ע ל כ ע קללות, און מיט איהרע אייגענע הענד צענעמען די דאָזיגע צוויי ווייבער, וואָס אַז זיי ווערען אין כעס, זענען זיי ער־גער, זאָגט זי, פון די חיות רעות; זיי זענען גרייט איינס דאָס אַנ־דערע אָדער אָפּבייסען די נעז, אָדער אַרויסרייסען די אויגען! ווי־פיעל געזונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס ווייס א י ך. איך האָב ניט איין מאָל געטראָפען די מאַמע זיצען און וויינען (אויף אַלסדינג ווייגט זי) און בעקלאָגען זיך אויף וואָס פאַר אַ לעבען זי איז איבערגעקומען! און קומט דער טאַטע, ווישט זי אויס די אויגען, גלייך ווי גאָרניט געווען.

— וואָס איז? — פרעגט זי דער טאַטע דערשראָקען.
— וואָס „וואָס איז"? — מאַכט די מאַמע תמ'עוואַטע.
— וואָס ביזט דו פאַרוויינט?
— איך? — זאָגט די מאַמע כלומרשט פריילין, און טרערן קייקלען זיך פון איהרע שענע אויגען איבער איהרע ווייסע שענע באַקען. ווען איך שעם זיך ניט פאַר'ן טאַטען, פאַל איך איהר אויפ'ן האַלז און קוש איהר אויס יערעם גליעד, מיין טייערער־טייערער מאַמען!

קאַפּיטעל ג.

מ ע ר ע ד ט פ ו ן ק ל י י נ ו ו אַ ר ג א ו ן פ ו ן ו ו י י ב ע ר.

און מיר, קליינוואַרג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, ווערען דאָך אודאי וואָס ווייטער אַלץ נעהענטער, און מיט דער צייט — די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס געהער צו זיין חברים! און איבערהויפּט — די יונגלעך. אַרום און זענען מיר זיעבען יונגלעך. איך מוז אייך זיי אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאַמצים'עס פיער בנים, צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע — אייזיק, איציק, הילוק און ישראליק; „שוין־איין־מאָל־משה'ס" צוויי יונגלעך — יואליקעל און שואליקעל; און איך — אברהמעל, דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע. אחוץ די זיעבען יונגלעך, זענען פאַראַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה־לאה'ס טעכטערלעך און ביידע מיט געלע הערעלעך: איטקע און ביילקע; און פיער פערעלע'ס מיידלעך: רייזעלע און פויגעלע און חנה'לע און יענטעלע.

די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צווישען זיך פייער מיט וואַסער. מע האָט זיך אַזוי פיינט, אַז ממש מע קאָן זיך איינס דאָס אַנדערע ניט אָנקוקען. טאָמער טרעפט זיך עפּיס אין שטוב אַ שאַרען, לעגט מען אַרויף די באַד איינס אויף דאָס אַנדערע, די

יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מע הויבט זיך אָן געבען קלעפּ. מיר, יונגלעך, פּלאָנטען זיך איין אין די רויטע הערעלעך פון די מיידלעך, און זיי, די מיידלעך, מאַכען אַזאַ קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאמצים, אַ בייזער איד, וואָס האָט פיינט „ספּראַוועס"; ער גיט פּעטש פון דער פולער האנד אויף אַלע זייטען: „פּיטש־פּאַטש — זאָגט ער — אי ניקאַקיך!" אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אַריין „שוין־איין־מאָל־משה", רייסט־אַרויס די יונגלעך פון הערשקע'ס הענד:

— לאָז שוין זיין איין מאָל איין עק!

אַ מאָדנער מענש דער „שוין־איין־מאָל־משה" — אַ קינדערשע נשמה ביי איהם. טאָג ווי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָפּגעגעבען. פון העלפען אונז מאַכען, בויען, צענויפשטעלען, צענויפּלעגען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט; דערויף איז דאָך עפּיס „שוין־איין־מאָל־משה" אַ בעל־מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „געב אהער, דו שייגעץ איינער, וועל איך דיר ווייזען, ווי אַזוי מע שניצט מיט אַ מעסער!" — נאָר דאָס איז בלאָטע. איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „שוין־איין־מאָל־משה" האָט זיך ניט געפוילט פערקאַטשען די פּאָלעס און חאַפּען מיט אונז אינאיינעם אַ שפּיעל אין „קאָמער־קאָמער־הויז", עקאָך־און־מקח", „אומצי־גראָד" וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געווען, זאָג איך אייך, אַ פערגעניגען! פריילִיכער, ווי שמחת־תורה! וואָס־זשע טהוט גאָט? בעדאַרף ער איהם געבען אַ ווייב פערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע", לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אָט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט'ן לשון פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש, אַז די רביצין האָט איהם דעקוטשעט מיט נעלד, פלעגט ער זיך חאַפּען ביי דער לינקער פּאה און שרייען: „גוואַלד! ווער האָט אויסגעטראַכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט?"... אין יענער צייט, ווען איך בין, למשל, קיסר און מע קומט צו מיר און מע פרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט

ווייבער? — וואָלט איך געווים נעזאָגט: מע זאָל זיי אַלע אויס־קוילען, ווי די גענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — די מאַמע מיינע.

אצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות, וואָס זיצען ביי הערשקע מאַמצים, און מיט זייערע געזינדלעך, — געהען מיר אַריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט, צו דער „קאָמונע" גופא, פון וואַנען זי האָט זיך גענומען, ווי אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געוועזען דער סוף.

קאַפּיטעל ד.

דער ערשטער געדאַנק פון „קאָמונע".

ס'איז שוין לאַנג ידוע פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז אַלע גרעס־טע אידעען קומען אומגעריכט, דורך אַ קליינינקייט. אויך די אידעע פון „קאָמונע" ביי אונזערע דריי שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט, דורך אַ נארישקייט. ס'איז אַזוי געוועזען די מעשה: באַלד נאָך פּורים, אַז דער עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכח מצה אויף פּסח און אויסרעכענען וויפיעל יעדער בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפען אַ מאָדנער נס: עס האָט זיך אַרויס־בעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפען האָבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אָט האָט איהר אייך דעם חשבון פון אויבען־אויף: דער טאַטע, די מאַמע און איך — זענען דריי איהרע; היינט וואַרטען מיר, עס דאַרפען קומען צו אונז געסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנה מיט איהר מאַן דניאל מיט דריי קינדערלעך פון אַ קליין שטעדטעל פון בעסאַראַביע (עס איז זיי היינט נעבאַך נישט גוט די צייט און זיי קלויבען זיך קיין אַמעריקאַ) — האָט איהר אַ קיימאַ־לן פון אַכט איהרע. היינט הערשקע מאַמצים מיט'ן ווייב, מיט זייערע פיער בנים און מיט צוויי טעכטערלעך — האָט איהר אייך פּונקט אַכט.

איצט נעמט „שוין־איין־מאָל־משה׳ן“ מיט׳ן ווייב, מיט צוויי יונג־לעך און פיער מיידלעך, — ווייעדער אַ מאָל אכט.

— פּלאַי־פּלאַים! טאַקי נאָר מן השמים! — האָבען אַ זאָג גע־טהאָן די מאַנסבילען אויף צו־כלומרשט.

— אַ באַשערטע זאַך! — האָבען אונטערגעחאַפּט די ווייבער שוין אביסעל ערנסטער.

— הערט נאָר אויס, אידישע קינדער, טאָמער וואָלט געווען אַ סברא, אַז מע זאָל מאַכען אויף די אכט טאָג אַ מין יר־אחת?

אזוי האָט זיך אַ זאָג געטהאָן איינער פון די מאַנסבילען, דאכט זיך, „שוין־איין־מאָל־משה“, און הערשקע מאַמצים האָט איהם אונ־טערגעחאַפּט:

— אַ מין שותפות, בחברותא הייסט דאָס, וואָס נאָט גיט, אבי אינאיינעם, אי ניקאַקיך!

— אויף זייער לשון ווערד דאָס אָנגערופען „קאַמונע“. — שטעלט־אריין דער מאַטע, און „שוין־איין־מאָל־משה“ מאַכט דע־רויף אַ פּירוש, צעלעגט די זאַך אויף טעלערלעך:

— „קאַמונע“ הייסט: מיינס־דיינס, שלי־שלך, שלך־שלי, איין שיסעל, איין קעשענע, איין דעה.

— ובפרט פּסח, — זאָגען שוין אַלע מאַנסבילען מיט איין מאָל, — וואָס אַלע אידען עסען איין ברויט, די אָרעמע מצה, אַלע אידען טרינקען איין משקה, צימוקים־וויין, און אַלע — צו פיער כוסות, און אַלע עסען איין מאכל, מרור, און אַלע זאָגען פון איין הגדה. פּסח איז דער בעסטער יום־טוב. פּסח וואָלטען אַלע אידען געמעגט מאַכען „קאַמונע“.

אָפּגעזאָגט, האָבען די מאַנסבילען געחאַפּט אַ קוק אויף די ווייבער: וואָס וועלען זיי עפּיס זאָגען דערויף? די ווייבער האָבען אָבער גאַנץ קלוג אונטערגעשוויגען. זיי האָבען זיך, אפּנים, גע־טראַכט: „וואָס דאַרפען מיר, ווייבער, נעמען אויף זיך דעם האַר־מידער? איהר ווילט „קאַמונע“ — לאָז זיין „קאַמונע“! אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער מאַכט זיך נאָכדעם, עס לאָזט זיך אויס אַ

בוידעם, — זאָלט איהר אויף אונז ניט ארויפלעגען די באָד"...
בקיצור, די ווייבער האָבען דאָס אָפּגעארבייט גאַנץ דיפּלאָמאַטיש,
ווי געוויינטליך ווייבער, און דער פּלאַן פון „קאָמונע" איז אָנגענו־
מען געוואָרען, נאָר ניט מיט אַ מאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות אַ זעקעל
מעהל, און מען איז אוועק אין איין קלאַפּ באַקען מצות. און די
מצות זענען דאָס יאָהר דוקא געראָטען. און מע האָט געבראַכט צו
פיהרען די מצות, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנ־
דערע, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט
די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער אַלע אינאיינעם
באַקען מצות. ס'איז געווען אַ חיות אָנצוקוקען די נוטפּריינד־
שאַפט מיט דער ליעבשאַפט פון די ווייבער. גלייך ווי מע האָט זיך
קיינמאָל נישט געקריעגט, נישט געזידעלט, נישט פערביטען מיט
קיין וואָרט אפילו. און נישט נאָר די ווייבער — די מאַנסבילען,
און אויך מיר, קליינוואַרג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אַזוי גוט,
ווי נאָך קיינמאָל ניט, זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאַך. און
מערקווירדיג! אפילו הערשקע מאַמצים, וואָס איז תמיד בייז און
אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט (דערפאַר, וואָס זיינע צוויי שוואָ־
געריקעס האָבען אַמאָל געוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה),
איז דעם טאָג געווען עפּיס מאָדנע אויפגעלעגט, נישט געגעבען
פּעטש, „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך", ווי זיין שטייגער איז, און
האָט גאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד! און צביה־לאה'ס
מאַנסבילשע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּיס דינער און ווייּ־
כער. מיט איינעם וואָרט, אַ גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען אי־
בער הערשקע מאַמצים'עס דירה. די שכינה האָט גערוהט אויף איהר.

נע'פּטר'ט די מצות, האָבען די ווייבער אוועקגעשטעלט אַלע
אינאיינעם אַ דייזשקעלע באָרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פער־
זאָרגט, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און מע האָט ווידער
אַ מאָל געוואונשען זיך, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די
מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער

שטעלען אַלע אינאײנעם פּסח׳ינען באַרשט, און אין שטוב איז װיע־
דער געװען ששון ושמחה, גוט אױפ׳ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען
אָנגעקױפט אַלע אינאײנעם עטליכע פּאָר עופות מיט אַ פּאָר אינדי־
קעס, װאָס גאָט האָט זײ צוגעשיקט אַ כשר׳ע מציאה (אַ משוגענער
גוי האָט זיך מער ניט געהײסען בעצאָהלען װי צעהן גילדען פאַר
צװײ אינדיקעס, װי די קעלבלעך די גרױס), און מע האָט אַלע
עופות פערװאָרפען אין אײן שטײג (די שטײג האָט צורעכט גע־
מאַכט, געװײנטליך, „שװין־אײן־מאָל־משה"), און די אינדיקעס האָט
מען געלאָזט שפּאַציערען איבער דער שטוב, און פאַר אונז, קלײנ־
װאַרג, איז דאָס געװען אַ שטיקעל געשעפט: מיר האָבען זיך מיט זײ
גערײצט, מיר האָבען צו זײ געפּײפט, און זײ האָבען געשריגען:
„האָלדיר־האָלדיר!" — און קײנער האָט אונז ניט געזאָגט קײן
װאָרט. און די װײבער האָבען זיך געװינשעװעט, מע זאָל דערלע־
בען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונ־
דערהײד און מע זאָל װידער קױפען בשותפות אַלע אינאײנעם
אַזעלכע עופות און אַזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען גע־
קױפט אַלע אינאײנעם צװײ זעקלעך קאַרטאָפלים אין גלײכען געלד,
און אײער עפּיס גאָר אַ מציאה פון אַ גנב — דרײ גילדען אַ שאָק!
גאָט האָט זײ צוגעשיקט אַ גױע מיט אײער, אױף קײן שלעכט אָרט
זאָל זי ניט שטעהן! — און די װײבער האָבען געלאַכט פון דער
גױע, אַ נאַרישע גױע, אַ געשלײערטע האַנזי! און מע האָט זיך
װידער געװינשעװעט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די
מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהײד און מע זאָל װידער
אײנקױפען אַלע אינאײנעם בחברותא אַזעלכע געראָטענע קאַרטאָפּ־
לים און אַזעלכע פרישע אײער! װאָס דאַרפט איהר מעהר?
פּסח׳יגע קױהלען צום סאַמאָװאַר האָט מען געקױפט אַלע אינ־
אײנעם אַ זעקעל כמעט אומזיסט, ס׳איז גאָר אַ חרפּה אױסצוזאָגען
פאַר װיפיעל; הײנט חרײן און פאַסטערנאַק און שאָר ירקות —
אַלסדינגג בזיל הזול! „אײן ערב פּסח פון גאָלע מציאות!" — האָ־
בען געזאָגט די װײבער און האָבען געלאַכט, און מיר, קלײנװאַרג,

האָבען געפּייפּט צו די אינדיקעס, און די אינדיקעס האָבען געשרי־
גען: „האָלדיר־האָלדיר!“, און מע האָט זיך געווינשעוועט, מע זאָל
דערלעבען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך
געזונדערהייד און מע זאָל ווידער מאַכען אינאיינעם אַלע איין
פּסח. מע האָט אַרויסגעזעהען בעשיינפּערליך, אַז עס קאָן גאָר
ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט, ווי אַז מע מאַכט
יד־אחת.

— קאָמונע! איהר שפּיעלט זיך מיט קאָמונע? — האָבען
אַ זאָג געטהאָן די מאַנסבילען אויף אַ ליצנות. און די ווייבער
האָבען אונטערגעחאַפּט דאָס וואָרט „קאָמונע“, נאָר גערופען האָבען
זיי דאָס „קאָמונעס“, און האָבען אַרויסגעזאָגט בפירוש, אַז זיי
וואָלטען זיך ניט אָפּגעזאָגט, ס'זאָל אַ גאַנץ יאָהר זיין ביי זיי
„קאָמונעס“. און די ווייבער זענען געווען אויפגעלעגט, און די
מאַנסבילען — אודאי, און מיר, קליינוואַרג, — אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויפ'ן לעצטען טאָג נאָר פיש און פליישׁ און
וויין אויף ארבע כוסות. מילא, פיש — דאָס האָט גענומען אויף
זיך, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה“, וואָרום וואו האָט איהר
אויף דער וועלט נאָך אַזאַ בריה אויף קויפען פיש, ווי ער? ער
וועט ברענגען צו טראָגען פיש, וועט זיין שוין איין מאָל פיש! מיט
וויין און מיט'ן חרוסת האָט מען זיך פערלאָזט איננאַנצען אויף
מיין טאַטען, מחמת דער מבין אויף וויין איז ער. און טובל'ען
דאָס געפעס האָט מען געשיקט אונז, יונגלעך (פאַר די מיידלעך
האָט מען געפונען איין אַנדער אַרבייט: העלפען די מאַמעס כשר'ען
און רייבען און שייערען און פוצען), און מיר האָבען פערקאַטשעט
די הויזלעך און זענען אַוועק צום טייך לעבעדיג, פרייליך. בקיצור,
ס'איז געווען „ליהודים“, אַלע זענען געווען פערנומען, אַלע הענד
האָבען געאַרבייט, קיינער איז ניט געזעסען לעדיג אַ מינוט אפילו.
ביז'ן לעצטען טאָג ערב פּסח, ביז מע האָט פערברענט דעם חמץ,
גענאַנגען אַלע אין מרחץ אריין, געקומען אהיים, איבערגעטהאָן זיך
אַלע יום־טוב'דיג און מע האָט גענומען גרייטען זיך צום סדר.

קאַפּיטעל ה.

די זיילען פון דער „קאַמונע" שאַקלען זיך.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז צענויפשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כוסות מיט די קערות און אויסבעטען די הסב־בעטען האָט גענומען אויף זיך „שוין־איין־מאָל־משה". ווער עס האָט איהם נישט געזעהען ארומטאַנצען דעם דאָזיגען פאַרנאַכט, דער האָט גאָר קיין שענם ניט געזעהען! די בעקלעך האָבען איהם געפלאַמט, דאָס היטעל איז איהם אראָפּגעפאָהרען אויף א זייט, איין וואָנסע, די לאַנגע, האָט זיך ביי איהם אויסגעצויגען נאָך לענגער. ער האָט אויסגעזעהען, ווי א קאָמאַנדיר פון א שיף, אָדער ווי א פעלדמאַרשאַל אויף דער מלחמה, אָדער ווי א גבאי צו הקפות. ער האָט נישט געלאָזט קיינעם זיך צו־ריהרען צו קיין זאַך: אליין האָט ער צענויפגעטראָגען בענקלעך, אליין צענויפגעשטעלט די כוסות, אויסגעשטעלט דאָס זאַלצוואַסער מיט'ן חרוסת מיט די שאָר ירקות, און אליין אויסגעבעט אלע פיער הסב־בעטען (מיין שוואָגער דניאל איז אויך געווען פעררעכענט אין קאָהן). און אז ס'איז געקומען צו די הסב־בעטען, האָט ער געקאָמאַנדעוועט, מע זאָל איהם צענויפטראָגען וואָס מעהר קישענס.

— נאָך א קישען!

— נאָט אייך נאָך א קישען.

— נאָך א קישען!

— נאָט אייך נאָך א קישען.

— נאָך א קישען!

— וואָס טויג אייך אזוי פיעל קישענס?

— נאָך א קישען!

און ס'איז אויסגעוואַכסען פיער הויכע הסב־בעטען... וואָס זאָג איך הסב־בעטען? פיער הויכע מויערען, וואָס אז מע איז געקומען

פון שוהל, האָבען די פּיער בעלי־בתּים בעדאַרפט זיך מיט אַנגסטען ארויפדראַפּען ארויף. און אַז זיי האָבען זיך ארויפגעדראַפּעט ארויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאַט, זיי זאָלען חלילה ניט אראָפּפּאַלען.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעכאַפּט דער בעל־הבית, הערשקע מאַמציס. ער האָט ניט געזאָגט חס ושלום קיין שום חסרון אויף די הסב־בעטען; ער האָט נאָר אַ קנייטש געטהאָן מיט די פּלייצעס, אַ מאַך געטהאָן מיט כעס:

— נ־נ־אָ, אַ עסעבעט!

— האַ? שוין איין מאָל אַ עסעבעט? — האָט זיך אָנגערופען צו איהם „שון־איין־מאָל־משה" מיט אַ שמייכעלע פון אַ גרויסען קינצלער, וואָס איז אַליין צופריעדען מיט זיין ארבייט.

— ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט דער סוכּה. — רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאַמציס, מיט אַ שמאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס אייגענע. — זאָגט דער טאַטע מיינער און מאַסטעט זיך אויף דעם הסב־בעט, האַלט זיך מיטביידע הענד אָן גאַרטעל און טרעט־איין די קישענס, ווי מע טרעט־איין אַ וואָגען היי.

— מיט פּרעמדע הענט איז גוט פייער שאַרען. — רופט זיך אָפּ די בעל־הבית'טע צביה־לאה מיט גאַל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך איין פאַר איהר משה'ן און טהוט אַ זאָג צום מאַן מיט כעס:

— אומעדום באַדאַרפסט דו ארויסבאַווייזען, אַז דו קאָנסט! עסעבעטען וואָלט איך זיי זיך נעבעט! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אַז צביה־לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט אַ זאָג צום מיין מאַמען כלומרשט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט, בתיה־לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגעצונדען...

און „שוועבעלע" בויגט זיך אָן צו מיין מאַמען און רוימט איהר איין אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד:

— איהר הערט, בתיה־לעבען? דער סאַמאָוואַר, ברוך השם, זידט שוין...

און אַלע דערפיהלען, אַז אַ חמאַרע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאַמצים'עס שטוב, און די פריילֿיכקייט מיט דער לעבעדיגקייט, וואָס ס'איז געווען ערב פסח, איז ניטאָ — אוועק, אוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך.

— זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק, צביה־לאה־לעבען און פערעל קרוין, פאַרגעסט ניט, אַז ס'איז יום־טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! — זאָגט צו זיי די מאַמע שטילערהייד, און אויף איהר פנים ליגט אַזוי פיעל טרויער, אַזוי פיעל אנגסט, אַז עס פער־נעמט מיך ביי'ם האַרצען.

איך פערשטעה איהר טרויער, איך פיהל איהר אנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת ליכט־בענשען, אַז זי וויינט, וויינט אויף דער דירה, וואָס מיר האָבען פערלאָרען, און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אַזעלכע גראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פאַר־אַ־יאָהרען אין דער צייט איז געווען ביי אונז אַביסעל אַ שענערער טיש, אַביסעל אַ רייכע־רער סדר. פאַר־אַ־יאָהרען איז דער טאַטע געווען איין מלך, די מאַמע איז געווען איין מלכה, און איך בין געווען איין פרינץ. היינט זיצען דאָ צענויפגעקוועטשט עטליכע מלכים, עטליכע מלכות, און אַ סך־אַ סך פרינצען, און אַלע פרינצען נעהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך אַביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס'איז ניט דער פאַראיאָהריגער פסח! ס'איז ניט דער פאַראיאָהריגער סדר!

מאַמע, איך פערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אנגסט!

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און האטש עס זיצען דא א סך פרינצען, און אלע געהען אָנ־געטהאָן יום־טוב'דיג, אזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אז איך בין ניט דאָס, וואָס אלע. און האטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכים מיט עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך, אז מיין טאַטע איז ניט דאָס, וואָס אלע טאַטעס, און מיין מאַמע איז ניט דאָס, וואָס אלע מאַמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער א מלך איבער די מלכים, ווארום ער איז דאָ דער שענסטער און דער איידעלסטער פון אלע; און אויך די מאַמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע פון אלע. ער קוקט־אריין אין סידור אריין, פיהרט דאָס רעדעל, ווי איין עלטערער, ווי א פעלדמארשאל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט, טהוען איהם נאָך אלע. אויך די מאַמע איז א וועג־ווייזער פאר די איבעריגע ווייבער, האלט פאר זיך א גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע ווייסע פינגער, און דאָס ווייסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה שיינט איהר, ווי די זון, און די איבעריגע ווייבער זעהען־אויס קעגען איהר עפּיס מאָדנע שווארץ, ווי די ציגיינערינס. מאָהלט אייך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מיאוס ווייבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאַמע! אנו, פאָהרט־אויס די גאַנצע וועלט און געפינט מיר נאָך אזא יפת־תואר, ווי מיין מאַמע! איין עבירה, וואָס פון'ם אָפּט ווייגען, וואָס זי וויינט, וואַכסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה, וואָס פון'ם קאָכען, וואָס זי קאָכט אליין, ווערען איהר די שענע ווייסע הענד בעצווינגען ווי מיט א קאָרע פון אויבען. איין עבירה, וואָס צוליעב מיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבאך געמוזט ניט־לאַנג פערקויפען די פערעל איהרע מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, און זי קאָן זיך איצט ניט

בעווייזען מיט איהר גאַנצער שענקייט און מיט איהר גאַנצען גלאַנץ פון אַמאָל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פון שיר־השירים, די מלכה־שבא — די זענען נאָר אַ דמיון! גיט איהר אָפּ צוריק די פּערעל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, ווענ איהר זעהען, וואָס הייסט אַ יפת־תואר!... נאָר פערפאַלען! ניטאָ קיין פּערעל! ניטאָ קיין אויהערינגלעך! ניטאָ קיין פינגערלעך! אויסגעטהאָן! אוועקגעגעבען! גוואַלד, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אַזוי?!...

. . . .

— ק־ד־ש! — זינגט־אויס דער מלך פון די מלכים, דאָס הייסט, דער טאַטע מיינער, קוים־קוים וואָס ער קריכט־אַרויס פון דעם הסב־בעט, נעמט דעם כוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אָן טיש, פערדרייסט דעם קאָפּ אַרויף, מאַכט־צו די אויגען און הויבט־אָן דעם שענעם פּסח'יגען קידוש מיט'ן שענעם פּסח'יגען נוסח, נאָר מיט עפּיס אַ מאָדנעם טרויער־ריגען ניגון, — ניין, ס'איז נישט דער ניגון, וואָס פאַר־אַ־יאָהרען! און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז אין'ם טאַטענ'ס קידוש הערט זיך אַ קלאַג צום בית־דין־של־מעלה, אַ קלאַג פאַר דער דירה, פאַר דעם אין־שכנות־זיצען, פאַר דער מאַמע'ס פּערעל מיט די אויהע־רינגלעך מיט די פינגערלעך און פאַר די איבעריגע צרות, יסורים און הארצוועהטיג, וואָס גאָט האָט אונז מיט זיי בעווילינגט היינטיגס יאָהר פון זיין ברייטער האַנד.

איהר ווייסט ניט, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אַזוי?!...

קאפיטעל ז.

די ווײלען פון דער „קאמונע“ הויבען־אן פאלען.

ווי אלע גרויסע אידעען, אזוי אויך אלע גרעסטע אומ־גליקען, וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, נעמען זיך אפטמאל פון א קלײנינקייט, פון א נארישקייט. אויך די „קאמונע“, וואס ווערד בעשריבען ביי אונז אט דא, איז פלוצים אנידערגעפאלען אין סאמע אנהויב, און איבער א קלײנינקייט, איבער א נארישקייט. ומעשה שהיה כך היה:

ווי באלד דער טאטע האט אפגעמאכט דעם קידוש און האט צוריק אריינגעזעצט זיך אין דעם הסב־בעט, האבען זיך אויפגע־האפט ביידע מיט א מאל, מיין שוואגער דניאל און אונזער בעל־הבית הערשקע מאמצים, און האבען זיך אבער באלד ביידע צוריק אנידערגעזעצט, געווארען רויט, ווי פייער, זיך פערשעמט, אפנים.

מאכט דער טאטע צו הערשקע מאמצים אויף שטום־לשון (מחמת נאך קידוש טאר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נו־א!“ — דאס הייסט, ער איז איהם מכבד, ער זאל מאכען פריהער קידוש. ענט־פערט איהם הערשקע מאמצים אויף דער זעלביגער שפראך: „אי־א!“ — און בעווייזט מיט דער האנד אויף מיין שוואגער דניאל (א גראבער יונג! ער מיינט, אז ער טאר שוין אויך ניט מפסיק זיין!). רופט זיך אן מיין שוואגער דניאל און מאכט מיט'ן קאפ: „אי־אי!“ — דאס הייסט: איך ניט, לאז איין אנדערער מאכען פריהער קידוש! מישט זיך אריין „שוין־איין־מאל־משה“ (ער האט תמיד ליעב אריינמישען זיך!) און טהוט א מאך מיט די הענד: „מי־א־נו?“ — דער פשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער יענער!“ ענטפערט איהם דערויף דער טאטע אלץ אויפ'ן וואונק:

„מע־אַ־אי!“ — דאָס הייסט: „אַז ניט דער און ניט יענער — טאָ מאַכט שוין איהר פריהער קידוש!“

איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ פרייליכקייט עס ליגט פערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואַרג, פאַלט־אָן דערפון פּלוצים אַ געלעכטער, און נאָך וואָס פאַר אַ געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאַקעס, האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר וויפיעל קאָן זיך אַ מענש איינהאַלטען? אַ מענש איז דאָך ניט קיין אייזען, ובפרט, אַז סע זיצען ביי'ם טיש, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל קלאַפּערס, ווייסע־חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאַכען, — איז גענוג, אַז עמיצער פון אונז זאָל געבען אַ חליפּ, אַ הוסט, אָדער אַ שלוקערץ, זאָל זיך דער איבעריגער חברה אויסוויייזען, אַז דאָס האָט שוין איינער געוויס אויסגעשאָסען. אין אַזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז נעפּעהרליך, מע שפּיעלט זיך מיט פייער. וואָרום וואָס מעהר מע האָט מורא — מעהר לאַכט מען. איהר קאָנט דאָס פּרובען אויף אייערע קינדער. לאָזט־אַרוים אַ בעפעיל, אַז מע טאָר ביי'ם טיש ניט לאַכען, וועט איהר זעהען וואָס ס'וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען ווי ווייט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אַזאַ שיסעריי, אַז איהר וועט סוף־כל־סוף אליין אויך אויסשיסען אַ געלעכטער. דעם שכל דערפון ווייסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס געבען זיך אָפּ מיט אַלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער קידוש.

אַז גאָט האָט געהאָלפען, די מלכים האָבען שוין מיט גאָט'ס הילף אַלע אָפּגעמאַכט קידוש, און ס'איז געקומען צו אונז, קליינוואַרג, איז אויפגעשטאַנען הערשקע מאַמצים'עס בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי“ אויף אַ מאָדנעם קול, גלייך ווי עמיצער וואַרגט איהם. האָט דער יונגערער ברודער זיינער (איציק) אַרויסגעלאָזט אַ מין „קבי“. האָט זיך דער דריטער (היליק) צעלאַכט, און דער קליינער (ישראליק) — נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אַלע, און אייזיק

אליין אויך בתוכם, און אזוי איז ער זאסטרעמפעט געוואָרען אין מיטען, נים אהין, נים אהער, אזש געוואָרען ברוין און בלוי, ס'איז געווען א רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפגעשטאנען הערש־קע מאמצים און האָט איהם אראָפּגעלאָזט א פּאטש פון אויבען אראָפּ און ארויסגעוואָרפען איהם פונ'ם טיש און א זאָג געטהאָן דערבײ, ווי זיין שטייגער איז: „פּיטש־פּאטש אי ניקאקיך!" און א מאך געטהאָן צום אנדערען (צו איציק'ען), ער זאָל אויפשטעהן מאכען קידוש.

האָט זיך איציק אויפגעחאפּט, ווי א מזיק, און א זאָג געטהאָן דעם אייגענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" שוין אביסעל צו הויך, צו נייציג, אזוי, אז ער האָט זיך, אפּנים, אליין איבערגעשראָקען פאר זיין קול און האָט זיך געוואָלט אראָפּלאָזען נידעריגער מיט א טאָן. האָט איינער פון דער חבריא א מאך געטהאָן: „עהיט!"— האָט שוין איציק דערפאר נישט געקאָנט זאָגען א וואָרט, אזוי שטארק האָט דאָס איהם געשטיקט. האָט ער נעבאך געחאפּט פון זיין טאטען, הערשקע מאמצים, דעם זעלבען פּסק, וואָס אייזיק, דאָס הייסט: „פּיטש־פּאטש אי ניקאקיך!" און אויף איציק'ס אָרט איז שוין געשטאנען דער דריטער (הילי‌ק).

דער דאָזיגער הילי‌ק האָט נאָר אָפּגעזאָגט א האלבען „סברי מרנן" — דעם „רבנן ורבותי" האָט ער שוין נישט געקאָנט ארויס־זאָגען. איהם איז געפעלען געוואָרען גראָד אצינד א קוק טהון אויף מיין שוואָגער דניאל'ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האל־טען זיך ביי די נעזלעך, אָנגעבלאָזען די בעקלעך, ווי די פּאחירלעך, אָט־אָט ווערען זיי צעזעצט.

און אָט אזוי האָט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאמצים זיין פּסק: „פּיטש־פּאטש אי ניקאקיך!", געמוזט אָפּ־טרעטען דעם אָרט איינער דעם אנדערען, ביז ס'איז געקומען צו „שוין־איין־מאָל־משה'ס" קינדער (צו יואליקל'ען מיט שואליקל'ען). און אז יואליקעל האָט זיך אוועקגעשטעלט מאכען קידוש, האָט ער שוין נישט געקאָנט ארויסלאָזען אפילו דאָס ערשטע וואָרט „סברי"

און האָט זיך באַלד אויפ'ן אָרט פערגאַנגען אויף טוידט. דעמאָלט איז אָנגעפאַלען אַ געלעכטער שוין אויף אַלעמען. עס האָבען גע־לאַכט גרויס און קליין: דער טאַטע און די מאַמע און „שוין־איין־מאָל־משה" און אַלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען אין דער מינוט, אַז עס לאַכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל, מיט דעם לאָמפּ, מיט די ווענד — אַלע און אַלץ האָט געלאַכט.

ניט געלאַכט האָט נאָר איין הערשקע מאַמצים מיט די בייזע אוינגען. ער האָט געלאָזט יואַליקל'ען אַביסעל זיך אויסלאַכען; נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, פאַר כעס, אַפּנים, פערגעסען, אַז יואַליקעל האָט אַליין אַ טאַטען ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַ טאַטען, וואָס האָט אַליין אויך הענד און קאָן זיך אַליין אָפּרע־כענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם אַראָפּגעלאָזט דעם איי־גענעם „פּימש־פּאַטש אי ניקאַקיך!", וואָס זיינע אייגענע פיער בנים, און דער גאַנצער עולם איז געוואָרען איבערראַשט. געוויינט־ליך, האָט די דאָזיגע מעשה בעדאַרפט פערדריסען יואַליקעל'ס מאַ־מע, און „שוועבעלע" האָט אַ בלישטשע געטהאָן מיט די אויגעלעך און אַ זאָג געטהאָן צו צביה־לאה'ן:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער מאַן, סע זאָל איהם אָפּ־דאַרען די הענטעלעך?

האָט צביה־לאה לאַנג נישט געקלערט און באַלד אויפ'ן אָרט אַ זאָג געטהאָן צו „שוין־איין־מאָל־משה'ן" אויף איהר מאַנסבילשער שטימע:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער ווייב, ס'זאָל זיך איהר שטעלען דאָס שווארצע פּיסקעלע אויף אַ זייט?

וואָס ווייטער איז געווען — קאָן איך אייך ניט בעשרייבען. דאָס הייסט, קאָנען קאָן איך, נאָר איך וויל ניט. עס פּאַסט ניט. ס'איז ניט שען פאַר קיין מלכה'ס. וואָס זיצען אויבען־אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים. ס'איז ניט שען ניט פאַר זיי און ניט פאַר אונז און ניט פאַר אייך. ס'איז אַ חרפּה, אַ בזיון פאַר לייטען... לאָמיר בעסער מאַכען אַ שווייג.

עפּילאָג פון דער קאָמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער געזעסען בײַ זיך, בײַ זײַן טיש, און אָפּגעריכט דעם סדר, ווי גאָט האָט געבאָטען, — געזעסען טאַקי אַלע אין איין חדר, בײַ הערשקע מאַמצים אין זאַל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן הינטען, שטאַרק אָנגעדרודעלט... און מע האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המועד, מע זאָל זיך קאָנען צעטיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפלים און מיט די שאָר ירקות, אפילו דאָס דייזשקעלע באָרשט האָט מען געמוזט צעגיסען אין בעזונדערע טעפּ, און בשעת מעשה האָבען די ווייבער, געוויינטליך, נישט געלעגט קיין כבוד איינע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגעוואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערענישען אויף די מאַנסבילען.

— „קאָמונעס“ האָט זיך זיי פאַרגלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאַראָנים טאַנצען נאָך! נאַט אייך גאָר „קאָמונעס“! זיעבעצעהן „קאָמונעס“ די שונאים אין קאָפּ און אין האַרצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאַטע געגאַנגען איבער דער שטאָדט זוכען איין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג — אויך „שוין־איין־מאָל־משה“. צביה־לאה איז אפילו געוואָרען ווייך ווי טויג, און הערשקע מאַמצים האָט אַ זאָג געטהאָן, כלומרשט פאַרבייגעהענדיג, אַז תיכף נאָך שבועות, אם ירצה השם, שטעלט ער זיך איבערדעקען דעם דאַך; עס האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי אַ טויטען באַנקעס. מײַן מאַמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאַטען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אומזיסט וויל זי דאָ אויך נים זיצען! אין דרויסען חלילה, אבי נים בײַ הערשקע מאַמצים!

אָט אַזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע“ בײַ אונז אין כתרילעווקע אויסגעלאָזט אַ טייך.

דאָס דריידעל

געשריבען אין יאָהר 1903.

דאָס דריידעל

א.

מעהר פון אַלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער גאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פאָל־קאָוואַי'ס. דאָס איז געווען אַ מין ליעבשאַפט מיט אַ מאָדנער צו־געבונדענקייט מיט אַ מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז געווען שענער און קלינער און בריה'־שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, געטריי, זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פעטש, געמאַכט אַ „פּזר" מיט אַ „שלשלת", דאָס הייסט, געריסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער און שלאָגט זיך. און שלאָגען האָט ער געקאָנט וועמען ער האָט געוואָלט און ווען ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאָטער זיינער, מאיר פאָלקאָוואַי, כאָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ פאָלקאָוואַי שניידער, איז ער אָבער געווען דערפאַר אַ איד אַ נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ שענעם בעל־הבית: געהאַט אַ שענע שטוב און אַ שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פונ'ם אָרון־קודש). פּסח — די

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך איין אורח, א נדבה געגעבען די שענסטע, א גמילות־חסד געטראָגען אַקעגען, די קינדער אָפּגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פּאָלקאָוואָי האָט זיך „געמענטשעלט“. געוואָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אַלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אַזוי גיך קויפט מען זיך איין ביי אונז אין כתרילעווקע אין חברה אריין, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתרילעווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואַנען ער שטאַמט־ארוים. א שניידער מעג זיך „מענטשלען“ צוואַנציג יאָהר כסדר, אויספיינען זיך אויפ׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתרילעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואַשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אך! וויפיעל, מיינט איהר, וואָלט, אשטייגער, מאיר פּאָל־קאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פּאָלקאָוואָי“? דאָס אומגליק זיינס איז געווען, וואָס א פאַמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פאָר, אז אין פּאַס איז ער געשטאַנען פערשריבען: „ק א נ י ע ו ו ס ק י מ ע ש ט ש א נ י ן מ א י ר מ אָ ו ו ש אָ־ו ו י ט ש ט ע ל ע צ י“.

א מערקווירדיגע זאך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל האָ־בען דאָרטען א ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא געווען אויך א שניידער, אז ס׳איז געקומען צום אויסטראַכטען זיך א פאַמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־היי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פינגער־הוט“, „אונטערשלאַק“, „קניפּנאָדעל“, „גרויסלאַטע“, „לאַנגער־סטאָן“ — אַפּילו אויך נישט אזעלכע שענע נעמען, נאָר גאָרנישט. זיי האָבען חאָטש א שייכות מיט שניידעריי. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק און טעלעצי

זענען מאַקי פון איין יחוס, ס'איז אָבער פאָרט נישט דאָס; ביק איז פאָרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געווען איז בעני אַ פיין בחור'על, אַ פעמפּיקעוואַטער, אַ ראַבע־טיניער, מיט געלע שטעכעדיגע האָר, מיט ווייסע פּעבקע בעקלעך, מיט שימערע צייהנדלעך און מיט מאָדנע רויטע בולבעוואַטע אויגעלעך, ווי ביי אַ פיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזר'יש, און דערצו האָט ער גע־האַט אַ פערריסען נעזעל, אַזוי, אַז דאָס גאַנצע פנימ'על האָט אויס־געזעהן ביי איהם, ווי ביי אַ גרויסען עזות־פּנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פנימ'על דוקא געפעלען, און מיר זענען געוואָרען מיט בעני'ן חבר פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאַפט אונזערע איז געשלאָסען געוואָרען אונ־טער'ן טיש, זיצענדיג מיט'ן רבי'ן ביי'ם חומש. אַז די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו פיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבי'ן, אַ איד מיט גערייכטע ברעמען און מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תלמידים ביי'ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, — אָפּגעגעבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, — האָט מיר דער רבי אַ זאָג געטהאָן:

— קריך אהינצוצו, אויף יענער באַנק, צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין ארויפגעקראָכען אויף דער באַנק, זיך אריינגעחאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען אַ „צוגענומענער“. קיין בעזונדערע שטועסען צווישען מיין מאַמען מיט'ן רבי'ן האָט אויך נישט בעדאַרפט זיין. ס'איז ביי זיי געווען איין אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— גערענק זשע, זאָלסט זיך לערנען, ווי סע געהער צו זיין! — זאָגט צו מיר די מאַמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, און דרעהט־אויס נאָך א מאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמע׳ס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיץ צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאָס הארץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז געווען אויפ׳ן הארצען א סך פרייליכער, ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי — מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אנדערע. נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן ארבייט. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט־אויס אויף א קול, מיט א ניגון, און מיר אַלע — נאָך איהם, איינער איבער׳ן אנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאַנג! ה י ה — איז געווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אַלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ׳ם פעלד! א ש ר — וואָס! ע ש ה — ער האָט געטהאָן!

יונגלעך, וואָס זיצען אזוי נאָהענט איינס מיט׳ן אנדערען, חאָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט א פּאָר ווערטער חאָטש? און ס׳איז טאַקי אזוי געווען.

בעני מאיר פאָלקאָוואַי׳ס, וואָס איז געזעסען מיט מיר אינ־איינעם שטאַרק צענויפגעקוועטשט, פּרובט מיך פריהער מיט א קנייפּ פאַר דעם פּוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט׳ן רבי׳ן און מיט אונז אַלע אויף א קול דעם חומש און וואַרפט־אריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האָט באַוואוסט! נאַ דיר אַוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! א ת ח ו ה — חוה׳ן!

א ש ת ו — זיין ווייב! גיב מיר א באַקסער, וועל איך דיר געבען א ציה פון מיין פאַפיראָס!

און איך פיהל עמיצענס ווארעם הענטעל אין מיין האנד, און איך טאַפּ־אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באַקסערען, נישט איך רויכער פאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפעלען דער דאַזיגער איינפאַל, און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ו ת ה ר — און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ו ת ל ד — און זי האָט געוואונען! אז איך האָב ביי זיך באַקסערען?...

און אזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אפנים, אַנגעשמעקט, אז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי'ם חומש; האָט ער מיך פלוצים געגעבען א חאַפּ אויף דער וועגטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אזוי הייסט דו דאָרטען? דו מוזט אודאי וויסען, וועמענ'ס זוהן איז געוועזען קין און ווי אזוי האָט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאַזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אשטייגער, פלוצים א פרעג געטהאָן: ווען איז אויפ'ן הימעל א יריד? אָדער ווי אזוי מאַכט מען פון שניי גאָמעלקעס און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אז בסך־הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געווען ערגיץ ווייס איך וואו — אונטען, ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? — פרעגט מיך דער רבי. — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף א ווייַלע, ווי אזוי האָט געהייסען אדם הראשון קין'ס פאָטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין'ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה, אלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאר געלעכטער, און פערשטעהע נישט, וואס לאכט מען דא?

— זאג, נארעלע, אז דו ווייסט נישט, ווארום מיר האבען דאס נאך נישט געלערענט. — שעפטשעט מיר בעני אויפ׳ן אויהער און שטורכעט מיך מיט׳ן עלענבויגען. און איך פאלג איהם און זאג איהם נאך ווארט ביי ווארט, ווי א פאפוגאי, און אין חדר ווערד א געלעכטער ביז׳ן הימעל.

„וואס לאכען זיי?" — טראכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ׳ן רבי׳ן, ווי זיי קאטשען זיך פאר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפלעך פון איין האנד אין דער אנדערער: דארט איז פונקט א האלב טוץ.

— אנו, ווייז נאר, בחור׳על, אקארשט די הענטעלעך דיינע! וואס טהוסט דו דארטען מיט זיי? — מאכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אן צו מיר אונטער׳ן טיש...

. . . .

איהר זענט דאך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאך שוין מסתמא אליין, וואס פאר א מין פסק איך האב געחאפט פון מיין רבי׳ן אויפ׳ן ערשטען ארויספאהר מיט די קנעפלעך!

ג.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעני׳ן זענען מיר גיך געווארען גוטע ברידער, אבער וואס גוטע ברידער הייסט — נפש אחת, גאר ווי אנדערע צוויי. אט ווי אזוי די מעשה האט זיך געטראפען:

געקומען אויפ׳ן אנדערען טאג אין חדר אריין, מיט׳ן חומש אין איין האנד און מיט׳ן אנבייסען אין דער אנדערער האנד, האב איך געטראפען חברה שטארק האפעדיג, פריילעך, דאס, וואס ווערד

אַנגערופֿען בגילופֿין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אוועקגעגאַנגען ערגיץ אויף א ברית, אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי געהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער געהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, געהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפעל־בונעם, א יונגעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך ארויס דער שפּיץ פון׳ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באָקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באָקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אַזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַנידערגעלעגט אויף דער באַנק, און דוקא מיט׳ן פּנים ארויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָנגע־שטעלט אקוראַט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אפּנים, ער איז געוועזען א ליוואַק, א גלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפגעלעגט, ווי א בייגעלע, איין אויגעל אבּיסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט, און גענומען מיר שנעלען אין נאָז אריין — אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט׳ן טאַטען פון יענער

וועלט. רוצחים! קוילערם! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהאָן? וועמען האָט זי געשטעהרט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? א נאָז ווי אלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל. — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פלוצים...

כמעט אלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אלע נסים פלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט א מענשען, גזלנים פאַלען־אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד ארונטער, שאַרפען־אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי; און סאַמע דערמאָלט, ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט עם אָן פלוצים א סטאַנאָוואָי מיט א גלאָק — די גזלנים צע־לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאָז איז אויך אזוי געווען. איך גע־דענק נישט אקוראַט, צי ביי'ם פינפטען, צי ביי'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טיר און ס'איז אריינגעקומען בעני מאיר פאָלקאָוואָי'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָפּגעלאָזט פריי, גע־בליבען שטעהן, ווי די סטאַטקעס, און בעני האָט זיי גענומען איינ־ציגווייז צו דער ארבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליכען בע־זונדער ביי די אויהערען, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערביי מיט א ניגון: „פּז---ר!“ אָדער „שלשל------ת!!!“ און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן איינגענעם נוסח:

— נו? היינט זועסט דו שוין וויסען, וואָס הייסט זאַטשע־פּען איין אלמנה'ס א יונגעל?

פון דעמאָלט־אָן האָבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאָז; זיי האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אלמנה'ס א יונגעל, וואָס בעני מאיר פאָלקאָ־וואָי'ס איז זיין חבר, זיין אויסלייזער, זיין בעשיצער.

ה.

„דער אלמנה'ס יונגעל" — קיין אנדער נאָמען האָב איך נישט נעהאַט אין חדר. וואָס עפּיס „דער אלמנה'ס יונג ל" ? מחמת מיין מאַמע איז געווען אַ אידינע איין אלמנה, זיך דורכגעשלאָגען אליין מיט איהר אייגענער האָרעוואַניע, געהאַלטען אַ באַקאַליינע קלייט. וואָס מעהר פון אַלסדינגג איז דאָרטען געווען, ווערליג איך געדענק, קרייד און באָקסערען — די צוויי מינים. וואָס האָבען אַ שאַרפען אָפּגאַנג ביי אונז אין כתרילעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער. און באָקסערען איז אַ נאַשעריי. וואָס איז אי זיס, אי עס געהט אַ סך אויף דער וואָג, אי עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען־אוים דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנ־בייסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פּרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אז עס טראָגט איהר קוים־קוים אויף קלייט־געלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּיס נראָד שכר־למוד ? וואו זענען די איבעריגע זאַכען, וואָס אַ מענש בעדאַרף האָבען, למשל, עסען, אַ קלייד, אַ שוך, וכדומה ? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אינ'ם שכר־למוד: „אז נאָט האָט מיך געשטראָפט, זאָגט זי, און האָט צוגענומען ביי מיר מיין מאַן, אזא מאַן, און מיך געלאָזט איין אלמנה, אַ יונגער, איינע אליין, וויל איך חאָטש, אז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל ? איהר מיינט אפשר, אז זי איז נישט נעגאַנגען אלע מאָל אין חדר אריין געוואָהר ווערען, ווי אַזוי איך לערען ? פון דאַוונען שמועסט מען נישט. אז זי האָט אבטונג נעגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַוונען אלע טאָג. זי האָט מיך נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין חאָטש האַלב, ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען. און אלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צו־געקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אז איך בין איננאַנצען „ער", מיר

צו לאנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען געד־
ווען ווי בענעצט, און מאָדנע פערזאָרגט איז געווען דאָס פנים
איהרס, בעצויגען מיט אַ שוואַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער טאַטע מיינער, אויף יענער וועלט.
איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז ער געווען פאַר
אַ מענש, וואָס, וועדליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם,
פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַווענען? שוין זשע האָט
איהם קיינמאָל נישט געצויגען, ווי מיך, אין דרויסען אַרויס זומער
אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק,
הויבט ערשט אָן אַרויסטרעטען אויפ׳ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט
מיט אַ גרויס איילעניש, ווי אַ פייערינגער מלאך אין אַ פייערינגער
קאַרעטע מיט פייערינגע פערד, וואָס ס׳איז אונמעגליך צו קוקען
זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדינגע, גין־גאָלדענע
פנימ׳ער? וואָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אייך, האָט אין אַזאַ
געטליכען פריהמאָרגען דאָס וואָכעדינגע דאַווענען? וואָס פאַר אַ
טעם האָט נאָכדעם דאָס זיצען און לערנען אינ׳ם ענגען וויסטען
חדר, בשעת די גין־גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנ־
גליהענדיג די ערד, ווי איין אייזערנע סקאָווראָדע? דעמאָלט ציהט
דאָס אייך גאָר אַהין, אַראָפּ־באַרג, צום טייך, צו יענעם שענעם
טייך, וואָס איז בערעקט פון אויבען מיט גרינעס, און אַ מאָדנער
ריח, אַ ריח פון שוויץ־באָד, לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען;
דעמאָלט גלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער גיך און אַריינ־
שפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעוואַרעמטען וואַסער, וואָס אונ־
טען, ביי׳ם דנאָ, איז דאָס קיהלבליך און מאָדנע גליטשיג און ווייך־
בלאָטיג, און פערשיעדענע בעשעפענישען, וואָס ווידמענען זיך אין
די אָפּגרונטען פונ׳ם טייך, האַלב פישלעך, האַלב זשאַבקעלעך, שוועד־
בען, שוועבען אַהן אַ שיעור פאַר די אויגען, און מאָדנע פליעגען,
קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס, גליטשען זיך, שליטלען זיך איבער׳ן
וואַסער פון אויבען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אַריבערשווימען
אויף יענער זייט, אַהין, וואו די ברייטע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער

וואכסען, און סע שעמערירען פון זיי ארוים ווייסע און געלע צוויק־לעך, און סע קוקט אויף אייך א גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך א לאָז און פּאַלט־אריין מיט די הענד אין בלאָטע, און פּאַליאַסקעט־פּאַליאַסקעט מיט די פיס פון יענער זייט, מע זאָל מיינען, אז איהר שווימט. וואָס פאר א טעם, פרעג איך אייך נאָך א מאָל, האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער אין חדר זומער פאר־נאכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־קוגעל לאָזט זיך אראָפּ פון יענער זייט שטאָדט אויף דער ערד, צינדט־אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־דעל־דאך פון באָד און, להבדיל, די גרויסע אלטע פענסטער פון דער גרויסער קאַלטער שוהל, און פון דאָרטען, פון הינטער דער שטאָדט, געהט די טשערעדע, ציגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב וואכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאבעס קוואקען, זשאבעס גראַ־גערען, סע רעש'ט, סע גרילצט — א טאַרעראַם, א יריד, א האַרמי־דער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? ווער קריכט אין קאָפּ אריין איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אָבער מיט מיין מאַ־מען, — וועט זי אייך זאָגען, אז ער, עליו השלום, האָט נישט אזוי געטהאָן; ער, עליו השלום, איז געווען גאָר איין אנדער מענש. וואָס פאר א מענש איז ער געווען, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווייס איך נישט; איך ווייס נאָר, אז מיר דערקוטשעט די מאַמע זעהר שטארק, דערמאַנט מיר אלע מאָל, אז איך האָב געהאַט א טאַטען, און ווארפט מיר אוים צעהן מאָל א טאָג דאָס שכר־למוד, וואָס זי צאָהלט פאר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאכען, זאָגט זי: ג ו ט לערנען און ו ו ע ל ע ן דאַוונען.

ה.

מע קאָן נישט זאָגען, אז „דער אלמנה'ס יונגעל“ האָט זיך שלעכט געלערענט. ער איז ניט אָפּגעשטאַנען פון זיינע איבעריגע חברים אויף קיין האָר. נאָר וועלען דאַוונען — דאָס בין איך אייך

נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה, און אַ קונדס איז ער געווען גלייך מיט אַלעמען; גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאַצעריי, גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיעף־טהון: אָנ־טהון דעם קהל'שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטריימעל פון דער רביצינ'ס וויכעט, וואָס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאָזען איהם איבער דער שטאָדט; אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיערענע שלאַנג אויפ'ן ווידעל, זי זאָל לויפען משוגענערווייז און ברעכען טעפּ אויף וואָס די וועלט שטעהט; אויפהענגען אַ שלאָס אויף דער ווייבערשער שוהל פרייטאָג־צו־נאַכטס פון דרויסען, מע זאָל נאָכ־דעם די ווייבער דאַרפען ראַטעווען פון חלשות; צושלאָגען דעם רבינ'ס פּאַנטאָפּעל צו דער ערד מיט צוויעכעס, אָדער צו'חתמ'ענען איהם מיט טריפוואַכס די באָרד צום טיש בשעת ער שלאָפט, און לאָז ער פּרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמיץ דאָס קאָסט אונז נאָכדעם, אז מע דערגעהט זיך, וועער דאָס האָט געטהאָן — פרעגט שוין ניט! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז יעדע זאַך מוז האָבען אויף זיך איין עלטערען, איין איבערהאַר, וואָס ער איז דער קאָפּ, דער פיהרער, דער וועגווייזער.

אונזער קאָפּ, אונזער פיהרער, אונזער וועגווייזער איז געווען בעני מאיר פאָלקאָוואָי'ס. פון איהם האָבען זיך אַלע זאַכען אָנגע־הויבען און צו אונזערע קעפּ האָט זיך דאָס תמיד אויסגעלאָזט. בעני, דער פּעמפּיקעוואַטער רויטער בעני מיט די בולבעוואַטע רויטע אויגען, איז תמיד פון אַלע אומגליקען ארויס טרוקען, ווי פּעפּער, ריין, ווי אַ טרער, און גאָט די נשמה שולדיג, ווי אַ טייבעלע. וואו ערגיץ אַ שענע תנועה, אַ מין העויה'לע, אַ שפּיצעל, איין אָפּשניצעל, האָבען מיר דאָס גענאַשט פון בעני'ן. וועער האָט אונז אויסגע־לעהרענט בגנבה רויכערען אַ פּאַפּיראָס, ארויסלאָזען דעם רויך פוןביידע נאָזלעכער? בעני. וועער האָט אונז ארויפגעפיהרט זיך גלי־טשען ווינטער מיט אַלע גויישע שקצימ'לעך אויפ'ן אייז? בעני. וועער האָט אונז אויסגעלעהרענט שפּיעלען אין קנעפּלעך, אין קניפּ־[illegible]ך, אין מ"ם־שי"ן־ה"א, אין „אום־צי־גראָד", און פערשפּיעלען די

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע׳מזיק׳ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען געהאַט אַ גראָשען, און גע־קומען צו עפּיס — אָפּגעווישט די ליפּען, שאַ, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאַכען אין דער וועלט, און פאַר׳ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געהאַפּט פונ׳ם רבי׳ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אַז ער מוז דאָס אויס־קאָרעניען, ארויסרייסען ביי אונז מיט׳ן וואָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט׳ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אַזוי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטרייסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט געפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער ברייטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אַזעלכע, וואָס מע האָט געמעגט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט געמעגט? ס׳איז געווען אַ מצוה צו שפּיעלען, אַ מצוה!

די וואָך איז געווען — די וואָך פון חנוכה, און געשפּיעלט האָבען מיר אין „דריידעל".

ו.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָס וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אַמאָליגען דריידעל; נאָר דאָרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חילוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אַז איך האָב זיי געפרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — ווער פון זיי וועט זיך גיכער איינמיעדען... היינט נעהט טענה׳ט! דאָס שפּיעל פונ׳ם דריידעל

איז אַ היים, אַ מורא׳דיג אַזאַרטעס שפּיעל. עס קאָן אַריינטרייבען אייך אין אלף הששי אַריין, איהר זאָלט פערשפּיעלען די נשמה. און נישט אַזוי דאָס געלד, ווי דער פערדראָס: למאַי געווינט יענער? למאַי פאַלט ביי יענעם דאָס דריידעל אויף דער גימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אָדער אויף דער שין? און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעדייטען די פיער אותיות פונ׳ם דריי־דעל: נ מאַכט נ י י ן, ה מאַכט ה אַ ל ב, ש מאַכט ש ל ע כ ט און ג מאַכט ג ו ט. דאָס דריידעל איז אַ מין לאָטעריי: וועמען די הצלחה שפּיעלט, דער געווינט. אָט נעמט, למשל, בעני מאיר פאָלקאָוואָי׳ס: וויפיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דריידעל, מוז דאָס פאַלען ביי איהם אויף דער גימל.

— ס׳איז דיר איין אַנטיק מיט דעם בעני׳ן! — זאָגען אַלע יונגלעך און שטעלען אַלע מאָל פריש געלד, און בעני „ענטפערט״ אַלעמען, וואָרום וואָס הערט ער דאָס? „אַ נגיד׳ס אַ יונגעל״!

— גימל! ווידער גימל! איין אַנטיק מיט איהם! — שרייען־אויס אַלע מיט אַ מאָל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פריש געלד, און בעני „ענטפערט״ אַלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאַזאַרעס״, מיט׳ן קעפּעלע אַרויף. דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך אַהין און אַהער, ווי אַ שכור, און פאַלט־אַנידער.

— גימל! — זאָגט בעני.

— גימל? נימל? ווייטער גימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אויס חברה און קראַצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די בייטעלעך.

דאָס שפּיעל ווערד וואָס ווייטער פייערינער. די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופען זיך אַלע צום טיש, קריגען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אַנדערען אין זייט אַריין, זענען זיך מכבד מיט מאָדנע ווערטער: „דו סמאַרק איינער! דו פּאָנפּאַטש! שוואַר־צער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע! צעשפּאַלטענע קאַפּאָטקע!“ וכדומה אַזעלכע קאָמפּלימענטען, בעמערקען גאָר נישט, אַז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אָנגעטהאָן אינ׳ם וואַרעמען טיזליק

מיט'ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך גערן אין קליי־זעל אַריין דאַווענען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווײַלע, אַ קוק טהון פון דער ווײַטען, ווי מיר שפּיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס'איז חנוכה, זענען מיר פריי אַכט טאָג כסדר און קאָנען שפּיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. גאָר ניט אַזאַ שלעכטער מענש דער רבי, כלעבען. אויך די רביצין האָט געחאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פערשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס'זאָל נישט שרייען, האָט זיך אָוועקגעשטעלט הינטער'ן רבינ'ס פּלייצעס און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלען געלד. און בעני „ענטפערט" אַלעמען, בעני ברענט, בעני פלאַמט, בעני פּלאַטערט, בעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל הדעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט־אַנידער.

— ווידער אַמאָל גימל? אַ טרעיאַטער מיט דעם בעני'ן!

און בעני האָט אונז אַזוי לאַנג בעוויזען זיין בריה'שאַפט מיט זיינע גרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסגעריינינגט אַלע־מען די בייטעלעך, צוגענומען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אַריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט: „נו, ווער וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אהיים, אוועקגע־טראָגען מיט זיך אַ וועהטיג אין האַרצען און אַ בזיון פאַר זיך אליין, און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכטען „ליגינים" — דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכה־געלד פערנאַשט, אויסגעגעבען אויף באָקסערען! דער אַנדערער האָט אויסגעטראַכט אַ פּזמון, אַז מע האָט דאָס ביי איהם אַרויסגע'גנבה'ט פון קעשענע נאָך ביי־נאַכט. און דער דריטער איז געקומען אהיים מיט אַ געוויין. „וואָס איז? וואָס וויינסט דו?" — סטייטש, ער האָט זיך געקויפט פאַר'ן חנוכה־

געלד א מעסערעל! — „וואס ושע איז דער געווין?“ — סטייטש, ער האט דאס געהענדיג פערלוירען!

אויך איך האב אויסגעטאקט א גרויסען לינען, דערצעהלט דער מאמען א גאנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאך א מאל חנוכה־געלד — א הארטען זעכסער מיט צוויי צווייערס, אוועקגעטראגען זיי צו בעני'ן און אפגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט, און אויסגעטראכט דער מאמען א נייעם ליגען. בקיצור, קעפ האבען געטראכט, מוחות האבען געארבייט און ליגענס, ליי־גענס זענען געפלויגען, אזוי ווי האלץ, און דאס גאנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אוועק מיט'ן דריידעל, אוועק צו בעני'ן אין קעשענע אריין, און פערפאלען לעולם ועד!

נאר איינער פון אונז האט זיך אזוי אריינגעלאזט אינ'ם דריי־דעל, אז ער האט זיך נישט בענוגענט מיט'ן חנוכה־געלד אליין און האט נישט אויפגעהערט צו שפיעלען און שפיעלען מיט בעני'ן אין דריידעל כמעט אלע טאג, ביז'ן לעצטען טאג פון חנוכה.

און דער דאזיגער איינער בין געווען טאקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה'ס יונגעל“.

ז.

וואו האט גענומען „דער אלמנה'ס יונגעל“ געלד אויף צו שפיעלען — דאס זאלט איהר גאר נישט פרעגען. די גרויסע שפיע־לערס פון דער וועלט, די, וואס האבען געפרובט געווינען און פער־שפיעלען גאנצע פערמעגענס און מאיאנטקעס, — די ווייסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאל גאר נישט זיין, אז דער יצר־הרע פון שפיעלען קומט אן, איז גאר נישטא קיין שווערע זאך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך מויערן, אייזערנע ווענד, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — א ווערטעלע אויסצורעדען: דער יצר־הרע פון שפיעלען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך גענומען מאַכען געלד פון שוה־כסף, דאָס הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקוי־פען אַלסדינג. וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אַנדערען, פריהער דאָס מעסערעל, נאָכדעם דאָס בייטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אַלע. און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאַכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אַלטען זייגער. גוטע, מעשענע, אַז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות. כמעט אַזוי ווי גאָלד, — אַלסדינג אַוועקגעגעבען בחצי־חנם, געג־שניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אַלע מאָל מיט פריש געלד צו בעני'ן אַהיים און פערשפּיעלט איהם ביז'ן לעצטען גראָשען, אַוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט אַ הארץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפ־געטראָגען — נישט אויף בעני'ן! חלילה! וואָס האָב איך צו בע־ני'ן? וואָס איז בעני שולדיג, אַז סע געהט איהם אינ'ם שפּיעל? ס'זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דריידעל אויף דער גימל, וואָלט א י ך געוואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בעני און איז נעבאַך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אַליין, למאַי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד, דער מאַמע'ס פערהאַרעוועט געלד, און צעפּלאָכטען אַלע מיינע זאכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אפילו דאָס סידור'על אויך פערקויפט. אוי, דאָס סידור'על! דאָס סידור'על!... דערמאַן איך מיך אָנ'ם קליינעם סידור'על, פער־קלעהמט מיך ביי'ם האַרצען און דאָס פנים ברענט מיר פאַר בזיון! דאָס איז געווען אַ צאַצקע, נישט קיין סידור'על! ביי פּתחיה דעם פאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום מאַמען'ס יאָהר־צייט. און אַ סידור'על איז דאָס געווען, — צווישען סידורים'לעך אַ סידור'על! אַ „כל־בו'ניקעל", איין אמת'־דיג כל־בו'ניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס אַ מויל קאָן רעדען:

שיר־השירים און פרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אלע תפלות, און אלע דינים ומנהגים פון א גאנץ יאהר, און א תהלים'על צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאלדענע אותיות! דער שניט! דאס רוקענדעל! א יצר־הרע, זאג איך אייך, א שטן, נישט קיין סידור'על! אלע מאל, ווען פתחיה מיט די בעלמעס און מיט די שטארק־אונטערגעשארענע וואנסעס, וואס דאס מאכט דאס פערזארגטע פנים זיינס שמייכלענדיג, אלע מאל, ווען דער פתחיה האט זיך צעלעגט מיט זיין קראם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האב איך קיין אויג נישט אראפגעלאזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואס ווערסט דו זאגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פתחיה, גלייך ווי ער ווייסט נישט, אז איך האב געווארפען איין אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שוין א מאל זיעבעצעהן איבערגעטאפט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואס סע קאסט.

— גאר נישט, — זאג איך, — גלאט אזוי... — און געה־אוועק פון איהם, איך זאל נישט זעהן פאר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאמע! זאלסט זעהן, איז ביי פתחיה'ן פארהאן א כל־בו'ניקעל!

— וואס פאר א כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאמע.

— א סידור'על אזעלכעס! ווען איך האב אזא סידור'על, וואלט איך — איך וויים אליין נישט וואס!

— האסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם טאטענ'ס סידור?

— וואס גלייכסט דו, מאמע? יענס איז א סידור, און דאס איז א כל־בו'ניקעל!

— א כל־בו'ניקעל! — זאגט די מאמע. — אין א כל־בו'ניקעל איז דען פארהאן מעהר צו דאווענען, צי סע דאווענט זיך געשמאקער?

געהט גיט צו פערשטעהן א מאמען, וואס הייסט א כל־בו־ניקעל, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאוועלעך, מיט א בלויען שניט און מיט א גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בו'ניקעל אַזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטען'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאַר פרייד.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק, נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ איד נישט קיין חאַפּענדיגער. ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אוועק. איי־דער ער בינדט־אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראַם, גערויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער — גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאַרט ביי אייך פאַר אַ כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט־אויס די גאַנצע קראָם זיינע: חומשים און קליינע חומש'לעך, מאַנסבילשע סידורים און ווייבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימלעך, חק־לישראלס און תקונימלעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן אַ שיעור! און ספורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און ווידער אַ מאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט אַ שיין גע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אַזאַ קליינימשקע?

— דאָס קליינינטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פון א גרויסעמשקע.

— וואָס קאָסט ביי איך, גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קליינע ווערעוריקעל?

— אויף א סידור זאָגט איהר ווערעוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט ביי איהר פּאָוואָלינקע דאָס כל־בו'ניקעל פון די הענד, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט א ניגון:

— דאָס סידור'על וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס'איז נישט פאַר אייער בייטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און הייסט זיך זאָגען א מקח.

פּתחיה זאָגט א מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט; זי דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער טיר, נעמט מיך פאַר א האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו ווייסט דען נישט, אז רב פּתחיה זענען א איד א יקרן?

מיט א ביטער הארץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר, מיט א שטיקעל האָפנונג, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אזא איד. ער ווייסט, אז מיר וועלען זיך אליין אומקעהרען. והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען „ווי א מענטש". פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלי, און די ווייסע בעלמע פונ'ם לינקען אויג גלאַנצט, און מיר געהען־אוועק און קעהרען זיך אום נאָך א מאָל צוריק.

— א פּאַהאַנער איד אָט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָכ־דעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם גע־קויפט א סידור'על! היינט קאָסט דאָס טאַקי א יקרות! איין עבירה, בלעבען, דאָס געלד וואָלט צונויץ געקומען אויף שכר־למוד! נאָר

נאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. טהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאָטש דאוונען געטריי אלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אזוי געטריי געדאווענט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר ניט רעדען. נאָר דאָס כל־בו'־ניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָפּגעהיט, — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אליין מיט מיינע אייגענע הענד אוועקגעטראָ־גען צו משה דעם סטאָליר'ם יונגעל, וואָס האָט שוין לאנג געוואָר־פען דערויף איין אויג, און נאָך גערארפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען א קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומ־זיסט אוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען און דאָס פנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב ווע־מען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אז סע געהט איהם אזוי אין דריידעל?

— דערויף איז דאָס א דריידעל. — רעדט מיר אוים בעני דאָס הארץ און לעגט־אריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואָלסט ד ו געוואונען! עס געהט אָבער מ י ר, געווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און ווארעם. און א זילבערן חנוכה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אלדאָס

גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע, נאָר־וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט ביי אונז לאַטקעס. — זאָגט מיר בעני אָן אַ בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאָס האַרץ פאַר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסען טולופּעל אהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד, און אַנגעדראָלען, איבערגעפּרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך ביי'ם אויוועץ. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פּנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל. — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב. — זאָג איך איהר אַ נייעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכּה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גע־נומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אַקעגען מיין מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפּרוירען, געהונ־גערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס איהר, אַז זי זאָל נישט האָבען טאַקי אַמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען“ נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאַמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב א י ה ר שבת און יום־טוב געמאַכט קידוש, פּסח א י ה ר אָפּגערעכט דעם סדר,

און חנוכה א י ה ר נעבענשט חנוכה־ליכטלעך. וואָס פאַר א קידוש — צי איבער וויין, צי איבער ביער? וואָס פאַר א סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואַסער? וואָס פאַר חנוכה־ליכטלעך — צי אין א זילבערנעם לעמפעל, צי פון גע־שניטענע קאַרטאָפלים? — גלויבט מיר, נישט אינ'ם וויין, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ א כ ע ן פונ'ם קידוש, דאָס אָ פּ ר ע כ ט ע ן פונ'ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכה־ליכטלעך. אָנקוקען, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע'ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט, בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכען! מע זעהט, אז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת'ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפלים און מאַך די ברכה מיט א ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט ביי וואָרט, מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגען אריין און מאַכט מיט די ליפּען. און איך ווייס, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט: „אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לענגערע יאָהר!"... און איך פיהל, אז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך, אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלים: סטייטש, אָפּגע־נאַרט די מאַמע, און אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט! פערקויפט דאָס קליינע סידור'על און דאָס געלד פערשפּיעלט אין דריידעל! פער־קויפט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלים, מיינע חנוכה־ליכטלעך, טשאַ־דען, טשאַדען אַזוי לאַנג, ביז זיי ווערען פערלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— גיה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט א גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פרישע, מחיה'דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען נעה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי ליטען איז א מנהג, צום לעצטען טאָג חנוכה באַקט מען לאַטקעס. — זאָגט די מאַמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר אַרויף אויף דער מחשבה בעני'ס לאַטקעס מיט בעני'ס דריידעל, וואָס קאָסט מיך אַזאַ פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאָך אין הארצען, ווי מיט א נאָדעל, און מעהר פון אַלסדינג טהוט מיר וועה דאָס הארץ און איך האָב חרטה אויפ'ן סידור'על.

אויך ביי'ם שלאָפען לאָזען מיך די געדאנקען נישט רוהען. איך הער אַלץ דער מאַמע'ס קרעכצען מיט איהר קנאַקען פון די פינגער. איך הער דאָס בעטעל, ווי סע סקריפּעט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דאָס בעטעל איהרס נישט סע סקריפּעט, נאָר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאָזט דער ווינד, קלאַפּט אין פענסטער, רייסט דעם דאַך, פייפט אין קוימען, לאָזט אויס מיט א לאַנגען־לאַנגען וויו־ו־ו־ו! און א גריל האָט זיך צו אונז פערנאַדעט פון א צייט און טשערע־ריקעט פון דער וואַנד אַרויס: טשירערי־טשירערי! און די מאַמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאַקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אָפּ ביי מיר אין הארצען. קוים־קוים וואָס איך האַלט מיך איין; אָט־אָט נעם איך, דאַכט זיך, און שפּרינג־אַראָפּ פון מיין געלעגער און געה־צו צו מיין מאַמען און פאַל איהר צו די פיס און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אַלע מיינע גרויסע זינד. נאָר איך טהו דאָס נישט; איך דעק מיך איין מיט אַלע קליידלעך שמאַרקער־שטאַרקער, איך זאָל נישט הערען, ווי דער מאַמעס בע־טעל סקריפּעט און ווי די מאַמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און סווישטשעט וויו־ו־ו־ו! און די גריל מאַכט: טשירערי־טשירערי! טשירערי־טשירערי! און סע דרעהט זיך עפּיס פאַר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אַזעלכער, א קענטיגער פּאַרשוין. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז דער רבי מיט דער שפּיצעכיגער יאַר־

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פאַר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי אַ דריידעל, און די שפּיצעכיגע יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ שעמערירט אין די אויגען, און די פּאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז נאָר אַ דריידעל! אַ מאָדנע דריידעל, אַ לעבעדיגס, מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט-אויף דאָס רבי'דיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואַכסט-אויס פּרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ“, וואָס מיר האָבען געלערענט די וואָך וואָס פאַר חנוכה; נאַקעט שטעהט פּרעה דער מלך פון מצרים פאַר מיינע אויגען, נאַקעט, נאָר-וואָס פון טייך אַרויס, און האַלט אין האַנד מיין סידור'על, מיין קליין כל-בו'ניקעל, און איך פער־שטעה נישט, ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין אידיש בלוט?... און איך זעה זיעבען קיה, מאָגערע, דאַרע, אויסגעדיוועטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויהערען, לאָזען זיך צו מיר אַלע מיט אַ מאָל, איינע נאָך דער אַנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פלוצים וואַכסט-אויס בעני, מיין חבר בעני, חאַפּט זיי פאַר די לאַנגע אויהערען און דרעהט זיי אַ לאַנגען „פּזר“ מיט אַ „שלשלת“, און עמיצער ווייגט שטילערהייד, זיפצט און חליפעט, קרעכצט און פייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און אַ מענש שטעהט נעבען מיר און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר-צייט? ווען זאָגסט דו נאָך מיר קדיש?

און איך שטויס מיך, אַז דאָס איז דער טאַטע מיינער, פון יענ־נער וועלט, מיין טאַטע, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם אַזוי פיעל גוטע זאַכען. איך וויל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר-צייט, ווען איך זאָג נאָך איהם קדיש, — האָב איך אָבער פערגעסען. גראָד אַצינד האָב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאַנען, נאָר איך קאָן

נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי ווייסט איהר נישט, צי ווייסט איהר נישט, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שווייגט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעוועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי'ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פּלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמע'ס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פּאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— ווען האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! ווען האָב איך יאָהר־צייט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּיס גע'חלומ'ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלס. און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קייט אַ גילדענע אויפ'ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, אַ נגיד בעני. געווען אמאָל אַ נגיד'ס אַ יונגעל, היינט איז ער אליין אַ נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגענט, פאָהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי אַ פיש, און

נאָך די שיטערע צייהן. אַ־אַ צייט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך ארומגעחאפּט קושען און צערעדט זיך פון אמאָליגע גוטע, ליע־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאַנט זיך אָן אַלע נארישקייטען פון אמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר געגאַנגען אין שפּיעל, אינ'ם דריידעל? אַלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען נימל!

איך טהו אַ קוק אויף מיין בעני'ן — ער איז ברוין און בלוי פאַר געלעכטער. ער האַלט זיך ביי די זייטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— נאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אַזאַ געלעכ־טער פּלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר מיטביידע הענד. — נעה שוין אוועק מיט דיין דריידעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל אַ דריידעל! דאָס איז געווען אַ קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, אַ צימעס פון גאָלע ראָזינקעס! מיט אַזאַ דריידעל איז שווער צו פארשפּיעלען. ווי אַזוי ס'זאָל ניט פאַלען, מוז עס פאַלען אויפ'ן, חאַ־חאַ־חאַ, אויפ'ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס געווען פאַר אַ מין דריידעל, בעני?

— דאָס איז געווען, חאַ־חאַ־חאַ, אַ דריידעל פון גאָלע, חאַ־חאַ־חאַ, פון סאַמע גימל, חאַ־חאַ־חאַ!...

אסתר

דערצעהלט לכבוד פורים.

נעשריבען אין יאָהר 1910.

אֶסְתֵּר

נישט קיין מעשה פונ׳ם חדר, נישט פונ׳ם רבי׳ן און נישט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אַט דאָ. איך האָב אייך שוין פון דעם נגנוג מאָל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאָל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך אַ מעשה פון דעם רבינ׳ס טאָכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געווען אזא יפת־תואר, ווי די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, איז קיין חידוש נישט, וואָס זי האָט אזוי אויסגענומען ביי׳ם קעניג אחשורוש. די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, האָט אויסגענומען ביי אַלעמען. אַלע האָבען זי ליעב געהאַט. אַלע, אַלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאָטעל אויך, כאָטש ער איז שוין לאַנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאַנג שידוכים, און ער טראָגט שוין לאַנג אַ זייגער מיט אַ קייטעל. (אויב איך האָב קיין טעות נישט, האָט זיך איהם שוין דעמאָלט געשיט אַ בערדעל אויך). און אַז מיין עלטערער ברודער מאָטעל האָט זי ליעב געהאַט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאָגען אקוראַט. ער מיינט, איך וויים נישט, אַז דאָס, וואָס ער נעהמט אַלע שבת ביי־טאָג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבי׳ן, איז אַ נעכטיגער טאָג. דער רבי חראָפעט אויף וואָס די

וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר, חדר־יונגלעך, שפּיעלען אין „מם־שין־הא“. און מאַטעל מיט אסתר'ען קוקען מיט אויגען. ער אויף איהר און זי אויף איהם. און אַ מאָל מאַכט זיך, אַז מיר חדר־יונגלעך שפּיעלען גאָר אין „קוציבאַבע“. ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט „קוציבאַבע“? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט אַ פּעטשיילע, מע שטעלט אייך אַוועק אין מיטען שטוב, און אַלע דרעהען זיך אַרום אייך, און מע זאָגט אייך: „גער־גער־גער, כאַפּ מיך!“

מאַטעל און אסתר שפּיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאַבע“, זאָגען זיי, געפעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. וואָרום אַז זיי שפּיעלען מיט אונז אין „קוציבאַבע“, האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, אין איין כאַפּען זיך. ער זי, און זי איהם.

און נאָך אַ סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דערצעהלען און דערצעהלען. נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

איינמאָל האָב איך זיי געכאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען ביי די הענד. ער זי, און זי איהם. דוקא נישט שבת. דוקא אין אַ וואָכעדיגען טאָג. פאַרנאַכטליך איז דאָס געוועזן. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאַנגען אין שוהל אַריין. פערבלאָנ־זעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?“ — „דער רבי איז נישטאָ“. און ער נעהט און גיט איהר די האַנד. אסתר'ען הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר אַ גראָשען, איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער, וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף, און זעכס? נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... נאָר גענוג מעשות. לאָס איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס ב'האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעל, ווי כ׳האָב אייך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אריין לערנען גערט ער שוין מעהר נישט. אין דער היים לערנען וויל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פרא־אָדם״. קיין אנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם, נאָר „פרא־אָדם״. וויל דאָס די מאַמע נישט ליידען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לייטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פרא־אָדם?״ זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פאַרט אַ פרא־אָדם!״ קריעגען זיי זיך. איך ווייס נישט, ווי אַזוי אַנדערע טאַטע־מאַמעס. מיינע טאַ־טע־מאַמע האַלטען אין איין קריעגען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריעגט זיך.

איך זאָל אייך דערצעהלען פון מיין טאַטע־מאַמע, ווי זיי קריעגען זיך, וואָלט איהר זיך געהאַלטען ביי די זייטען. נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

הכלל, לערענט שוין מיין ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פון דעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבי׳ן שיקען אַלע פורים שלח־מנות. פאַרט אַמאָל געוועזען אַ תלמיד. שיקט ער איהם אַ שענעם שיר, אויף לשון־קודש געשריבען, מיט אַ מגן־דוד אויס־געמאָהלט, מיט צוויי פאַפּיערענע קערבלעך אַ מתנה. מיט וועמען שיקט מען אַ רבי׳ן אַזאַ מין שלח־מנות? פערשטעהט זיך, מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל: „נאַ דיר, טראָג אָפּ דעם רבי׳ן שלח־מנות, און אַז דו וועסט קומען צוריק, וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען״. צעהן גראָשען איז טאַקי אַ מטבע, מע קאָן נישט זאָגען. נאָר וואָס דען? „איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד״. זאָגט מיר מיין ברודער, אַז איך בין אַ שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אַז איך בין אַ שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריעגען; נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט געלט״. ווי מיינט איהר, ווער האָט אויסגעפיהרט?

בעצאָהלט מיר די צוגעזאָגטע צעהן גראָשען, גיט ער מיר דעם רבינ׳ס שלח־מנות, א פּער׳חתמ׳עט בריוועל, און אז איך האָלט שוין ביי׳ם אַוועקגאַנג, רוקט ער מיר אריין אין האַנד נאָך א בריוועל און זאָגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאָס וועסטו אָפּגעבען אסתר׳ען“... „אסתר׳ען?“ „אסתר׳ען“... איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך שוין הייסען בעצאָהלען פאַר אַזאַ זאַך צוויי מאָל אַזוי פיעל, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

ג.

„רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר, געהענדיג מיט׳ן שלח־מנות. — וואָס קאָן מיין ברודער אַזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ׳ס טאָכטער? מע דאַרף אומיסטנע א קוק טהון. מעהר נישט נאָר א קוק טהון. איך וועל דאָך זיי דערמיט נישט אָפּבייסען“... און איך עפען־אויף דאָס בריוועל וואָס צו אסתר׳ען און איך לייען איבער א גאַנצע מגילה. וועט איהר הערען. איך געב זי אייך איבער וואָרט אין וואָרט:

פון מרדכי׳ן צו אסתר׳ען.

„איש — א מענש, יהודי — א בחור, היה — איז געווען, בשושן הבירה — ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי — זיין נאָמען איז מאָטעל. ויהי אומן — ער האָט ליעב געהאַט, את הדסה — דאָס הדס׳על, היא אסתר — דאָס איז אסתר. והנערה — און דאָס מיידעל, יפת — איז א שענע, תואר — א קראַסאַוויצע. ותיטב הנערה — און דאָס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אסתר — אסתר זאָגט נישט אויס קיינעם, כי מרדכי — וואָרום מאָטעל, צוה עליה — האָט איהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זי זאָל נישט אויס־זאָגען. ובכל יום ויום — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעל פערביי, לדעת שלום אסתר — חאַפּען א קוק אויף אסתר׳ען. ובהגיע תור אסתר — און אז ס׳וועט קומען די צייט פון אסתר׳ען, בת

אביחיל — זי וועט דאַרפֿען חתונה האָבען, ותלקח אסתר — וועט ער נעמען אסתר׳ען, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופה".

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגע־טייטשט די מגילה? איך וואָלט אַ בעלן געווען האָרכען, וואָס וואָלט זאָגען, למשל, דער רבי אויף אַזאַ פּירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער׳ן וואַסער? שאַ! ס׳איז דאָ איין עצה, ווי איך בין אַ איד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ׳ס שיר וועל איך אָוועקגעבען אסתר׳ען, און אסתר׳ס מגילה וועל איך אָוועק־געבען דעם רבי׳ן, — לאָז ער זיך קוויקען. אי, ס׳וועט נאָכדעם ווע־רען אַ חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט, אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעות? למאַי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט — מאַכט זיך דען נישט, אַז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אַזעלכע זאַכען קיינמאָל נישט טרעפען. איך בין נישט אַזעלכער...

ד.

— אַ גוט יום־טוב, רבי! — פאַל איך אַריין אין חדר מיט איין אימפּעט, אַז דער רבי טהוט זיך אַזש אַ וואָרף. — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח־מנות און געווינשעוועט אייך, איהר זאָלט דער־לעבען איבער אַ יאָהר.

און איך געה און געב־אָוועק דעם רבי׳ן די מגילה. מיין רבי עפענט־אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף אַלע זייטען. אפּנים, ער זוכט עפּיס נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּיס געפינען"...

און מיין רבי טהוט־אָן די זילבערנע בריל, לייענט־דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפילו פערקריי־מען. נאָר אַ זיפץ געטהאָן, נישט מעהר. נאָכדעם מאַכט ער צו מיר: „וואָרט־אויס, אָט וועל איך דיר אָנשרייבען אַ פּאָר ווער־

טער". איך טהו מיך דערוויל א דרעה־ארום איבער'ן חדר, נעם ביי דער רביצין א לעקאכעל און א פלאָדעל, און בינו־לבינו, אז קיי־נער זעהט נישט, טהוט איך א געב־איבער אסתר'ען אין האנד ארײן דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח־מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאלט זיך אין א ווינקעלע, עפענט־אויף פאוואָלינקע דאָס בריוועל און ווערד אָנגעצונדרען, ווי א ליכט, און די אויגען ברענען — סכנת־נפשות! „אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן שלח־מנות". — טראכט איך מיר און געה־צו צום רבי'ן. נים ער מיר די „פאַר ווערטער", וואָס ער האָט אָנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאָג איך מיט'ן אייגענעם אימפעט, וואָס ביי'ם ארײנקומען. — דערלעבט איבער א יאָהר! — און איך לאָז מיך אהיים.

שוין אז איך בין געווען אויף יענער זייט טיר, לויפט מיר נאָך אסתר מיט רויטע פערוויינטע אויגען: „נא, — זאָגט זי צו מיר מיט כעס — אָט דאָס וועסט דו אָפּגעבען דיין ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל — דער רבי איז בילכער. שטעהט דאָרט אזוי: „מיין ליעבער און גע־טרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאנק דיר פיעל מאָל פאַר'ן שלח־מנות, וואָס דו האָסט מיר ארײנגעשיקט. פאַר־א־יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר ארײנגעשיקט שלח־מנות טאַקי, שלח־מנות ממש... היינטיגס יאָהר האָסט דו מיר ארײנגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאנק איך דיר פאַר דער מגילה. איך דאַרף דיר אָבער זאָגען, מאַטעל, אז דער פירוש דיינער הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. ראשית, איז „שושן הבירה" די „הויפּט־שטאָדט", נישט, ווי דו זאָגסט, „אונזער שטערטעל". והשנית, וואָלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאָס, אז מרדכי איז געווען א בחור? און וואָס רופסט דו איהם עפּיס מאָטעל? וואָס פאַר א מאָטעל? און פון וואנען האָסט דו דאָס גענומען, אז „אומן" איז די טייטש „ליעב געהאַט"? אומן איז די טייטש „דערצויגען", פונ'ם וואָרט „אָמן פדגוג". און וואָס דו טייטשסט: „וימליכה תחת ושתי" —

אז ער וועט מיט איהר געהן אונטער דער חופה, — קומט דאָס שוין אוים גלאַט ווילד, אָהן אַ שום טעם. ערשטענס, געהט דער „וימליכה“ אויף אחשורוש'ען, נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס, איז אין ערגיץ נישט דערמאַנט אין דער מגילה, אַז אחשורוש איז געגאַנגען מיט אסתר'ען צו דער חופה. אַ קונץ נעמען אַ פסוק און פערדרע־העַן איהם משוגענערווייז? יעדער פירוש דאַרף זיין מיט אַ גאַנג. פאַר־אַ־יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אריינגעשיקט עפּיס אנדערש. היינטיגס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין אַ פירוש אויף דער מגילה, און נאָך אַ פערדרעהטען פירוש דערצו. נו, מהיכא־תיתי, מסתמא דאַרף אזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק, און לאָז דיר גאָט געבען אַ גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי“...

אָט דאָס הייסט געריבען אַ מאָרדע! אַ מצוה אויף מיין ברו־דער! ער וועט שוין מעהר אזעלכע מגילות נישט שרייבען, מיין איך.

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איינוועגס אַ קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפען־אויף איהר בריעף — פאַלען נישט ארוים די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאָק? איך לייען־איבער — איינגאַנצען צוויי שורות:

„מאָטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קאָנסט זיי נעמען צוריק. אזא שלח־מנות פון דיר האָב איך נישט ערוואַרט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אודאי נישט“...

חאַ־חאַ, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! אַ שענע געשיכטע, ווי איך בין אַ אידיש קינד! הכלל, וואָס טהוט מען ווייטער? איין אנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמאביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואָלט ער געבראַכט אהיים, נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אזעלכער... איך האָב בעסער אָפּ־

געטהאָן אַ שענערע זאַך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מיישב געוועזען אַזוי: שכר־טרחה פאַר'ן וועג האָב איך דאָך פון מיין ברו־דער מאָטעל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך נעה און געב־אָפּ ביידע בריעף גאָר דעם טאַטען. איך וועל האָרכען, וואָס וועט דער טאַטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאָטש דער טאַטע איז אַ טאַטע און דער רבי איז אַ רבי...

ה.

וואָס איז געוועזען, אַז דער טאַטע האָט איבערגעלייענט ביידע בריעף מיט דער מגילה און האָט אַ נעם געטהאָן מיין ברודער מאָ־טעל אויפ'ן ציִמבעל, ער זאָל געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין גאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָכטהון מיין ברודער מאָטעל, וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן ניגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ־בו־כה“...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אודאי וויסען דעם סוף: וואָס איז געוועזען דער סוף מיט'ן רבינ'ס טאָכטער אסתר'ען און מיט מיין ברודער מאָטעל? וואָס זאָל זיין? גאָר־נישט. אסתר האָט חתונה געהאַט. איין אַלמן האָט זי גענומען. אָך, האָט זי געוויינט! איך בין געוועזען אויף איהר חתונה. וואָס, אייגענטליך, האָט זי אַזוי געוויינט — ווייס איך נישט. אפּנים, דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט, אַז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאַנג נישט עלטערען. און כך הוה. זי האָט אָפּגעלעבט מיט איהם אינגאַנצען אַ האַלב יאָהר און איז אַוועקגעשטאָרבען. פון וואָס — קאָן איך אייך נישט זאָגען. איך ווייס נישט. קיינער ווייסט נישט. דער רבי און די רביצין ווייסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אַז זי האָט זיך גע'סמ'ט, פשוט, גענומען און אַליין אַוועקגע'סמ'ט זיך. נאָר ס'אַ ליגען. „דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט“. אַזוי האָב איך געהערט פון דער רביצין אַליין...

און מיין ברודער מאָטעל? אָהאָ! ער האָט נאָך פריהער חתונה געהאַט, נאָך איידער אסתר איז אַ כלה געוואָרען, און איז אוועק־געפאָהרען אהין, צום שווער. ער איז אָבער גיך געקומען צוריק. און דוקא אליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי גט'ען. זאָגט איהם דער טאַטע: „ביזט אַ פרא־אָדם!" וויל די מאַמע נישט ליידען. קריעגט מען זיך. ס'איז פריילין! פון דעסטוועגען האָט זיך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך מיט איהר געג'גט און חתונה געהאַט פאַר איין אנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדערלעך אפילו. אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אסתר'על. דער טאַטע האָט אפילו געזאָגט, זי זאָל הייסען גיטעל, נאָך זיין מאַמע, דער באָבע גיטעל. און די מאַמע האָט געוואָלט, גע'חלש'ט, זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער באָבע לאה. איז אַרויס צווישען טאַטע־מאַמע אַ מחלוקת. אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ גאַנצען טאָג האָבען זיי זיך געקריעגט. איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען לאה־גיטעל, נאָך ביידע מאַמעס. איין עק. האָט זיך דער טאַטע אַרומגעקוקט, ער וויל נישט לאה־גיטעל. „וואָס איז דער שכל?" „אַזוי. פאַר וואָס קומט איהר, אַז איהר מאַמע'ס נאָמען זאָל געהן פריהער?" קומט צו געהן מיין ברודער מאָטעל פון שוהל און זאָגט, אַז ער האָט איהר גאָר געגעבען אַ נאָמען אסתר. זאָגט איהם דער טאַטע: „פרא־אָדם! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען אַ נאָמען אסתר?" ענטפערט איהם מאָטעל: „האָסט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען באַלד פורים?"... נו, וואָס וועט איהר איהם, אשטיינגער, איצ־טער זאָגען? איין עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פרא־אָדם" פונ'ם טאַטען. נאָר ביידע, אי דער טאַטע, אי די מאַמע, קוקען עפּיס מאָדנע איינס אויף דאָס אנדערע און מע האַפּט אַ שווייג.

וואָס האָבען געהייסען דער דאָזיגער קוק מיט דעם דאָזיגען שווייג — ווייס איך נישט. אפשר ווייסט אי ה ר?...

די ערב־פּסח׳יגע עמיגראַציע

נעשריבען אין יאָהר 1903.

די ערב־פסח׳יגע עמיגראַציע

א.

אַרױס פון גן־עדן.

— דאנקען השם יתברך, גע׳פטר׳ט דעם פורים געזונטערהייד און מע קאָן שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אריינגברענגען דעם פסח אין א גוטער שעה!

אזוי האָט זיך אָנגערופען די מאמע צו זיך אליין אויף מאָר־גען נאָך שושן־פורים און אויסגעקוקט מיט די אויגען אלע ווינקעלעך אין זאַל, ארומגעגאַנגען און געזוכט איין אָרט, ווי א הוהן בשעת זי דערפיהלט, אז זי בעדאַרף זיך לעגען. אין עטליכע טעג ארום איז בעשאַפען געוואָרען אביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך, און אויף די קלעצלעך — א שפּאָגעל־נייע דייזשקעלע, איבערגעדעקט מיט א גראָבען נאָר א ווייסען ציכטיגען לייננוואַנט. און מיך האָט מען צוגערופען אינאיינעם מיט׳ן טאַטען און אָנגעזאָגט א מאָל דרייסיג, איך זאָל זיך גאָרניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט א קוק טהון פון דערווייטען, ניט א שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אריין“. און טאַקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאַכט געוואָרען די טיר פון זאַל, און אונז ביידען, מיך מיט׳ן טאַטען, האָט מען געבעטען מחילה, מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין א גוטער שעה אין א מזל׳דיגער און מעהר נישט אריינטרעטען אין זאַל אריין ביז פּסח.

פון דער מינוט אָן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא גאָר אַ בעזונדער חן, און עס האָט מיך אהינצו געצויגען, ווי אַ מאַגניט, און איך האָב בעקומען אַ שטאַרקען חשק אַ קוק טהון אהינצו, אין „יענעם ווינקעל אריין", חאָטש פון דערווייטען. אוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טיר, בשעת מעשה געקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאַלץ, האָב איך אריינגעקוקט און געשפּיגעלט זיך אין אונזער שענער ליכטיגער זאַל מיט דער רויטער קאַנאַפּע פון פּיעדעל־האָלץ, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען טיש אויף דריי לאַפּעס, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען שען־געשניצטען שפּיעגעל און מיט'ן גרויסאַרטיגען מזרח. וואָס דער טאַטע אליין האָט איהם אויסגעמאָהלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, געווען אַ חתן. וועה־וועה, וואָס איז ניט געווען אויפ'ן דאָזיגען מזרח! בערען, און לייבען, און ווילדע קעץ, און אָדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מגן־דוד'לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדלעך, און פּאַסיקלעך, און פּינטעלעך אָהן איין עק, אָהן אַ שיעור! ס'איז געווען נישט צו גלויבען, אז אַ מענשליכע האנד זאָל דאָס אַלסדינג קאָנען אויס־מאָהלען, קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען! „אַ מושלם דער טאַטע מיינער! — טראַכט איך מיר. — אַ בריה! אַ מזיק!"

— פאַרחאַפּט זאָלסט דו ניט ווערען! מיט'ן גאַנצען חמץ ביי דער טהיר, ברענגען זאָלסט דו ניט אויפ'ן פייער?!

אזוי זאָגט די מאַמע, נעמט מיך אָן מיט צוויי דינע שאַרפע פינגערלעך פון איהר רעכטער האנד ביי מיין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאַטען:

— נאַ, זעה, קוק חאָטש אָן דעם קדיש דיינעם! מיט'ן ברויט האָט ער זיך אוועקגעשטעלט קוקען אהין, וואו דער פּסח'ינער באַרשטש!

דער טאַטע מאַכט כלומרשט איין ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטעלט־אויף די ליפּען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ! אוועק, דו ימח־שמו'ניק איינער!

און אַז די מאַמע קעהרט זיך אָפּ אין אַ זייט, דערזעה איך אויפ׳ן טאַטענ׳ס ליפּען אַ גרינגע בעהאַלטען שמייכעלע; און קעהרט זיך אום צוריק די מאַמע, מאַכט ער ווידער איין ערנסט פּנים. ער נעמט מיך פאַר אַ האַנד, זעצט מיך אַנידער נעבען זיך אויף אַ בענקעל און זאָגט מיר אָן, איך זאָל אהינצו ניט קוקען — מע טאָר ניט!

— פון דער ווייטען אויך ניט?

נאָר דער טאַטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין אַ ספר און לערענט שטילערהייד, און איך פער׳גנב׳ע מיך פּאַוואָ־לינקע צו דער טהיר און קוק־אריין דורך אַ שפּעלטעל אהין, אין זאַל אריין, און זעה דאָרטען פון כל־טוב אַ גן־עדן: נייע טעפּ אַ סך מיט מאַקערטעם אויף דער ערד, און אַ האַקמעסער, אַ זאַלצבּרעטעל, ציבעלעס צוויי קרענצלעך הענגען אויף דער וואַנד און בעשענען די זאַל, — שוין פּסח׳ינ די זאַל, פּסח׳יג, פּסח׳יג!...

ב.

פון האַנד צו האַנד.

— טאָמער וואָלט איהר זיך מטריח געוועזן פון דאַנען מיט די ספרים אהין, אין גרויסען אַלקער אריין?

אַזוי רופט זיך אָן צו אונז די מאַמע, אָנגעטהאָן אין ווייסען, מיט אַ ווייס סערוועטעל אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַ לאַנגען שטעקען אין איין האַנד און מיט אַ נייעם פלעדערוויש אין דער אַנדערער האַנד, פערדרייסט דעם קאָפּ ארויף און קוקט אויף דער סטעלי.

— סאָסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער באַרשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! באַווייז זיך!

און סאָסיל די מויד, אויך אַ פאַרבונדענע מיט אַ ווייסער שמאַטע, בעווייזט זיך מיט אַ נאַסער באַרשט און מיט אַ שעפּעל וויים לעהם, און ביידע זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע

תכריכים. און סאָסיל מיט'ן נאָסען בערשטעל פּליאַסקעט איבער דער סטעלי הין און צוריק: פּליאַק — פּליאַק! אוןביידע זענען זיי אין כעס, בייז, ווי די ביענען.

לאַנג אָבער שטעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאָזט מען מיך ניט. פריהער הויבט מען מיר אָן געבען אָנצוהערעניש, אז א יונגעלע בעדאַרף ניט שטעהן בשעת מע שמירט די שטוב אויף פּסח. נאָכדעם הויבען זיי ביידע שוין אָן אביסעל הארבער:

— הער נאָר, טאַמער וואָלסט דו געגאַנגען אהין, אין אַלקער אריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פאַר א האַנד און בעווייזט מיר, וואוהין איך זאָל געהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אַוועקגעהן, טרעט איך אָפּ אביסעל אויף א זייט און בעגעגען זיך מיט סאָסלען; טהוט מיך סאָסיל א שטויס־אָפּ פון זיך: „אומעדום אָבער פּלאָנטעט ער זיך אונטער די פיס!"

— געה שוין געה צו אַלדי נוטע יאָהר אהין, צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך א וואָרף צו סאָסלען, און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און טהוט מיך א שליידער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אזא מין איינגעגעסען יונגעל ניט געזעהען!"

— סע נעמט איהם גאָר קיין קויל ניט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר א סטוסאַק פון הינטען, און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און פערליאַפּעט מיך מיט ווייסען לעהם, און איך פאַל־ אריין, ווי א קימשקע, צום טאַטען אין אַלקער אריין און פערגעה זיך פון נעוויין.

דער טאַטע רייסט זיך אָפּ פון די ספרים, נעמט מיך איין מיט וואָס ער קאָן, זעצט מיך אַנידער אויף די קניהעס און פערטיעפט זיך צוריק אין די ספרים.

ג.

פון די אַלקערס אין דער שפּיזאַרניע.

— זייט־זשע מוחל, בעל־הבית! די בעל־הבית׳טע האָט געזאָגט. איהר זאָלט מוחל זיין אריבערטראָגען זיך פון דאַנען אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אריין.

אזוי זאָגט צום טאַטען סאָסיל די מויד און קומט־אריין מיט׳ן גאַנצען קלאַפּערגעצייג, אויסגעשמירט, ווי אַ רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אריבער מיט די ספרים פונ׳ם גרויסען אַלקער אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אריין. דאָס קליינע אַלקערעל איז גרויס, ווי אַ פייג; דאָרטען שטעהט מעהר ניט ווי איין בעטעל, שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז, פערשטעהט איהר, טאַקי אונזערע איין אייגענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געוועזן. איך בין ביי איהר, זאָגט זי, אויף די הענד אויסגעוואַכסען. ווען ניט זי, וואָלט איך שוין לאַנג, זאָגט זי, אָנגעשפּאַרט מי יודע וואו. וואָרום וואו ערגיץ איין אָנשיקעניש, אַ משולחת, אַ שלאַק־פּורעניות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געוועזן, און פון אַלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, ארויסגעשלעפּט; און היינט דאַנקט ער מיך, זאָגט זי, אָפּ מיט שטיינער, — נו? איז ער ניט ווערטה קיין פּעטש?

אזוי לאָזט אויס סאָסיל און שענקט מיר אַ פּאָר סטוסאַקעס מיט אַ רייס ביי די האָר פּאַר אַ צוגאָב. און — מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאַמע, ניט דער טאַטע נעמען זיך אָן פאַר מיר. וואָס סאָסיל וויל, דאָס טהוט זי מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסיל׳ס, ניט זייערע.

אין קליינעם אַלקערעל פערקלויב איך מיך אין אַ ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ׳ן טאַטען, ווי ער רייבט דעם שטערן, קייעט די באָרד און שאָקעלט זיך און ציהט־אויס יענעם

שענעם לאנגען „און יאַ — — — — —". נאָר אָט קומט אריין סאָסיל מיט'ן קלאפערגעצייג און לאָזט אונז בעטען, מיר זאָלען זיך ארויס־פעקלען פון דאַנען ווייטער אביסעלע.

— וואוהין נאָך? — פרעגט זי דער טאַטע, איין איבערגע־שראָקענער.

— איך ווייס וואוהין? — זאָגט סאָסיל און שטעלט זיך אוועק מיט'ן בערשטעל אין מיטען אַלקערעל.

— אין קעמערעל אריין! אין דער שפּיזארניע אריין! — זאָגט די מאַמע און קומט־אריין מיט'ן לאַנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פלעדערוויש, זעהט־אויס ווי איין אַנגעוואָפענטער שונא, וואָס פאַלט־אָן אויפ'ן לאַנד מיט געוועהר אין די הענד.

— אין שפּיזארניע איז איצטער קאַלט, ווי אין א פוסטקע. — פּרובט זיך דער טאַטע אָפּבעטען מיט גוטע ווערטער.

— א ווילדע קעלט אויף איהם! — זאָגט די מאַמע.

— מע געפינט נעפּרווירענע אין דרויסען! — האַפּט־אונטער סאָסיל און הויבט־אָן פּליאַסקען מיט דער נאַסער בארשט איבער די טרוקענע ווענד. און מיר מוזען זיך, במחילת כבודנו, אריבערפעקלען פונ'ם קליינעם אַלקערעל אין קליינעם קעמערעל אריין, אוןביידע האָפען מיר דאָרט א רעכטען ציטער. מע קאָן ניט זאָגען, אז פאַר'ן טאַטען זאָל דאָ זיין גוט צו זיצען און אריינקוקען אין א ספר: די שפּיזארניע איז א קליין ענג קעמערעל און א פינסטערס, קוים וואָס צוויי מענשען קאָנען זיך דאָרט אויסדרעהען. דערפאַר אָבער איז דאָס פאַר מיר א גאַנצער גן־עדן. סטייטש, עס איז דאָ פּאָלעצעס, און מע קאָן אויף זיי קלעטערען. אמת, דער טאַטע לאָזט מיך נים קלעטערען. ער זאָגט, איך קאָן חלילה זיך הרג'ענען. נאָר ווער הערט איהם? ער האָט זיך נאָר פערטיעפט אין זיינע ספרים, בין איך שוין — אהא! — געוועזען אויף דער ערשטער פּאָלעצע, פון דער ערשטער — אויף דער צווייטער, און פון דער צווייטער — אויף דער דריטער.

— קוקאריקו! — האב איך אויסגעשרינגען אויף א קול, געוואלט בעווייזען דעם טאטען מיין גרוים בריה׳שאפט. און האב אויפגעהויבען דעם קאפ און זיך דערלאנגט א זעץ אין דער סטעלי, אז די צייהן זענען מיר שיער ניט ארויסגעפאלען פונ׳ם מויל. האט זיך דער טאטע איבערגעשראקען און געמאכט א גוואלד. איז געקומען צו לויפען פריהער סאסיל און נאכדעם די מאמע, אוןביידע האבען זיי מיר אריינגעלעגט וויפיעל ס׳איז אין מיר אריין.

— א קינד זאל האבען אין זיך אזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה׳ט די מאמע.

— א קינד איז דאס? א שה, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאסיל, און איז מוריע, אז מע וועט אונז באלד לאזען בעטען, מיר זאלען זיך אריבערטראגען פון דאנען, מחילה, אין קיך אריין, ווארום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האלב פסח׳יג.

ד.

פון דער שפיזארניע אין קיך.

דארטען טרעף איך משה־בער׳ען מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט׳ן טאטען אויף דער מילכיגער באנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אוים איינס פאר דאס אנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער טאטע קלאגט זיך פאר איהם אויף׳ן גלות פונ׳ם ערב־פסח, וואס מע טרייבט איהם ארום שוין פון עטליכע טעג. „א מין נע־ונד, א גלות, א מין עמיגראציע פון איין ארט אויפ׳ן אנדערען!“ און משה־בער זאגט, אז דאס איז נאך בלאטע; איהם איז, זאגט ער, נאך א סך ערגער.

— מיך — זאגט ער — האט מיינע גאר דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה־בער׳ען מיט ד גרויסע ברעמען און קאן מיך בשום אופן ניט פארשטעלען, וואס הייסט, מע האט איהם,

משה־בער'ען, אזא גרויסען אידען מיט אזעלכע גרויסע ברעמען, גענומען און דורכגעטריבען? ביסלעכווייז גנעהען זיי אריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאָדנע דבורים: „רמב"ם", „כוזרי", „פילוסופיא", „שפינאָזא" וכדומה, וואָס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פּאָה.

א סך מעהר אינטערעסאנט איז די גרויע קאַץ, וואָס זיצט אויפ'ן פּריפּעטשיק און וואשט זיך. סאָסיל זאָגט, אז א קאַץ וואשט זיך, איז א סימן אויף געסט. פערשטעה איך ניט. פון וואנען ווייסט די קאַץ, אז ס'וועט זיין א גאסט? איך גנעה־צו צו דער קאַץ און הויב זיך אָן מיט איהר אונטערשפּיעלען. פּריהער פּרוב איך איהר אָנטרעטען מיט'ן פינגער אויף דער לאַפּקע — וויל זי ניט. נאָכדעם לעהרען איך זי, זי זאָל „דיענען", שטעהן אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך — וויל זי אויך ניט. „סטאָי! סלוזש!" — זאָג איך צו איהר און שענק איהר אלע מאָל א שנעל אין נעזעל אריין. פערמאַכט זי די אויגען און דרעהט־אויס דאָס קעפּעל, שטעלט־ארויס דאָס צינגעל און מאכט א מאָדנע פּנים'על, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט צו מיר דאָס דאָזיגע בחור'על? וואָס וויל ער האָבען פון מיין לעבען?" מיך פערדריסט די מעשה: „א קאַץ זאָל זיין אזא מין עקשנ'טע!" און איך מוטשע זיך מיט איהר אזוי לאנג, ביז זי דערלאַנגט מיר א קרעל מיט איהרע שארפע נעגעל איבער דער האנד, און איך לאָז־ארויס א מורא'דיגען קוויטש: „אוי, מאַ־אַ־מע!" קומט צו לויפען די מאַמע מיט סאָסלען מיט א געפּילדער, און איך בעקום א רעכטען פּסק פון זיי ביידע, איך זאָל דאָס אנדערע מאָל וויסען, ווי אזוי צו שפּיעלען זיך מיט קעץ! (סך־הכל איין קאַץ — הייסט ביי זיי „קעץ"!)

— גנעה נאָר וואש זיך, — רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען — וועלען מיר אראָפּגעהן אין קעלער אריין „אָפּעסען"...

סאָסיל האַפּט די קאָטשערע און נעמט זיך צום אויוועז מיט די טעפּלעך, לעגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אויפ'ן טאַטען און ניט אויף משה־בער'ען. אדרבה, משה־בער'ען גיט זי אָנצוהערע־

ניש, אַז זי פֿערשטעהט ניט. וואָס ער דרעהט זיך דאָ אַרום ערב־פּסח? דאַכט זיך, ס׳איז גלייכער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים, און ניט אַרומדרעהען זיך אין אַזאַ צייט אין פֿרעמדע הייזער! משה־בער שטויסט זיך, ווערען זי מיינט, נעזעגענט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אין קעלער אַריין „אָפּעסען“...

ה.

פון קיך אראָפּ אין קעלער.

איך פֿערשטעה ניט. וואָס קרימט זיך אַזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נאַ דיר איין עמיגראַציע!“... אַשטייגער, וואָס פאַר איין אומגליק איז דאָס, אַז מען עסט איין מאָל אין קעלער? וואָס קאָן שאַדען דער ריח פון געזויערטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קריגלעך? וואָס איז אַזוי ביטער, אַז מע נעמט צוויי איבערגע־קעהרטע פעסלעך און מע לעגט־איבער אַ לאָקשענברעט, און אַליין זעצט מען זיך אויך אויף איבערגעקעהרטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאַכט, אַז אַזוי איז נאָך פיעל בעסער און אַ סך פרייליכער. מע קאָן זיך בשעת מעשה קאַטשען מיט׳ן פעסעל איבער׳ן גאַנצען קעלער. אי, מע פאַלט? שטעהט מען אויף און מע קאַטשעט זיך נאָך אַ מאָל. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל גיט אַכטונג, מע זאָל זיך ניט קאַטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — אַ נייע שפּיעלעכען; ער וויל זיך אַ האַנט אָדער אַ פוס אויסברעכען...

מיינע שונאים זאָלען אַזוי לעבען, ווי איך וויל זיך אויסברעכען אַ האַנד אָדער אַ פוס! איך ווייס ניט, וואָס די סאָסיל וויל האָבען פון מיינע יאָהרען און טעג? שטענדיג רודפ׳ט זי מיך, און אַלסדינג לעגט זי אויס צום ערגסטען. לויף איך — זאָגט זי, אַז איך וועל בלייבען אָהן אַ קאָפּ. ריהר איך זיך צו צו עפּיס אַ זאַך — זאָגט זי,

אז איך וויל דאָס צעברעכען. האַלט איך אַ קנעפּעל אין מויל — מאַכט זי אַ גוואַלד: „דער שלים־מזל וויל זיך ווארגען!" דערפאַר רעכען איך זיך מיט איהר אָפּ דעמאָלט, ווען איך בין שלאָף. ווער איך עפּיס נישט מיט אַלעמען, אַזוי לעגט זי איין די וועלט, מאַכט אַ געפילדער.

— אַצינד נעם דאָס קינד און געה מיט איהם אַרויף. מע דאַרף אויסרייניגען דעם לעצטען חמץ פונ'ם קעלער אויך.

אַזוי זאָגט די מאַמע נאָכ'ן בענשען, און איידער דער טאַטע פרעגט זי, וואוהין מיר זאָלען געהן, פערהאַפּט זי אַליין און טהוט אַ זאָג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפ'ן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נאָר־וואָס אָפּגעוואַשען די בריקען. — האַפּט־אונטער סאָסיל. — נאָר זעהט, דער שלים־מזל זאָל דאָרט ניט אַראָפּקאַטשען זיך פונ'ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— ביים זיך אָפּ די צונג! — זאָגט איהר די מאַמע, און סאָסיל שטופּט מיך אונטער, איך זאָל געהן אַביסעל גיכער.

— נו, קריך שוין, קריך, שלים־מזל!

דער טאַטע געהט הינטער מיר, און איך הער, ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפ'ן בוידעם גאָר! אַזאַ מין עמיגראַציע! נ־נ־אַ!"

אַ מאָדנער מענש דער טאַטע מיינער! מע זאָגט איהם: אויפ'ן בוידעם — איז ער אויך ניט צופריעדען! איך ווייס? מיר דאַכט, איך וואָלט אַ בעלן געווען, ס'זאָל זיין אַלע וואָך ערב־פּסח און מע זאָל אַלע וואָך דאַרפען קריכען אויפ'ן בוידעם. ערשטענס, איז דאָס קריכען אַליין עפּיס אויך אַ שטיקעל עסק. אַשטייגער, אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאָזען קריכען אויפ'ן בוידעם? און איצט שפּאַן איך אויף די טרעפּ, ווי אַ מזיק. הינטען שפּאַנט מיר נאָך דער טאַטע און זאָגט מיר: „פּאַוואָלינקע!

פאַמעליכען!" וואָס מיר פאַוואָלינקע? ווער מיר פאַמעליכען? איך פיהל, אז ביי מיר זענען אויסגעוואַכסען פליגלען, איך פליה, איך פליה!

ז.

פון קעלער אויפ׳ן בוידעם — און אַ סוף.

וואָס ווייסט איהר, וואָס ביי אונז אויפ׳ן בוידעם טהוט זיך? — אוצרות! גאַנצע אוצרות!

צעבראָכענע גלעזלעך פון לאָמפען, שאַרבענס פון טעפּ, אַלטע מלבושים, וואָס ס׳איז שווער צו דערקענען, צי איז דאָס ווייבערשע, צי מאַנסבילשע תחתונים. און פוטער אַ שטיקעל וואַלגערט זיך, וואָס אז מע ריהרט זיך צו צו דעם, ווערד דאָס צעקראָכען, אַזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צעריסענע שמות, און אַ דורכ־געברענטער קוימען פון אַ סאַמאָוואַר, און פּעדערען, און אַ צעריסענע זיפּ, און איין אַלטער לולב ליגט אויסגעצויגען, ווי אַ בעל־הבית. היינט די לעזשנים! היינט די קראָקוועס! היינט דער דאַך! דער דאַך איז פון גאָלע שינדלען, און איך קאָן איהם דערלאַנגען מיט די הענד! אַ קלייניגקייט — האַלטען דעם דאַך מיט די הענד!

דער טאַטע זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַלקע, נעמט־צענויף די שמות־בלעטלעך, לעגט־צענויף אַ בלעטעל מיט אַ בלעטעל, קוקט אריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות־בלעטלעך. און איך שטעל מיך אַוועק ביי׳ם קליינעם פענסטערעל וואָס אין דאַך און דערזעה פאַר זיך די גאַנצע שטאָדט, גאַנץ כתרילעווקע, ווי אויף אַ טעלער! אַלע הייזער מיט אַלע דעכער — שוואַרצע, גרויע, רויטע און גרינע דעכער. און די מענשען, וואָס געהען, זעהען אויס קליינע מענשעלעך, און מיר דאַכט זיך אויס, אז קיין שענערס און קיין בעסערס פון אונזער שטאָדט קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אריין האַפּ איך אַ קוק, און דערזעה, ווי ביי אונז און ביי אַלע איבעריגע שכנים וואַשט מען

און מע רייבט און מע שאַבט און מע ריינינט און מע כשר'ט טיש און בענק, און מע טראָגט גרויסע טעפּ מיט הייס זודיג וואַסער, מיט ברענענדיגע פּרעסלעך, מיט גליהענדיגע שטיינער, און אַ פּאָרע זעצט ארויף, אַ ווייסע פּאַרע; די פּאַרע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך, און ווערד צעגאַנגען, אַזוי ווי רויך. און אין דרויסען שמעקט מיט ווער־נע. ריטשקעס לויפען, ציגען מעקען, און עפּיס אַ אידעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל און מיט אַ ווייס פערדעל שלעפּט זיך אין דער בלאָטע. דאָס איז נעבאַך עזריאל דער בעל־עגלה. עזריאל שמייסט דאָס ווייסע פערדעל, דאָס פערדעל קוים וואָס עס שלעפּט די פיס פון דער בלאָטע. דאָס פיהרט מען עמיצען אַ וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאָן מיך, אַז מיר האָבען שוין לאַנג מצות, שוין לאַנג פערשלאָסען אין שאַפע און פערהאַנגען מיט אַ ווייסען ליילעך. און אייער אין שאַפע איז אָנגעגרייט אַ פולע מאַקערטע, און שמאַלץ פּסח'יגע אַ גאַנצער סלאָי, און ציבעלעס צוויי קרענץ הענגען אויף דער וואַנד, און נאָך אַ סך גוטע זאַכען פון'ם ליעבען זיסען יום־טוב. און איך דערמאָן מיך אָן די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט מיר צוגעזאָגט ברענגען אויף יום־טוב, און דאָס האַרץ וואַקסט מיר, וואַקסט, ווי אויף הייוועז.

— בעל־הבית! — לאָזט זיך הערען איין אויסגעצויגען קול פון אונטען. — זייט זיך מטריח אַראָפּ אין הויף אַריין איבער־לופטערען די ספרים!

דער טאַטע שטעהט־אויף, שפּייט־אויס מיט כעס: „טפו זאָל דאָס ווערען! נאַ דיר איין עמיגראַציע!"

איך הויב ניט אָן צו פערשטעהן דעם טאַטען, פאַר וואָס ער איז ניט צופריעדען? וואָס קאָן דען זיין נאָך בעסער און ליעבער, ווי שטעהן אין דרויסען און לופטערען ספרים? און איך רייס מיך אָפּ פון פענסטערעל און טהו מיך אַ לאָז צו דער טהיר פון'ם בוידעם און... טראַך־טאַראַראַך מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, איבער אַלע טרעפּ!

וואס ווייטער איז געווען — געדענק איך ניט. איך וויים נאר, אז פונ׳ם פאל האב איך צוגעקרענקט נאכדעם א היבש שטיקעל צייט. איך בין, זאגט מען, געווען גאר פארביי. און, ווי איהר זעהט, בין איך געבליבען געזונד און שטארק, הלואי ווייטער ניט ערגער, בלתי־נאר דער איינער שראם, וואס ביי מיר אויפ׳ן פנים, און וואס דער אטהעם איז מיר געווארען פון דעמאלט אן קורצליך, און וואס אז איך רעה, פינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.

